

בסייעתא דשמיא

סיכום הלכות מקוואות

אריה מינקוב

מהדורה פנימית

תשע"ח

תוכן עניינים

		סימן רא 3
סעיף ס - עירוב מקוואות במים	סעיף כח - שינוי מראה במעיין	
38 זוחלים	סעיף כט - יין שנפל ולא צבע	
38 סעיף סא - היושב בתוך אמת מים	סעיף ל - השלג והברד	
38 סעיף סב - מקווה מצומצם	סעיף לא - מקווה שקפא	
סעיף סג - בגדים וכלים במקווה	סעיף לב - מקווה שטיט משלים אותו	3 סעיף א - שיעור מעיין ומקווה
39 מצומצם		5 סעיף ב - טבילה בנהרות
סעיף סד - דברים נוספים במקווה	סעיף לג - דבר שנברא מהמים	6 סעיף ג - פסול מים שאובים
40 מצומצם	סעיף לד - הגדרת כלי הפוסל	7 סעיף ד - מקווה של גוי
סעיף סה - מקווה שמימיו מתמעטים	סעיף לה - העברת מים באמצעות	8 סעיף ה - דין ים וגל שנתלש
40	טבלה	8 סעיף ו - טבילה בכלים
סעיף סו - מקווה רדוד	סעיף לו - בית קיבול בצינור	9 סעיף ז - ביטול כלי
40 סעיף סז - ספק מים שאובים	סעיף לז - הבאת מים ברעפים	10 סעיף ח - מעיין שעובר בתוך כלי
41 סעיף סח - שאובים שנפלו לאחד	סעיף לח - המניח שק מתחת לצינור	11 סעיף ט - הטבלת כלי בתוך כלי
41 משני מקוואות		11 סעיף י - מעיין שנמשך לתוך בריכה
סעיף סט - מקווה שהיה חסר ונמצא	סעיף לט - הויתו בידי אדם	סעיף יא - מקווה שאוב שהמשיכו
41 מלא	סעיף מ - מקווה מכלי מנוקב	עליו מעיין
סעיף ע - מכתשת הנתונה בצד	סעיף מא - המניח כלים תחת הצינור	12 סעיף יב - מעיין שעבר באחורי כלים
41 הצינור		12
סעיף עא - חזקת טמא שטבל בספק	סעיף מב - מג, כלים שהתמלאו ממי	13 סעיף יג - יד, מעיין שיורד מההר
סעיף עב - ספק לאן נפלו המים	גשמים	סעיף טו - טז, מים שאובים שנפלו
42 השאובים	סעיף מד - דין המשכה	למקווה
סעיף עג - אין ידוע איזה מקווה נפסל	סעיף מה - שיעור המשכה	סעיף יז - מים שאובים הצמודים
43	סעיף מו - המשכה דרך צינור	למקווה
סעיף עד - חזקת מקוואות שנמצאו	סעיף מז - מעיין שהתייבש	סעיף יח - בריכות צמודות
43 סעיף עה - חימום מקוואות	סעיף מח - המשכה בדבר המקבל	סעיף יט - שאובים שנפלו לפני
	טומאה	שנקרא שם פסול
45 <u>נספחים</u>	סעיף מט - המשכה ממקווה בדבר	סעיף כ - הכשרת מקווה שכולו מים
	המקבל טומאה	שאובים
45 אוצר זריעה ואוצר השקה	סעיף נ - נא, זחילה במקווה שנסדק	סעיף כא - כב, הכשרת מקווה שנפסל
46 מקווה חב"ד	סעיף נב - נג, דין השקה	במים שאובים
46 בליטות ברצפת המקווה	סעיף נד - כותל שבין מקוואות	סעיף כג - שאובים שהשתנה המראה
47 הגדרת כלי הפוסל שאובים	סעיף נה - שלושה מקוואות של	שלהם
47 דין קטפרס	עשרים סאה	סעיף כד - שלושה לוגים שאינם מים
48 סיכום משנת נדל	סעיף נו - שני מקוואות של עשרים	
	סאה	18 סעיף כה - שינוי מראה המקווה
	סעיף נז - טבילה במקומות סמוכים	19 סעיף כו - שינוי מראה חצי מקווה
	למקווה	20 סעיף כז - השתנה המראה מחמת
	סעיף נח - נט, חורי, סדקי ועוקת	עצמו
	המערה	20

הסיכום נכתב במהלך הלימוד, יש סעיפים שהרחבתי יותר ויש סעיפים שקיצרתי. הדברים נכתבו לפי הבנתי וכמובן שיכולות להיות טעויות.

אשמח לקבל הארות, הערות ותיקונים במייל arye.minkov@gmail.com

לימוד מועיל!

הלכות מקוואות

סימן רא

סעיף א - שיעור מעיין ומקווה

הגמרא בע"ז (נה, ב) לומדת מהפסוק "אך במי נידה יתחמא" שהכוונה למים שנידה טובלת בהם, 40 סאה. בחגיגה (יא, א) הגמרא לומדת זאת מפסוק אחר - "ורחץ במים את כל בשרו", מים שכל גופו עולה בהם שהם אמה על אמה ברום שלוש אמות, ארבעים סאה.

טור ושו"ע: אשה לא נטהרת עד שתטבול במקווה של ארבעים סאה מים.

ל **רבנו ירוחם ושו"ע:** גם אם המים צבורים בצורה אחרת ולא באופן של אמה על אמה ברום שלוש אמות, אם מתכסה כולו במים מועיל.

⊙ מעיין קטן שאין בו מארבעים סאה (טור, ב"י)

בתורת כהנים הובאה דרשה מהפסוק "אך מעין ובור מקוה מים יהיה מהור", וחלק מהלימוד הוא שמעיין מטהר בכלשהו ואילו מקווה רק בארבעים סאה. הראשונים נחלקו באיזה מציאות מעיין מטהר בכלשהו.

◀ **ר"י, רא"ש וטור:** רק כלים נטהרים במעיין קטן¹, ובטבילת אדם גם במעיין צריך ארבעים סאה.

ל ראייה לשיטתם: בחגיגה (כב, א) הגמרא אומרת שמקווה שחילקו אותו באמצעות סל גדול לשניים אינו מטהר, כי צריך ארבעים סאה במקום אחד, החורים שבסל לא מספיק גדולים כדי לחבר את שני הצדדים, והמים שנובעים מהאדמה מגיעים מנהר גדול. ר"י הוכיח שמדובר על מעיין ולא על מקווה, שהרי במקווה אין מים מחלחלים מהאדמה (כי הם זוחלים) - ובכל זאת מפורש שצריך ארבעים סאה, כדי ליישב את הסתירה בין התורת כהנים לגמרא, נאמר שבטבילת אדם צריך ארבעים סאה ובכלים לא.

ל **רשב"א ור"ן:** יש לחוש לשיטתם באיסור כרת².

☞ כך פסקו **השו"ע, הב"ח והט"ז**.

◀ **רמב"ם וראב"ד:** גם אדם נטהר במעיין שאין בו ארבעים סאה, כל עוד כל גופו עולה בבת אחת.

ל ראייה לשיטתם: המשנה בפרק ראשון (משנה ז) אומרת שבמקווה טובלים ומטבילים רק כשיש בו ארבעים סאה ואילו מעיין מטהר בכל שהוא. הב"י למד מכך שטובלים כלים ומטבילים אדם במעיין כלשהו, וזו דעתם של הרמב"ם והראב"ד.

☞ **שו"ע** (סימן קכ, א) **וש"ך** (ס"ק מב): בטבילת כלים שנקנו מגוי צריך ארבעים סאה גם במעיין, כמו טבילת אדם. רק בטהרת כלים מספיק מעיין כלשהו.

⊙ שיעור מקווה מדאורייתא ומדרבנן (היכל שלמה)

מהתורת כהנים שהובאה לעיל נראה שהצורך בארבעים סאה במקווה הוא מהתורה, שהרי ההבדל בין מעיין למקווה בזה נלמד מפסוק.

בנויר (כח, א) הגמרא אומרת שאמנם הייתה משמעות לשיעור רביעית לעניין מקווה, אבל רבנן ביטלו זאת. רש"י מבאר שהיה אפשר להטביל מחטים במקווה של רביעית מים, אלא שחכמים אסרו להטביל במקווה כזה (עפ"י הגמרא בפסחים יז, ב). מהמקור הזה נראה שהצורך בארבעים סאה הוא מדרבנן.

◀ **תוס', רש"י, רשב"א, ריב"ש:** בטבילת כלים מדאורייתא מספיק רביעית ורק מדרבנן צריך ארבעים סאה, אך לטבילת אדם מהתורה צריך ארבעים סאה (הגמרא בנויר מדברת על כלים, והתורה כהנים על אדם).

☞ כך פסקו **פמ"ג, פרי דעה, לחם ושמלה וחזו"א**.

◀ **סמ"ג:** גם בטבילת אדם ארבעים סאה הם מדרבנן בלבד (הפסוק שהובא בתורת כהנים הוא אסמכתא - ב"י).

☞ כך פסקו **הלבוש והב"ח**.

¹ בנוגע לטבילת כלים נחלקו הראשונים האם מספיק מעיין כלשהו או צריך שיהיה בו רביעית. רבנו שמחה והטור סוברים שמעיין כלשהו מועיל, והמרדכי מצריך רביעית. הט"ז והב"ח פסקו כדעת הטור ואילו מחצית השקל פסק כדעת המרדכי שצריך דווקא רביעית.

² הלחם ושמלה (בהגהות והערות) הוכיח שלשיטתם הצורך בארבעים סאה לטבילת אדם במעיין הוא מדאורייתא, וכך סובר הגר"א.

⊙ חישוב ארבעים סאה בליטרים

שו"ע: ארבעים סאה הם אמה על אמה ברום שלוש אמות, כשאמה היא ששה טפחים וחצי אצבע (עפ"י הרשב"א, דהיינו אמה שוחקת).

⤵ **הש"ך** כותב שאם משערים באצבעות שוחקות אין צורך להוסיף חצי אצבע. אם כן, אמה היא עשרים וארבע אצבעות שוחקות (טפח הוא ארבע אצבעות. אמנם, יש שחלקו על הש"ך).

✉ **גר"ח נאה:** אצבע היא 2 ס"מ ואמה 48 ס"מ, ולפי זה שיעור מקווה הוא 331.8 ליטר. אמה (48 ס"מ) על אמה (48 ס"מ) זה 2304 סמ"ר, כפול שלוש אמות (144 ס"מ) זה 331,766 סמ"ק, סמ"ק שווה גרם מים וממילא השיעור הוא 331.76 ליטר. אמנם, הוא כתב שנהגו לחשב שאצבע היא 2.6 ס"מ ואמה 62.4 ס"מ, ולפי זה שיעור מקווה הוא 729 ליטר.

✉ **חזון אי"ש:** אצבע היא 2.5 ס"מ, ואמה 60 ס"מ. לפי זה שיעור מקווה הוא 648 ליטר.

✉ ישנן דעות רבות בשאלה כמה בדיוק זה אצבע וממילא מה שיעור מקווה. השיעורים נעים בין 250 ל-922 ליטר, ולכתחילה ראוי שיהיה במקווה לפחות 1000 ליטר כדי לצאת ידי כל השיטות (בצורת ריבוע מדובר על 100*100*100, ומכיוון שגובה המים צריך להיות 1.2, 92*92*120. מבנה המקוואות והכשרם. ראה פירוט השיטות בספר שירת הים).

⊕ גובה המים: צריך שגובה המים במקווה יהיה לפחות זרת מעל גובה הטבור, כדי שיהיה אפשר לטבול בלי להתכופף הרבה וכדרך גדילת האדם (רמ"א בסעיף סו. שו"ע בסימן קצח, לו. השיעור באדם בינוני הוא 1.2 מטר בערך - מבנה המקוואות והכשרם).

⤵ **פת"ש:** נוהגים שגובה המים יהיה לפחות חצי אמה מעל הטבור.

⊙ מקווה החסר חצי קורטוב (ב"י וחידישי הגהות)

◀ **רמב"ם ותשב"ץ:** שיעור הפוסל במקווה הוא קורטוב (6411 לוג).

◀ **תוס' וב"י:** אם חסר אפילו כלשהו פסול.

✉ כך פסק הש"ך.

⊙ מקווה מצומצם (ב"י)

תוס' ורשב"ץ: צריך שיהיו במקווה יותר מארבעים סאה בדיוק, כדי שגם אחרי שיטבלו שם יישארו ארבעים סאה.

✉ כך פסק השו"ע. (דיני מקווה מצומצם הובאו בסעיפים סב - סד)

⊙ מים חיים לזבה (ב"י)

בתורה מוזכר הצורך במים חיים (מי מעיין) רק בנוגע לזב. בברייתא מפורש שזב חמור יותר מזבה בכך שזב צריך מים חיים ואילו זבה לא צריך.

אמנם, בבכורות (נה, ב) ובשבט (סה, א) מסופר שאביו של שמואל בנה מקוואות לבנותיו בימי ניסן, כי הוא חשש שמבילה בנהרות לא מועילה משום שמי הגשמים רבו על המים החיים, והראשונים נחלקו בביאור טעמו.

◀ **רש"י, תוס', רמב"ם ורשב"א:** רק זב צריך מים חיים ואילו זבה לא צריכה. רש"י: מי גשמים מטהרים רק כשהם מכונסים, ולכן אביו של שמואל בנה מקוואות כי בחורף רוב המים בנהרות הם מי גשמים ואי אפשר לטבול בהם בנהרות הזורמים.

✉ כך פסקו הב"י והב"ח.

◀ **רבינו הלוי ורב פלטי גאון:** זבה צריכה מים חיים, כמו זב. לכן כשבנהרות רבו הנוטפים על הזוחלים וכבר לא נחשבים מים חיים, אביו של שמואל בנה מקוואות לבנותיו (שיוכלו לטבול שם אם הן זבות).

⤵ **ב"ח:** נראה בדעתם שזבה צריכה מים חיים מדרבנן בלבד. כך ניתן ליישב את שיטתם עם הברייתא שזב חמור מזבה.

סעיף ב – טבילה בנהרות

כפי שהוזכר בסעיף א, אביו של שמואל בנה לבנותיו מקוואות בחורף כי אי אפשר לטבול בנהרות. מי הגשמים רבו על המים הנובעים שבנהרות, ומי גשמים מטהרים רק כשהם מכוונסים³. גם רב סבר כך, ושמואל חלק ולדעתו שגם כשיש יותר מים בנהרות זה מי המעיין שמתרבים בעצמם, וממילא אפשר לטבול בנהרות כל השנה.

אמנם, גם שמואל עצמו במקום אחר סובר שחוששים למי הגשמים, ולכן אפשר לטבול בנהרות רק כשברור שרוב המים הם מי מעיין ולא גשמים, כלומר לפני החורף.

◀ **ר"ת**: מותר לטבול בנהרות כל השנה. כדעת שמואל הראשונה. אמנם רב חלק עליו והלכה כרב באיסורי, אך יש ברייתא בתענית שמסייעת לשמואל.

ל **ר"ן**: גם ר"ת מודה שאין לטבול בחורף בנהרות המתייבשים בקיץ, אפילו פעם בשבע שנים⁵.

◀ **מהר"ם מרוטנבורג**: אין לטבול בנהרות בחורף. שמואל בפעם השניה פסק את ההלכה למעשה שאין לטבול בנהרות, גזירה שמא אנשים יבואו להתיר בחרדלית של גשמים. אמנם לשיטת הרמב"ם נראה שזה פסול גמור, מובא בהערה.

ל **ר"ן וב"י**: הבקיאים יכולים לטבול גם בשאר השנה אם הם יודעים שגודל הנהר לא השתנה מימי תשרי⁷.

☞ כך פסק השו"ע.

☞ **רמ"א**: במקומות שאין מקווה נהגו להקל ולטבול כל השנה בנהר, ואין למחות בידם כי יש על מי לסמוך כשהנהר לא נפסק אף פעם.

◎ האם זוחלים פסולים במקווה מהתורה?

כפי שהובא סעיף א, בתורת כהנים הובאה דרשה הלומדת מהפסוק "אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור", והמשך הלימוד שם הוא שדווקא מעיין מטהר בזוחלים ואילו מקווה מטהר רק כשהוא מכוונס. אמנם, כמו שהוזכר בסעיף א יוזכר גם בסעיף ג, חלק מהראשונים סוברים שהדרשה מהפסוק היא אסמכתא בעלמא.

◀ **רשב"א, ריטב"א, תרומת הדשן, מהרי"ק ועוד**: מים זוחלים במקווה פסולים מדאורייתא.

☞ כך פסקו ב"י, רמ"א, ב"ח, ערוה"ש וחזו"א.

◀ **מרדכי** (להבנת הבי"ם), פני יהושע וחת"ס: מים זוחלים במקווה פסולים מדרבנן.

☞ טעם ההבדל בין מעיין למקווה (היכל שלמה)

◀ **רא"ש ומרדכי**: משמעות המילה מקווה היא כינוס של מים במקום אחד, לעומת מעיין שגם כשהוא זוחל יש לו שם מעיין.

◀ **גר"א**: זוחלים לא מצטרפים לארבעים סאה, לכן במקווה צריך אשבורן ובמעיין שאין צורך בארבעים סאה אפשר שהמים יזחלו.

ל יוצא שלשיטת הרא"ש והמרדכי הצורך באשבורן זהו דין בפני עצמו, ולגר"א אשבורן רק אמצעי כדי שיהיו ארבעים סאה⁸.

◎ רבו נוטפים על הזוחלים

המשנה בפרק א (משנה ז) אומרת שמעיין שרבו מים שאובים על המים שבו - מטהר באשבורן כמקווה ובכלשהו כמעיין. לעומת זאת, בפרק ה (משנה ג) נאמר שמעיין שהיה משוך כנדל וריבה עליו מים - עדיין נחשב כמעיין.

³ אמנם כמו שהוזכר בסוף סעיף א לדעת רבנו הלוי ורב פלטוי גאון אביו של שמואל בנה מקוואות מסיבה אחרת, אך רוב הראשונים פירשו כמו שהוזכר כאן.

⁴ כשיטת ר"ת נקטו **תוס' בשבת, מהרי"ק, מרדכי, ר"ש, תרומה, וסמ"ג**. הבי"דרכי משה מביאים שתרומת הדשן, רבינו ירוחם ובנימין זאב התירו לטבול בנהר במקום שאין מקווה.

⁵ רמ"א כתב שנהר המתייבש בקיץ לגמרי אין לטבול לכה"ע למרות שנהרות נוספים מזרימים מים לתוכו. החידוש הוא שלמרות שמי הנהרות הם מי מעיין (לשיטת ר"ת), מכיוון שנהר מתייבש לגמרי יש לאסור מפני מראית עין, שהרואה חושב שאלו מי גשמים בלבד (מהרי"ק).

⁶ כשיטתו סוברים **ר"י, רא"ש, ר"ת, רמב"ם, רי"ף ורמב"ן**.

⁷ אך בדעת הרמב"ם שתובא בהמשך הסעיף משמע שמי גשמים ומי המעיין לא מתערבים אחד בשני, ולדינא הולכים אחר הרוב. לכן לשיטתו אם יש רוב מי גשמים לכל המים יש דין מי גשמים, וגם במקום שהיה מתחילה אי אפשר

⁸ אך הדרכי משה והב"ח דחו את הבנת הבי"ד במרדכי.

⁹ לשיטת הגר"א, מה הסיבה שאם הוסיפו מים שאובים על מי מעיין מטהר באשבורן אך בכל שהוא? בנוסף, האם הגר"א סובר שמהתורה טבילת אדם במעיין כלשהו? אם לא, לכאורה גם בטבילת אדם במעיין גדול הוא יצריך אשבורן, מה שכמובן לא מסתבר.

לכאורה נראה שיש סתירה בין המשניות, ונאמרו כמה תירוצים בראשונים ליישוב הסתירה:

- ◀ **ראב"ד ורשב"א:** מעיין עומד שרוב המים בו שאובים מטהר באשבורן (פרק א), ואילו מעיין שעדיין זוחל כמו שהיה מטהר בזוחלים (פרק ה). במקום שאליו התרחב הוא מטהר רק באשבורן.
- ◀ **ר"ש ומהרי"ק:** אם הוסיף יותר שאובים ממי המעיין מטהר רק באשבורן (פרק א), ואם לא הוסיף יותר שאובים ממי המעיין (מהרי"ק), או שלא הוסיף מים אלא רק הרחיב את גומת המעיין (ר"ש) מטהר בזוחלים (פרק ה).

☞ כדברי המהרי"ק נראה שפוסקים הרמ"א והש"ך.

- ◀ **רמב"ם להבנת הר"ן:** כשהוסיף למים שכבר יצאו מהמעיין מטהר רק באשבורן (פרק א), אך אם הוסיף מים לתוך המעיין עצמו מטהר בזוחלים (פרק ה).
- ◀ **רמב"ם ורא"ש להבנת הב"י:** אם ריבה שאובים למעיין מושך מטהר בזחילה למרות שהמעיין מגיע למקומות חדשים (פרק ה).
- אם התוספת היא של מי גשמים מטהר רק באשבורן כי לזריעה אין משמעות (פרק א). במים שאובים הזריעה מטהרת אותם, ומתוך שמכשירה אותם לטבילה גם מחשיבה אותם מי מעיין (כך ביאר הלחם ושמלה בשיטתם).
- ☞ משמע שהשו"ע פוסק כהבנתו ברמב"ם.

◎ מדוע נוטפים פוסלים מעיין ואילו מים שאובים לא פוסלים מקווה?

- ◀ **תרומת הדשן:** מים שאובים נפסלים כי הם נתלשו בידי אדם, ולכן זריעה מועילה לגרום להם להיות מחוברים שוב. במי גשמים הפסול אינו מדין תלושים, ולכן זריעה לא מועילה.
- ◀ **ב"ח:** זחילה במי גשמים פסולה מדאורייתא ופסול שאובים הוא רק מדרבנן, לכן רק בשאובים זריעה מועילה.
- ◀ **ט"ז:** גם במי גשמים מועילה זריעה במי מעיין. הפסול של רוב נוטפים הוא רק במעיין שעמד ולא זחל.

☉ מחצה זוחלים ומחצה נוטפים. **הראב"ד** הסתפק מה הדין במעיין שיש חצי נוטפים וחצי זוחלים, ולבסוף הכריע שמעיין מטהר בזוחלים עד שיהיה רוב נוטפים, ובמחצה על מחצה דינו כמעיין לכל דבר. כך הביא גם **הב"י**, אך **הש"ך** גרס בראב"ד שהכריע להחמיר ולהצריך רוב זוחלים.

◎ רבו זוחלים על הנוטפים

- ◀ **מהרי"ק:** גם ברוב זוחלים, מטהר רק במקום שהמעיין היה שם בתחילה, לפני תוספת המים¹⁰.
- ◀ **ראב"ד, רשב"א ור"ן:** כשהרוב זוחלים מטהר בזחילה אפילו במקום שהתרבה¹¹.

☞ כך פסק הב"י והט"ז.

סעיף ג – פסול מים שאובים

הדרשה שהוזכרה בסעיפים הקודמים מהתורה כהנים לומדת מהפסוק "אך מעיין ובור מקווה מים" - מה מעין בידי שמים, אף מקוה בידי שמים. מדבריה נשמע שמים שאובים פסולים מהתורה. לעומת זאת, בב"ק (סז, א) הגמרא אומרת שפסול שאיבה הוא מדרבנן בלבד.

¹⁰ בתוספתא מוזכר שאם הוסיף על מעיין הוא מטהר באשבורן, ולא מטהר בזוחלים אלא עד מקום שהיה יכול להלך מתחילתו. לשיטת המהרי"ק התוספתא עוסקת כשיש רוב זוחלים ומיעוט נוטפים, כי אם יש רוב נוטפים כל המעיין מטהר רק באשבורן.

¹¹ במשניות (פרק ה) מובא שרבי צדוק העיד על הזוחלים שרבו על הנוטפים, שהם כשרים. לכאורה לא ברור מה החידוש בדבריו, והראשונים הסבירו בצורות שונות:

הר"ן הסביר לשיטתו כאן שהכוונה להכשיר טבילה בזוחלים גם במקום שהתווסף בעקבות הנוטפים.

הרא"ש והמרדכי נוקטים שר' צדוק התיר לטבול גם במקום שהזוחלים לבדם לא מספיקים לכסות את האדם בלי הנוטפים, והראב"ד כתב שר' צדוק חידש שגם כשיש גם נוטפים ולא הכל ממש זוחלים, עדיין נחשב מים חיים.

◀ **ר"י, רמב"ם, רי"ף ורשב"א:** פסול מים שאובים הוא מדרבנן, מדאורייתא אפילו כולו שאוב כשר. לכן אם התעורר ספק על כשרות המים, אפילו כשמסתפקים האם כל המים שאובים, כשר.

Ⓛ **ב"י:** לשיטת ר"י הלימוד בתורת כהנים הוא אסמכתא בעלמא, וגזרו אטו טבילה בכלים.

☞ **כך סובר השו"ע** (כך משמע מדבריו בסעיף נג ובסעיף סט, ו"כ הש"ך).

◀ **רש"י, ר"ת, רשב"ם, רא"ש ומרדכי:** רובו שאוב פסול מדאורייתא, ומדרבנן אפילו כשמיעוטו שאוב. ממילא אם הספק הוא על מיעוט המים כשר, אך אם מסתפקים על הרוב יש להחמיר.

☞ **כך פסקו הרמ"א והב"ח** (וגם השו"ע, להבנת הט"ז).

◀ **ראב"ד:** אם התמלא ללא מגע אדם באמצעות צינור פסול מדרבנן, ואם אדם מילא פסול מדאורייתא.

Ⓛ לשיטתו המקור מתורת כהנים ומבב"ק מתיישבים אחד עם השני, כי בת"כ מדובר על שאיבה בידיים ובב"ק על צינור שקבעו ולבסוף חקקו.

🌀 שיטת ר"ש. הטור הבין בדעת הר"ש שסובר כרש"י וסיעתו, ומדאורייתא אם רובו שאוב פסול. הב"י ואחרונים הבינו בדעת הר"ש שהוא מחלק בין מים השאובים באמצעות דבר המקבל טומאה, ואז פסול מהתורה - לבין שאוב ע"י דבר שאינו מקבל טומאה, שאז פסול רק מדרבנן.

סעיף ד - מקווה של גוי

התוספתא (ו, ג) אומרת שרבי חנניה בן תרדיון פסל מלמבול במקווה של גויים למרות שיש בו כמות גדולה של מים, כי חוששים שבליילה הגויים השתמשו במים לצרכיהם ומילאו את המקווה במים שאובים. החשש הוא שהמים יתלכלכו והגוי יחליף בשביל שנשים לא יימנעו מלמבול. (לא חוששים שיתכוון להכשיל בכוונה כי רק שהיהודי ידע מכך בסופו של דבר יש חשש. חכם צבי)

רא"ש: מקווה השייך לגוי ויהודים טובלים שם תמורת תשלום, מותר לטבול שם רק אם לא היה זמן שהיו במקווה פחות מעשרים ואחד סאה מים כשרים, ובנוסף המקווה נעול כך שהאפשרות של הגוי למלא מים היא רק בהמשכה דרך הגג.

◀ **ב"י:** בכל מקווה של גויים, אם לא נפחת מעשרים ואחד סאה המקווה כשר.

☞ **כך פסק הרמ"א** (הגוי נאמן לומר שהמקווה כשר ולא חוששים שלקח מים ומילא ביד, כי ספק דרבנן לקולא).

◀ **טור:** אם הגוי יכול להוסיף מים בצורה ישירה אין לטבול שם מחשש שהגוי לקח מים ומילא ביד, גם כשהמקווה לא נפחת מעשרים ואחד סאה.

☞ **כך פסקו הב"ח והט"ז.**

☞ **שו"ע:** אין להאמין לגוי על מקווה אלא אם כן הוא מעולם לא נפחת מעשרים ואחד סאה.

Ⓛ האחרונים נחלקו בביאור דברי השו"ע:

◀ **ב"ח וט"ז:** השו"ע מתיר בכל מקווה של גוי כשיש רוב כשרים, מטעמו של הרמ"א. הם עצמם חולקים וסוברים כדעת הטור. הלח"ש ביאר שהשו"ע מתיר כשיש ספק על כשרות המים אפילו כשהספק לא שקול (עפ"י השו"ע בסעיף ע לעניין מכתשת).

◀ **ש"ך:** השו"ע מתיר דווקא במקווה נעול וכדברי הטור, ומדין רבייה והמשכה. ביאור הב"ח והט"ז שיש היתר כשרוב המים כשרים אינו מובן, שהרי השו"ע סובר שאפילו כולו שאוב כשר מדאורייתא ואין סיבה לחלק בין רוב כשרים למיעוט כשרים. גוי נאמן באיסור דרבנן רק כשהוא מסיח לפי תומו ובחזקת היתר¹².

☞ **ש"ך וגר"א** (עפ"י תוס'): כשהגוי לא מקבל תשלום על השימוש במקווה נאמן ולא חוששים שהחליף את המים, כי אין לו הנאה בכך.

¹² הש"ך סובר שגם הרמ"א מתיר רק כשהמקווה נעול והסיבה שהרמ"א הזכיר כסיבת היתר שגוי נאמן בספק דרבנן כי לשיטתו לכתחילה רבייה והמשכה לא מועילה על דבר שאינו בולע, ולכן הסתמך בעיקר על הסברא של ספק דרבנן.

⊙ מקווה שלא ידוע מי מילא אותו (דרכי משה)¹³

◀ **רשב"ץ**: אם לא יודעים מי מילא, רוב מצויים אצל מצווה כשרים והמקווה כשר (אך אם יש חשש שגויים מילאו כדי לרחוץ שם המקווה פסול - דרכי משה עפ"י תוספתא וב"י). אם עד אחד אומר שהמקווה התמלא בצורה כשרה, נאמן גם כשיש חשש שגויים מילאו.

◀ **מהרי"ק**: עד אחד לא נאמן על כשרות מקווה כשיש חשש שגויים מילאו, אלא אם כן בידו לתקן ולהכשיר את המקווה כעת.

☞ **רמ"א**: אם במקווה היה כבר עשרים ואחד סאה ואין חשש שגויים מילאו כדי לרחוץ שם, המקווה כשר. כל שכן שעד אחד המעיד ובידו לתקן נאמן.

סעיף ה - דין ים וגל שנתלש

נחלקו התנאים במשנה (פרה ה, ה) מה דין טבילה בים. רבי מאיר אומר שכל הימים נחשבים כמעין, רבי יהודה טובר שהים הגדול הוא כמקווה, ורבי יוסי אומר שכל הימים כשרים בזוחלים אך אינם נחשבים מים חיים¹⁴. הרמב"ם והרא"ש פסקו כרבי יוסי ולכן לכל שומאה ניתן לטבול בים, חוץ מזב.

טור ושו"ע: לכל הימים יש דין מעין ומטהרים בזחילה.

⊙ גל שנתלש

המשנה בפרק ה (משנה ו) אומרת שגל שנתלש ונפל על אדם או כלים, אם יש בו ארבעים סאה טהורים.

טור ושו"ע: גל שנתלש ונפל על אדם או כלים, אם יש בו ארבעים סאה טהורים.

⤵ למה צריך ארבעים סאה, הרי מעיין מטהר בכלשהו?

◀ **ט"ז ודרישה**: אין הכוונה לארבעים סאה בדווקא, אלא זהו שיעור שמכסה את כל גופו של האדם.

◀ **ש"ך**: גל לא מטהר בפחות מארבעים סאה, כי כל שאינו מעיין ממש לא מטהר בכל שהוא.

◀ **ב"ח**: ים אינו נחשב כמעין לעניין טהרה בכל שהוא.

⊙ טבילה באוויר

הגמרא בחולין (נא, ב) מביאה תוספתא שמטבילין בראשין ולא בכיפין, כי לא מטבילים באוויר. רש"י מבאר שמטבילין בקצה הגל, במקום שכבר נוגע באדמה, אך לא בכיפי הגל (באמצעיתו), כי לא מטבילים באוויר.

◀ **רש"י ותוס'**: טבילה באוויר פסולה מדאורייתא והדבר נלמד מדרשה. "אך מעין ובור מקוה מים", ואין דרכם להיות באוויר (ב"י בשיטתם).

◀ **רמב"ם להבנת הב"י**: אם יתירו להטביל באוויר יאמרו שמקווה מטהר בזוחלים, כי מקווה גרוע רק רמה אחת ממעין. זוהי גזרת חכמים.

◀ **רמב"ם להבנת הב"ח**: גל שיש בו ארבעים סאה נחשב כמעין רק כשהוא מחובר לקרקע, ולכן באוויר אינו מטהר שהרי הוא זוחל. הפסול הוא מהתורה.

סעיף ו - טבילה בכלים

המשנה במקוואות (ד, ה) אומרת שאם קבע שוקת בסלע והיא כלי, גם אם יש בתוכה כמות מים מספיקה המקווה פסול.

לפסול מקווה בתוך כלי הובאו שתי מקורות. בתורת כהנים הובא לימוד שמקווה בתוך ספינה אינו כשר כי נאמר 'מעין', מה מעיין שעיקרו בקרקע אף מקווה שעיקרו בקרקע. המרדכי בשם ר"י הביא לימוד נוסף מהפסוק "וכל

¹³ מדובר כשברור שנעשה לשם מקווה וספק האם המים שאובים. כשלא ברור שנעשה לשם מקווה - ראה בסעיף עד.

¹⁴ בביאור דעת רבי יוסי נחלקו הראשונים. רש"י פירש שכל הימים מטהרים בזוחלים אך אינם נחשבים מים חיים (וכך כתבנו), ואילו הב"י למד בשיטת הרמב"ם שלדעת רבי יוסי כל הימים חוץ מהים הגדול נחשבים מים חיים כשהם באשבורן (כי גזרו אטו נהרות). הב"י מאריך בהסבר מחלוקת התנאים, ולפירושו בדעת הרמב"ם גם רבי יהודה ורבי מאיר מסכימים שכל הימים מטהרים בזוחלים, ונחלקו רק לעניין מים חיים.

משקה אשר יתן בכלי יטמא, מים בכלים מקבלים טומאה ובמקווה אינם מקבלים טומאה, וממילא אין טובלים בכלי.

תוס' ורא"ש: מקווה בכלי פסול מהתורה, והוא איסור עצמי ללא קשר לפסול מים שאובים.

טור ושו"ע: מקווה בתוך כלי פסול, ובדבר הזה אין הבדל בין מקווה למעין¹⁵.

⊙ טבילה בכלי שקבעו ולבסוף חקקו¹⁶

בב"ב (סה, ב) מובא שאם חקקו צינור ואז קבעו אותו הוא פוסל את המקווה, אך אם קבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל. הגמרא שם דנה מיהו התנא שסובר כך ומסיקה שזוהי דעת רבון, והם הקלו בדינים דרבנן בכלי שקבעו ולבסוף חקקו. אם חקקו ולבסוף קבעו לא החירו אפילו בדינים דרבנן, כי כבר חל על הצינור שם כלי בתלוש.

◀ **נודע ביהודה ורעק"א:** לפי מסקנת הגמ' גם כשקבע ולבסוף חקק כשר רק בדינים דרבנן. לכן מקווה כזה כשר רק לטבילת כלי זכוכית (לא כלי מתכת שחיוב הטבילה בהם מדאורייתא, וק"ו לא לנידה. גם בטובלת מחמת כתם שחיובה מדרבנן הטבילה עלתה רק בדיעבד).

◀ **טור ורמ"א:** מקווה בתוך כלי פסול אם חקקו ולבסוף קבעו. משמע שאם קבע ולבסוף חקק כשר לכל טבילה (ש"ך)¹⁷.

⌋ **חת"ס:** כך דעת רמב"ם, רשב"א, רא"ש, שו"ע (סעי' לד), רמ"א (סעי' ז) ואחרונים רבים, וכך נהגו כל ערי ישראל. אסור לפקפק ולהרהר על ההוראה הזאת.

סעיף ז - ביטול כלי

המשנה במקוואות (ד, ה): שוקת שהיא כלי פוסלת את המקווה אלא אם כן עשו בה חור מלמטה או מהצד והמים לא נשמרים בתוכה. החור הנדרש הוא בקומר של שפורפרת הנוד. רבי יהודה בן בתירא מביא שבירושלים הייתה שוקת כזאת בשם שוקת יהוא וכולם עשו על גביה מהרות.

בפשט המשנה מדובר שהמים עוברים מהשוקת למקווה וצריך שיעור של שפורפרת הנוד בשביל ביטול כלי, אך ביבמות (טו, א) משמע שטבלו בשוקת עצמה, והנקב נדרש בשביל עירוב מקוואות (עירוב של השוקת החסרה עם מקווה שלם שהיה ליד).

בחוספתא (ד, ד): קסטילון (כלי גדול) שמקלח מים, אם הוא נקוב כשה"ו אינו פוסל את המקווה אך לבני אסיא הכשירו אפילו אם החור בגודל של מחם. רבי אלעזר ברבי יוסי פסק לטהר והסכימו לו חכמים. אם החור מלמטה המקווה כשר בכל גודל של נקב.

◀ **רא"ש:** המשנה מדברת על עירוב מקוואות וצריך כשה"נ, והתוספתא מדברת על ביטול כלי ומספיק חור כלשהו, כל עוד הכלי לא אוגר מים בגללו¹⁸.

⌋ **בשו"ת הרא"ש** כתב שלא טובלים בתוך כלי. **הטור** פירש שלמעשה הרא"ש מחמיר וניתן לטבול בתוך כלי רק אם נקוב כשה"נ¹⁹.

ⓧ **רמ"א:** ניתן לטבול בכלי רק אם נקוב כשה"נ.

◀ **רמב"ם:** המשנה וגם התוספתא מדברות על ביטול כלי²⁰. בדרך כלל מספיק נקב המטהר, אך יש מקרים שצריך כשפורפרת הנוד [א. אם קודם חיבר את הכלי לקרקע ואח"כ עושה את הנקב. ב. בכלי אבנים שאינם מקבלים טומאה

¹⁵ בנוגע לטבילת גבר בעל קרי בתוך כלי, בהגהות נחל אשכול על ספר האשכול כתב שטבילה בכלים מועילה, והביאו בשו"ת חלקת יעקב (י"ד, ס"י קיח). אך בנוגע לכניסה למקום המקדש נראה שגם לשיטתו טבילה בכלים לא מועילה לבעל קרי, כמו שכתב בשו"ת גינת ורדים (כלל ד סימן ד) לעניין טבילת בעל קרי במים שאובים. עם זאת בשו"ת תורה לשמה כתב בהקשר של טבילת בעלי קרי בשאובים (ס"י שעה) שמועיל לעניין תוספת טהרה.

¹⁶ חלק מהדיון על כך מובא בסעיף הבא.

¹⁷ אמנם לכאורה מפורש שגם אם קבעו ולבסוף חקקו כשר רק לדינים דרבנן, אך העמדת הדין כחכמים לא נשארה ולמסקנה דין צינור הוא בשיטת רבי אליעזר (תורת חיים).

¹⁸ כדבריו סוברים מהר"ם מרוטנבורג, רבינו ירוחם וטור.

¹⁹ אמנם, הב"י הבין שלדעת הרא"ש אסור לטבול בתוך כלי בכל מקרה, ואם המים עוברים מהכלי למקום אחר מספיק נקב כלשהו מלמטה וכשה"נ מצד. הדרכי משה כתב שאפילו להבנת הב"י ברא"ש, אם הכלי ניקב כמוציא רימון אפשר לטבול בו. הב"י עצמו פסק כדעת הרמב"ם, שאם עשו חור מטהר אפשר לטבול גם בתוך הכלי (ש"ך).

²⁰ אמנם מהגמרא ביבמות נשמע שהמשנה עוסקת בדין עירוב מקוואות, אך הב"י הביא שתי אפשרויות בדעת הרמב"ם: א. הגמרא מדברת על שוקת יהוא אחרת, שבה היה עירוב מקוואות. (כך גם נראה משינויי לשון בין המשנה במקוואות למצוטט בגמרא).

סימן רא סעיף ח - מעיין שעובר בתוך כלי

וממילא אין בהם שיעור לנקב המטהר. ג. בשוקת המחוברת בסלע, גזרו אטו שוקת שאינה כלי ובה אין צורך בנקב כלל, ולכן בשוקת שהיא כלי היה צורך לגזור כדי שלא יטעו ויתירו בלי שום נקב - ב"י].

☞ **כך פסק השו"ע.** אמנם, לעניין כלים ששואבים בהם מים למקווה השו"ע הקל כדעת הרא"ש (להבנת הב"י) בסעיף מ שמספיק נקב כלשהו, וביאר רעק"א שלעניין איסור תורה של טבילה בכלים החמיר כרמב"ם שצריך נקב המטהר, ולעניין שאובים שאפילו כולו שאוב מדרבנן - הקל כדעת הרא"ש.

⊙ סתימת החור

בחוספתא מוזכר שאם פקק את הנקב בסיד ובניין אינו פוסל, אך בסיד וגפסיס פוסל. אם הניח את הכלי על הארץ או על סיד וגפסיס וכן אם מרח מים מהצדדים, אינו פוסל.

◀ **רא"ש:** אין צורך לסתום בשביל לבטל שם כלי, וכשסתימת החור אינה מעולה המקווה עדיין כשר. סיד וגפסיס זאת סתימה מעולה ולכן פסול, ושאר הדברים לא.

◀ **רמב"ם:** סתימת החור הכרחית כדי שהמקווה לא יחשב כלי, כי צריך נקב ומעשה בניין או חיבור לקרקע על מנת לבטל שם כלי. סיד או גפסיס זה לא דרך בניין ולכן פסול, אך סיד וצרורות זה מעשה בניין וממילא כשר.

☞ **כך פסק השו"ע** (במצאוות של ימינו, יש לסתם את החור באמצעות בטון).

☞ אם עשה חור והתקין בו ברז. הנודע ביהודה כתב שאינו נחשב נקב המבטל כלי, אפילו אם יסיר את הברז בשעת הטבילה. בשו"ת בית אפרים כתב שכל עוד לא התקין את הברז אינו נחשב כלי, אך אם התקין יש להחמיר כדברי הנוב"י. לכן יש לעשות שני חורים - אחד כמוציא רימון שאותו יסתום בצורה קבועה, וחור נוסף לברז ויקפיד לפתוח אותו כשבא לטבול (פת"ש ס"ק ז). כך פסק **ערוך השולחן**.

⊙ מקווה על הגג

רשב"א בתשובה: אין בעיה לעשות מקווה על גג, וראייה ממשנה במידות שהכהן היה טובל במקווה שמעל לשכת הפרווה. כמובן שיש להקפיד שהמקווה יהיה כדרך בניין אבנים ולא באבן אחת שחקקו ולבסוף קבעו. ☞ רמ"א: מותר לעשות מקווה על הגג, ויש להקפיד שלא לבנות אותו בתוך כלי.

סעיף ח - מעיין שעובר בתוך כלי

המשנה בפרק חמישי (משנה א) אומרת שאם העבירו מעיין בתוך שוקת פסול, אך אם העבירו את המים על שפת הכלי הוא כשר.

⊙ "מעיין שהעבירו על גבי השוקת פסול". למה המים לא נטהרים בכך שהם מחוברים למעיין?

◀ **סמ"ג ורשב"א:** מדובר שאין ארבעים סאה במים שבין המעין לכלי. אם יש אפשר לטבול שם.

◀ **ר"ש:** בכלים הקבועים בקרקע גזרו שאינם נטהרים למרות שמחוברים, שמא יבואו לטבול גם בכלים המחוברים בנקב שאין בו כשפורפרת הנוד. בכלי תלוש כשר להטביל בתוכו.

◀ **רא"ש:** כשהכלי נמצא בצד המעיין גזרו שמא יבואו לטבול בכלי שלא מחובר למעיין כראוי. אם הכלי כולו נמצא בתוך המים ובטל למקווה טהור.

☞ **כך פסק השו"ע.**

⤵ מה הדין כשהניח שם את הכלי בלי כוונה?

◀ **ט"ז:** המים לא הפכו לשאובים. כדן מי גשמים שמילאו כלים, ואם לא התכוונו להניח את הכלים לשם כך אינם נחשבים שאובים.

◀ **ש"ך** (ס"ק צב): המים שאובים. דווקא במי גשמים שירידתם לא תלויה באדם הדין כך, כאן הכלי הונח במקום שהמעין בהכרח יעבור על גביו ונחשב לדעת.

ב. גם ביבמות הדין על ביטול כלי, והוזכר עירוב מקוואות רק כדי ללמוד משם שיעור נקב.

⊙ "העבירו על גבי שפה כלשהו כשר חוצה לה, שהמעין מטהר בכל שהוא". מה המציאות?

◀ **רשב"א ור"ש:** המים שיוצאים החוצה ולא נשארו בשוקת כשרים, כדין מעיין.

◀ **רמב"ם ורא"ש:** חלק מהמים כלל לא נכנסו לשוקת אלא נשארו על השפה מבחוץ, הם התערבבו עם המים שיצאו מהשוקת ומותר לטבול בהם (מים שיצאו מהשוקת פסולים כשהם לעצמם).

☞ כך פסק השו"ע.

⊙ מים כשרים שנמשכו לתוך כלי גדול

◀ **רשב"א ור"ש:** אם בפתח הכלי יש כשה"נ ניתן לטבול בתוכו, אם אין כשה"נ המים לא נפסלים אך אין לטבול שם.

◀ **שאלתות, רמב"ם, רא"ש וטור:** כל המים שנכנסו נפסלו.

☞ כך פסק השו"ע.

☞ **ש"ך וט"ז:** אם יש נקב כשה"נ בתחתית הכלי, המים לא נפסלים.

סעיף ט - הטבלת כלי בתוך כלי

בחגיגה (כב, א) רבא אומר שאם הטביל כלי בתוך כלי, עלתה טבילה רק אם יש בפתח הכלי החיצון כשפורפרת הנוד. אם גם הכלי החיצוני צריך טבילה, שני הכלים מהורים אפילו אם אין בפתח כשה"נ, כי מתוך שהועילה טבילה לכל הכלי החיצון, הועילה גם לכלי הפנימי.

רמב"ם וטור: המטביל כלי בתוך כלי עלתה טבילה לפנימי רק אם יש בפי החיצון כשה"נ. אם גם החיצוני צריך טבילה טהור בכל אופן.

◀ **רמב"ם:** אם מטה את הכלי על הצד ומטביל, צריך שהיה בפתח כשה"נ אפילו אם גם החיצוני צריך טבילה²¹.

☞ כך פסק השו"ע.

⊙ טבילה בשק ובקופה

המשנה בפרק ו (משנה ה) פוסקת שאם בתוך המקווה יש שק וקופה ניתן להטביל בתוכם, כי המים מעורבים בהם.

רמב"ם ור"ש: בשק וקופה שנמצאים בתוך מקווה אפשר להטביל בתוכם אפילו אם אין חור כשה"נ, הם בטלים למקווה מכיוון שהם מלאים נקבים ולא מחזיקים מים.

☞ כך פסק הרמ"א.

סעיף י - מעיין שנמשך לתוך בריכה

המשנה בתחילת פרק ה אומרת שאם העביר מעיין על גבי בריכה והפסיק את זרימת המים, הוא כמקווה. אם לאחר זמן חזר והמשיך את המים אינם נחשבים מים חיים עד שיצאו המים הראשונים. בראשונים הובאו פירושים שונים למשנה:

◀ **רא"ש ור"ש:** כל עוד הזרם מהמעין נמשך מטהר בזוחלים ובכל שהוא, ואם הזרם נפסק מטהר באשבורן ובארבעים סאה.

²¹ הבי"י מביא שטעמו של הרמב"ם מהתוספתא, שקומקומוס המלא כלים והשיק אותו למקווה - הכלים שבו טהורים, אבל אם הטהו על הצד צריך שיהיה בפתחו כשה"נ. מוכרח שגם הקומקומוס צריך טבילה, כי אחרת בלאו הכי צריך שיהיה בפתח כשה"נ, ובכל זאת אם מטהו על צידו צריך שיהיה בו כשה"נ. הר"ש מבאר שבמציאות רגילה המים צפים מעל הכלי ולכן הוא חיבור למרות שאין בו כשה"נ, אך אם מטה החיבור מהצד ולכן צריך כשה"נ (כי מהצד לא מתחבר כל כך - ט"ז, או שאז גובה המים הוא עד אמצע הכלים שבפנים, ואמנם המים שעד גובה הפה נחשבים מי מקווה, אך החלק העליון של הכלים בפנים לא נטבל - ש"ך בשם אביו. החזו"א כתב שכוונת הש"ך לא התבררה).

כך פסק השו"ע.

ב"י: לשיטתם אפשר לומר שאם הבריכה הייתה ריקה והתמלאה רק ממי המעיין, גם אם נפסק הקילוח יש למים דין מעיין.

רמב"ם: כל עוד שהזרם מהמעיין נשאר בתוך הבריכה ולא יוצא החוצה נחשב כמקווה. לאחר שהמים מקלחים החוצה דינם כמעיין לטהר בזוחלים ובכלשהו, אך לא נחשבים מים חיים.

ב"י: יש להסתפק בדעת הרמב"ם מה הדין כשהבריכה הייתה ריקה בהתחלה. מדבריו בפירוש המשניות משמע שגם אז כל עוד המים לא יוצאים החוצה נחשבים כמקווה. (כי המשנה מדברת על בריכה ריקה. מדברי הראב"ד משמע שגם הוא סובר שהמשנה מדברת על בריכה ריקה, אך לא הוזכר כיצד הוא מפרש את המשנה).

זוחלים שהתנתקו מהמעיין

מהרי"ק: אם זוחלים יצאו מהמעיין והתנתקו ממנו, כל עוד הם ממשיכים לזחול דינם כזוחלים (ראייתו מגל שנתלש מהים (סעיף ה) שמטהר בזחילה למרות שכבר לא מחובר לים).

ראב"ד ורשב"א: אם הזוחלים התנתקו מהמעיין דינם כמקווה.

כך פסק הש"ך (הראייה מגל שנתלש לא נכונה מכמה סיבות: כי הגל נתלש מעצמו ויש לו חיות גדולה, מה שאין כן כאן שאדם הפסיק את החיבור למעיין. בים הזחילה גדולה מאוד. בים זאת דרך הזחילה, ובמעיין בד"כ הזחילה עדיין מחוברת למקורה).

סעיף יא – מקווה שאוב שהמשיכו עליו מעיין

רשב"א: מעיין עומד שהיו בו מעט מים והתווספו אליו מי גשמים או מים שאובים, שווה למעיין לטהר בכלשהו ושווה למקווה לטהר רק באשבורן.

מקווה של מים שאובים שהמשיכו עליו מי מעיין מועטים, מי המעיין מטהרים את השאובים המרובים ולא משנה איזה מים היו קודם.

כך פסק השו"ע (לפי פסיקת הרמ"א בסעיף מ שלכתחילה החמיר כדעת המרדכי, מעיין קטן נפסל בשלושה לוגים שאובים, ומסתבר שגם כאן יאמר שהשאובים לא נטהרים במי מעיין מועטים).

רמ"א בשם מהרי"ק: טובלים במקווה הזה רק באשבורן, כמו נהרות שרבו בהם נוטפים על זוחלים²².

ט"ז: טובלים גם בזוחלים, ורק במעיין עומד צריך אשבורן דווקא²³.

סעיף יב – מעיין שעבר באחורי כלים

המשנה בפרק ה' (משנה ב) מביאה מחלוקת מה הדין כשהעביר מעיין על גבי כלים, רבי יהודה סובר שאין שינוי במים ורבי יוסי סובר שהמים ירדו רמה ונחשבים מי מקווה (ט"ז: מכיון שהכלים מפסיקים בין המעיין למים היורדים, בטל מהמים שם מעיין). להלכה נפסק כרבי יוסי.

הראשונים נחלקו בביאור המשנה. ר"ש כתב שהמים עברו על גבי כלים נקובים, ואילו הרמב"ם והרא"ש כתבו שהמים עברו על גבי אחורי כלים, ובכל זאת לדעת רבי יוסי הם נפסלו מלטהר בזוחלים.

טור ושו"ע: מעיין שעבר על אחורי כלים והמשיך הלאה נחשב כמקווה. על אחורי הכלים ממש אסור להטביל (גזירה שמא יבואו לטבול בתוך הכלים - שערי מקוואות עפ"י האמור בסימן קצח).

ב"ח, ט"ז וש"ך: כשחלק עובר על אחורי כלים וחלק זורם רגיל, ואחר כך המים מתערבבים שוב - לכל המים חוזר להיות דין מעיין (כפי שנפסק בסעיף ח בנוגע למעיין שעובר בתוך כלי).

²² נראה שכוונתו - גם אם בדיעבד מחשיבים שמיעוט מי המעיין מכשירים את השאובים, גם אז אפשר לטבול רק באשבורן.
²³ לסברתו יש הוכחה מדברי הב"י בנוגע לרבו נוטפים על הזוחלים (סעיף ב). הב"י מסביר בדעת הרמב"ם שיש חילוק בין מים שאובים שנזרעו במעיין - ומתוך שהזריעה מועילה בהם להוציא מהם דין שאובים, מועילה להחשיב אותם כמי מעיין שניתן לטבול גם בזוחלים (עפ"י ביאור הלחם ושמלה שם). שם נראה שהב"י עצמו סובר ככה, וממילא כאן מובן שמותר לטבול בשאובים שנזרעו אפילו בזוחלים.

☺ כשהמים לא היו עוברים בלי הכלים

◀ **תוס' יום טוב:** אם המים לא היו עוברים הלאה בלי הסיוע של אחורי הכלים, אפילו שם מקווה אין להם (פסולים מדין הויתו בטומאה).

◀ **פרישה:** במי מעיין אפילו אם אחורי הכלים הכרחיים, יש עליהם שם מקווה (כי אין פסול הויתו בטומאה כשמחובר למעיין - סעיף מט)

☉ בדיעבד כשהטביל ע"ג אחורי הכלים²⁴

◀ **טור וראב"ד:** הגזירה לאסור לטבול ע"ג אחורי כלים היא דווקא בכלים המקבלים טומאה, אך לא בכלי חרס.

◀ **ב"י:** אמנם הגזירה היא רק לכתחילה, אך היא שייכת גם בכלי חרס.

⌚ **ש"ך:** לשיטת הב"י בדיעבד הטבילה כשרה בכל הכלים, אך מכיוון שלראשונים האחרונים יש לאסור גם בדיעבד, רק על גבי כלי חרס הטבילה מועילה בדיעבד, כי לכו"ע במצב כזה אין לאסור.

☉ מעין שעבר על ספסל

המשנה הזכירה שמחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי נוגעת גם למעיין שעבר על ספסל, שלרבי יוסי אמנם המים נחשבים מי מקווה, אך על הספסל עצמו אסור להטביל.

ב"ח: במשנה כתוב "ובלבד שלא יטביל על גבי ספסל", והכוונה שאין להטביל כלים על ספסל. טעם האיסור הוא גזירה אטו טבילה בתוך כלי, ולכן גם בדיעבד טבילה כזאת לא מועילה.

⌚ אמנם בטור הגרסה "שלא יטבול" ומשמע שדווקא לאדם אסור לטבול כי חוששים שלא יטבול כראוי בגלל פחד מנפילה, וממילא כלים ניתן לטבול וכן בדיעבד אם אדם טבל הטבילה מועילה, אך נראה שזוהי טעות סופר בדברי הטור.

סעיף יג - יד, מעיין שיורד מההר

המשנה בפרק ה (משנה ה) מביאה שהזוחלים כמעין והנוטפים כמקווה. רבי צדוק העיד שאם הזוחלים רבו על הנוטפים הם כשרים, ונוטפים שעשה אותם זוחלים יכול לסמוך אפילו מקל או קנה, אפילו זב או זבה יורד וטובל. רבי יוסי חולק וסובר שאין מזחילים בכל דבר המקבל טומאה. להלכה נפסק כרבי יוסי. הראשונים נחלקו בפירוש המשנה:

◀ **רמב"ם:** המשנה כולה עוסקת במעיין: מעיין שזוחל על הקרקע נחשב מעיין, אך מעיין המטפטף ממקום גבוה טיפה טיפה נחשב מקווה. רבי צדוק העיד שאם המים שטפטפו התערבו עם כמות גדולה יותר של מי מעין, לכל המים יש דין מעיין. אם רוצה להניח משהו כדי שהמים ירדו בצורה חלקה ולא יטפטפו, יכול להניח קנה או מקל ואז אפילו זב וזבה יכולים לטבול במים האלו, כי הם נחשבים מים חיים. רבי יוסי חולק וסובר שאין להניח דבר המקבל טומאה, אפילו אם מקבל טומאה רק מדרבנן.

◀ **ר"ש:** הכוונה בנוטפים היא למי גשמים. רבי צדוק העיד שאם מי גשמים התערבו עם כמות גדולה יותר של מי מעיין, הכל נחשב מי מעיין (ואפילו אם לא היה אפשר לטבול במי המעיין המקוריים לבדם). אם מקווה נפתח והמים ממנו התחילו לזחול, יכול להניח מקל או קנה כדי שהמים יעמדו, ואפילו זב או זבה יכולים לסתום את הפרצה והמקווה כשר. רבי יוסי חולק וסובר שדבר המקבל טומאה לא יכול לסתום חור כדי שהמקווה יעמוד.

◀ **רא"ש:** מי גשמים שהתקבצו ורוצה להעביר אותם לגומא מסוימת כדי לעשות מהם מקווה, יכול להשתמש במקל או קנה שלא מקבלים טומאה כדי לגרום למים לזחול, ואפילו אם זב או זבה הניחו את הקנה המים כשרים. רבי יוסי חולק וסובר שאין להניח שום דבר שיכול לקבל טומאה, ומכיוון שמקל עלול לקבל טומאה (אם יעשו בו בית קיבול) אין לסמוך בו.

²⁴ בהיכל שלמה מובאת שאלה בנוגע לאיזה כלים גזרו על אחוריהם, עם תוספות מסימן קצח.

הטור והשו"ע קיבלו את פירוש הרמב"ם, ולכן כתבו שלמעין המטפטף מההר טיפין טיפין יש דין מקווה, ואם יורד בקילוח בלי הפסקה יש לו דין מעיין²⁵.

⊙ על מה ניתן להזחיל (סעיף יד)

כאמור, הלכה כרבי יוסי האוסר להזחיל בכל דבר שמקבל טומאה, אפילו אם מקבל טומאה רק מדרבנן. **רמב"ם:** אם סמך לטפטוף טבלה חלקה מחרס, המים כשרים כי טבלה כזאת לא מקבלת טומאה אפילו מדרבנן. כך גם אם סמך לטפטוף עלי אגוז.

⊞ כך פסק השו"ע.

⌋ כשעבר והזחיל על דבר המקבל טומאה: לש"ך נפסל מדין מעיין אך יש לו דין מקווה, אך בספר גולות עיליות הסתפק ואפשר שאם הזחיל על דבר המקבל טומאה דאורייתא פסול גם מתורת מקווה (שערי מקוואות).

סעיף טו – טז, מים שאובים שנפלו למקווה²⁶

המשנה בפרק א מביאה שאם הוסיפו מים שאובים רבים למעיין מטהר בכלשהו כמעין, ובאשבורן כמקווה. בפרק ו מובא שאם יש מקווה כשר ולידו בריכה ריקה, ניתן להוסיף מים שאובים למקווה הכשר, בעקבות כך יימשכו ממנו מים לבריכה הריקה ושניהם יהיו כשרים. לכאורה נלמד מכך שגם אם הוסיף למקווה יותר מארבעים סאה שאובים, עדיין כשר.

הראשונים נחלקו מה הדין שהוסיף כמות של מים שאובים יותר ממי המעיין או המקווה:

◀ **רשב"ם:** במקווה אם רוב המים שאובים פסול.

◀ **רא"ש, רי"ף, רמב"ם, ר"ש, רמב"ן, ר"ן, תרומת הדשן וטור:** אם יש שיעור מקווה כשר, כל מים שיוסיפו לא פוסלים אותו.

⊞ כך פסק השו"ע.

⊙ מעיין קטן שהוסיפו לו שלושה לוגים

◀ **שאלתות** (במרדכי): אם נשפכו שלושה לוגים למעיין שאין בו ארבעים סאה, פסול.

⌋ **מהרי"ק:** לשיטת השאלתות, המשנה שמעיין מטהר בכלשהו אפילו אם הוסיפו לו מים עוסקת בטבילת כלים, כי רק בהם מעיין שאין בו ארבעים סאה מטהר²⁷.

⊞ **תרומת הדשן ורמ"א** (בסעיף מ): לכתחילה יש להחמיר כדברי השאלתות, כי דבריו דברי קבלה.

◀ **מרדכי, רשב"א, רא"ש, רמב"ם, ראב"ד²⁸ וטור:** מעיין לא נפסל, כי המים השאובים נזרעים בתוכו. במיוחדות לרמב"ן: אם המים השאובים קדמו למי המעיין טוב להחמיר לכתחילה.

⊞ כך פסק השו"ע.

⌋ **ט"ז:** המעיין עדיין כשר בכלשהו, אך באשבורן ולא כשהוא זוחל. (ש"ך: אמנם לעניין כלים טמאים יש עליו שם מעיין ומטהר אפילו בזוחלים, אך טומאה וטהרה לא נוהגים היום ולכן השו"ע לא הזכיר זאת).

⊙ מקווה חסר שהוסיפו לו שלושה לוגים

המשנה בעדויות (א, ג) מביאה שמקווה שאין בו ארבעים סאה נפסל במידה ונשפכו אליו שלושה לוגים של מים שאובים. בפרק ד במקוואות מובאת מחלוקת על מציאות שהשאובים נשפכו למקווה ראשונים, **לרבי אליעזר אפילו רביעית מים פוסלת את המקווה, ולחכמים תמיד השיעור הפוסל הוא שלושה לוגים** (שלושה לוגים - בסביבות ליטר לנר"ח נאה, ובערך 1.7 ליטר לחו"א).

²⁵ אמנם בהמשך השו"ע קיבל גם את פירושו של הרא"ש והר"ש, ולכן אסר להעמיד את מי המקווה בדבר המקבל טומאה (כדעת הר"ש - סעיף ג), וכן אסור להזחיל מים למקווה בדבר המקבל טומאה (כפירוש הרא"ש - סעיף מח).

²⁶ בבי מובא בסעיף הזה אריכות דברים במשנת גדל, סוכם בסיכום נפרד ומובא בנספחים.

²⁷ בסעיף א הובאה מחלוקת ראשונים בדבר, ורוב הפוסקים סוברים שניתן להטביל רק כלים במעיין שאין בו ארבעים סאה. לדעת הרמב"ם וראב"ד גם אדם יכול לטבול במעיין שאין בו ארבעים סאה, ולשיטתם ודאי שמעיין לא נפסל כששפכו אליו מים שאובים.

²⁸ הבי מביא מהמהרי"ק שבדעת הרמב"ם והראב"ד מוכרחים לומר כך, והזכיר שגם הרשב"א והרא"ש סוברים שמעיין לא נפסל.

תוס' יו"ט מביא שהסיבה שנוקבע שיעור של שלושה לוגים דווקא הוא כי הם שיעור חשוב הראוי לנסכים (ראב"ד), או שהם ראויים להדחת הגוף (רא"ש).

רמב"ם, רשב"א ועוד: הלכה כחכמים, והשיעור הפוסל הוא תמיד שלושה לוגים.

כך פסק השו"ע. **רמ"א** (בסעיף מ): זהו פסול מדרבנן, ולכן ספקו להקל.

⊙ שלושה לוגים שנשפכו למקומות שונים

המשנה בפרק ג אומרת שהסוחט את כסותו לתוך המקווה ושלושה לוגים של מים נפלו במקומות שונים, לרבי עקיבא כשור ולחכמים פסול. להלכה נפסק כדברי חכמים.

רמב"ם, רא"ש וטור: גם אם המים נשפכו למקומות שונים בתוך המקווה, אם נפלו שלושה לוגים באותו זמן פסול.

⊙ **כשהפיל באמצעות הידיים מים למקווה.** הב"י כתב שהמים נחשבים שאובים, ולמד זאת מהמשנה (ב, ו) שהתולש טיט אל מחוץ למקווה ונמשך מהטיט שלושה לוגים פסול. הב"ח כתב שלומדים מהמשנה שהוצאת הטיט על ידו באופן הזה נחשבת כאילו הוא בעצמו זרק למקווה את המים שיצאו מהטיט, ולכן המקווה פסול. אם היינו אומרים שהמים נמשכו מאליהם, לא הייתה סיבה לפסול את המקווה.

ל **ט"ז:** אם סחט בידיים, אפילו כשהסחיטה הייתה בלי כוונה פסול.

⊙ כשנפלו בזמנים או מכלים שונים

המשנה בפרק ג מביאה שאם שלושת הלוגים נפלו מארבעה כלים שונים, או ששפך מכלי אחד, עשה הפסקה ואז שפך עוד מכלי שני - המקווה לא נפסל אם לא הייתה לו כוונה להוסיף מים למקווה. אמנם במסכת תמורה (יב, ב) מובאת דעה שאפילו מארבעה כלים שונים מקווה נפסל, אך תוס' שם מביא שהראב"ד פסק כמו המשנה במקוואות, וכך פסקו הרא"ש והרמב"ם.

שו"ע: אם הוסיף מארבעה כלים או שהפסיק בין הכלי הראשון לשני, אם לא הייתה לו כוונה מההתחלה לתת שלושה לוגים - המקווה לא נפסל.

⊙ כשהתכוון להוסיף את המים למקווה

◀ **רבינו ירוחם וטור:** הכוונה הפוסלת היא אם התכוון עם הזמן להוסיף שלושה לוגים למקווה (ואם לא התכוון לכך לא פוסל).

כך פסק השו"ע.

◀ **רמב"ם וב"י:** שהתכוון להוסיף מים למקווה, גם אם לא התכוון שסה"כ יפלו שלושה לוגים (ואם לא התכוון לרבות את שיעור המקווה לא פוסל).

⊙ **לחם ושמלה:** יש להחמיר כשני הפירושים.

⊙ מים שהגיעו ע"י אדם אך לא היו בכלי

◀ **דעה בראב"ד:** מים שירדו למקווה על ידי אדם בכוונה, פוסלים גם אם הם לא היו בכלי.

◀ **ראב"ד:** מים שלא היו בתוך כלי לא פוסלים מקווה גם אם הם באו מתוך ידיו, עד חצי מכמות המקווה.

⊙ עירוב במי המקווה (סעיף טז)

המשנה בפרק ו אומרת שאם ספוג ודלי נפלו למקווה והיו בהם שלושה לוגים, הם לא פסלו את המקווה כי אמרו דווקא שלושה לוגים שנפלו. בפירוש המשנה נחלקו הראשונים:

◀ **ר"ש:** אין בספוג ובדלי שלושה לוגים בעין אלא רק אם מצרפים את המים שדבוקים בהם, ולכן בפועל לא הצטרפו למי המקווה שלושה לוגים שאובים.

◀ **רמב"ם ורא"ש:** יש בהם שלושה לוגים בעין, אלא שהמקווה לא נפסל כי לא כל המים מהספוג או מהדלי יוצאים ומתערבבים. מדובר בדלי שפיו צר ולכן לא כל המים יוצאים.

כך פסק השו"ע.

סעיף יז – מים שאובים הצמודים למקווה

המשנה בפרק ו אומרת שאם יש כלי (אביק) צמוד למרחץ, המים שבו לא פוסלים את המים שבמרחץ עצמו למרות שהם מים שאובים. כך הדין כשהאביק נמצא בצד, אך אם הוא באמצע המים שבו פוסלים כי הם הפכו להיות חלק מהמקווה²⁹.

רמב"ם: מים שאובים שנוגעים במי המקווה מהצד לא פוסלים, אם הם באמצע המקווה פסול.

כך פסק השו"ע.

הר"ש והרא"ש פירשו את המשנה באופן אחר. לשיטתם אביק זה פקק המיועד להוצאת המים כשצריך להחליף אותם. אם הפקק מהאמצע, שאר המים גרורים על גביו ונחשבים שאובים, לכן המקווה פסול, אך אם החור מהצד המים לא גרורים על גביו והמקווה כשר.

חכמים חולקים וסוברים שאפילו מהאמצע כשר אם המקווה מחזיק רביעית מים בלי להסתמך על הפקק, כי מהתורה מקווה כזה כשר, וחכמים לא פסלו אותו. ר"א ב"ר צדוק סובר שאם הפקק הוא כלי קיבול הוא פוסל אפילו מהצד.

סעיף יח – בריכות צמודות

המשנה הבאה באותו הפרק עוסקת בשתי בריכות צמודות בתוך המרחץ שיש נקב ביניהם, כשבתחתונה יש מים שאובים ובעליונה מים כשרים.

רבי יוסי אומר שאם יש בנקב כמות של שלושה לוגים העליונה פסולה, והדרך למדוד את זה היא אם הנקב הוא בגודל של 1/320 מהבריכה³⁰. רבי אלעזר חולק וסובר שהעליונה כשרה. לשיטתו אפילו אם העליונה היא המים השאובים כך שיש יותר סיכוי שמים ממנה ירדו לבריכה הכשרה, עדיין הבריכה הכשרה לא נפסלת. הרמב"ם פסק כרבי יוסי.

רמב"ם: שתי בריכות צמודות שאחת כשרה ואחת פסולה, אם יש ביניהם חור שנכנסים בו שלושה לוגים, שתיהן פסולות. ב"י: הדין נכון כשאין בבריכה הכשרה ארבעים סאה מלאים, אך אם יש אינה נפסלת.

כך פסק השו"ע.

סעיף יט – שאובים שנפלו לפני שנקרא שם פסול

המשנה בתחילת פרק ג (משנה א) מדברת על שני מקוואות חסרים שלכל אחד נפל לוג וחצי, ולאחר זמן הם התחברו. שני המקוואות כשרים, כי לא נקרא עליהם שם פסול. במציאות של מקווה חסר שנפלו לו שלושה לוגים ואז הוא התחלק לשנים, נחלקו התנאים - רבי יהושע מכשיר כי כעת אין שלושה לוגים שאובים באחד החצאים, ואילו רבי יוסי וחכמים פוסלים כי נקרא עליו שם פסול, וכדי להכשיר אותו צריך שיצאו כל המים שהיו בו לפני שהשאובים נפלו אליו ועוד קצת.

רמב"ם: שני מקוואות חסרים שנפל לכל אחד לוג וחצי שאובים, ולאחר זמן המקוואות התחברו - כשרים. מקווה חסר שנפלו אליו שלושה לוגים והתחלק לשנים, שני המקוואות פסולים אפילו אם הוסיף מים כשרים רבים.

כך פסק השו"ע.

האחרונים נחלקו מה הדין ברישא כשהמקוואות התערבו ועדיין לא היה בהם ארבעים סאה:

◀ **ברטנורא, לחם ושמלה ועוד:** כשר, כמו השופך שאובים משני כלים עם הפסקה באמצע (סעיף טו).

²⁹ כך הרמב"ם פירש את המשנה. בגרסה שלנו מובא שאלו דברי רבי מאיר, אך חכמים ורבי אלעזר ב"ר צדוק חלקו עליו. הב"י מביא שהרמב"ם פסק כת"ק, והמלאכת שלמה כתב שבגרסה של הב"י הדעה הראשונה הובאה בסתם ולא בשם רבי מאיר.
³⁰ היחס בין ארבעים סאה לשלושה לוגים הוא 1/320, ובחור בגודל כזה יש שלושה לוגים.

◀ **גר"א, אבני נזר ועוד:** במקרה כזה פסול, כי יש שלושה לוגים שאובים בפחות מארבעים סאה (ואינו דומה לשופך משני כלים, כי כאן מערב את המים בידיים ונחשב כמתכוון לרבות).

סעיף כ - הכשרת מקווה שכולו מים שאובים

המשנה בפרק ג (משנה ג) אומרת שבור המלא מים שאובים והאמה נכנסת ויוצאת דרכו, הוא פסול עד שלפי חשבון יתברר שלא נשאר מהמים הראשונים שלושה לוגים. הראב"ד והר"ש כתבו שמדובר על אמת מי גשמים, כי אם אלו היו מי מעיין הבור היה נטהר גם בלי שיצאו ממנו מים.

שו"ע: בור מלא מים שאובים שאמה נכנסת ויוצאת מתוכו (ש"ך - אמת מי גשמים שאין בה ארבעים סאה מעצמה³¹), הוא פסול עד שלפי החישוב לא נשארו שלושה לוגים שאובים בו.

⊗ **ראב"ד ורמ"א** (סו"ס כב): מכיוון שכל המים הישנים שאובים צריך לעשות חשבון כמה מהמים החדשים יצאו יחד עם המים הישנים, ורק שלפי החשבון לא נשארו שלושה לוגים מהמים הישנים, הבור כשר (אם בבור יש כמות של ארבעים ובאמה יש עשרים - אומרים ששתי שליש מהמים יצאו מהבור ושליש מהאמה). אפשרות נוספת לעשות את החישוב היא להחשיב שבכמות המים שיוצאת מהמקווה חצי היא ממים ישנים וחצי ממים חדשים (ש"ך: לפעמים חישוב של חצי חצי הוא להחמיר ולפעמים להקל. נראה שתמיד עושים את החישוב המחמיר).

סעיף כא - כב, הכשרת מקווה שנפסל במים שאובים

המשנה בפרק ג (משנה ב) מביאה שבור שנפלו לתוכו שלושה לוגים שאובים ופסלו אותו, לעולם הוא פסול עד שיצאו ממנו כל המים שהיו בו ועוד קצת, או עד שישק את הבור עם מקווה כשר שיטהר אותו³². רבי אלעזר בן עזריה פוסל השקה אלא אם כן פקק³³.

שו"ע: מקווה שנפסל במים שאובים לא נטהר עד שיצאו ממנו כמלואו ועוד, או עד שישק אותו עם מעיין או מקווה כשר.

⊗ **ראב"ד:** מכיוון שהמקווה נפסל רק בגלל שלושה לוגים שאובים, מספיק שיצאו מים כמו מה שהיה במקווה בהתחלה ואין צורך בחישוב שהוזכר בסעיף כ' (לחשב את כמות המים המתחלפים בשקלול עם המים שנכנסים עכשיו).

⌋ **ש"ך:** בבור המלא מים שאובים צריך לעשות חישוב שיצאו ממנו כל המים הראשונים, ואילו בבור שנפסל בשלושה לוגים צריך שיצא כמלואו ועוד, ולא צריך לעשות חישוב - כי במקרה השני מעיקר הדין מספיק שיצאו ממנו קצת מים ושלושת הלוגים יתמעטו, אלא שהחמירו להצריך כמלואו ועוד.

⊙ הכשרת מקווה בגוד אסיק

◀ **ר"ש:** הדרך שהמשנה הזכירה כדי להכשיר את המקווה היא לא באופן של השקה, אלא גוד אסיק וגוד אחית - לבנות מקווה מעל או מתחת הבור, ורואים כאילו מי המקווה מגיעים לבור ומכשירים אותו. ראב"ע חולק משום שלשיטתו לא אומרים גוד אסיק במקווה.

◀ **רמב"ם:** לא אומרים גוד אסיק במקווה, כוונת המשנה להכשיר באמצעות השקה.

³¹ לשיטת הש"ך (עפ"י ר"ש ורא"ש) כשיש בה ארבעים סאה היא מכשירה את הבור, ולפי זה פסקו האגרות משה ושבת הלוי שזוחלים שיש בהם שיעור מקווה מכשירים בהשקה ומערבים מקוואות - סעיף ס.

³² כתבנו את ביאור המשנה לפי הבנת הרמב"ם, בהמשך תובא גם דעת ר"ש המבארת את המשנה באופן של גוד אסיק.

³³ 'אלא אם כן פקק', פרשני המשנה נחלקו האם הכוונה שוידא שהמים יצאו רק במקום ההשקה ולא משום מקום אחר, או שהגרסה היא 'אלא אם כן פסק', והכוונה שלשיטתו השקה לא מועילה אלא רק האפשרות הראשונה, שיצא ממנו מלואו ועוד. הברטנורא פירש כאפשרות השניה, אך כתב שאין הלכה כראב"ע.

⊙ מקווה שהיה חסר קורטוב

רשב"א ושו"ע: מקווה שהיה חסר קורטוב, נפלו לו פחות משלושה לוגים שאובים ואחר כך גם מים כשרים, עדיין לא כשר עד שירדו אליו מי גשמים גם כשיעור המים הפסולים. אם היה חסר שלושה לוגים ונפלו לו שלושה לוגים שאובים, פסול עד שיצא ממנו כמלואו ועוד.

⊙ שאובים טמאים שנפלו למקווה

◀ **רמב"ם:** אם המקווה היה חסר אפילו קורטוב, הוא נפסל בכל כמות של מים טמאים.

◀ **ראב"ד ור"ש:** גם במים טמאים השיעור הפוסל הוא שלושה לוגים.

☞ **ש"ך:** משמע מהטור והשו"ע שפסקו כדעתם. (מכך שלא חילקו - באר היטב).

⊙ מקווה שנפסל כשהיה בו פחות מעשרים סאה

◀ **ט"ז:** מדקדוק לשון הרמב"ם נלמד שאם נפלו שלושה לוגים שאובים שהיו במקווה פחות מעשרים סאה, נחשב שכולו פסול ונטהר רק בחישוב שיצא ממנו כל המים הראשונים.

◀ **פרי דעה וש"ך:** גם במצב כזה מספיק שיצא כמלואו ועוד.

סעיף כג - שאובים שהשתנה המראה שלהם

בפרק ז (משנה ה) המשנה מביאה שאם שלושה לוגים שאובים נצבעו מיין ויש להם מראה יין, גם אם נפלו למקווה חסר הם לא פסלו אותו. בנוסף, שלושה לוגים חסר קורטוב שהתווסף אליהם קורטוב של חלב, למרות שהכל בצבע מים אם נפלו למקווה חסר לא פסלו אותו. רבי יוחנן בן נורי חולק בסיפא וסובר שהולכים אחר המראה, ולכן כשיש מראה מים פסול למרות שחלק משלושת הלוגים זה חלב.

הרא"ש ביאר שלחכמים צריך מראה מים ושיעור שלושה לוגים של מים כדי לפסול, ולרבי יוחנן בן נורי צריך מראה מים בלבד, גם אם לא כל שלושת הלוגים הם מים.

רא"ש, רמב"ם וראב"ד: הלכה כחכמים, וכדי לפסול צריך גם מראה מים וגם שיעור שלושה לוגים מים³⁴.

◀ **רא"ש:** אם ברישא שלושת הלוגים שינו את מראה כל המקווה, הוא נפסל (ב"ח וש"ך: אפילו אם כבר יש במקווה ארבעים סאה, כי הפסול הוא מדין שינוי מראה)

☞ כך פסק השו"ע.

סעיף כד - שלושה לוגים שאינם מים

באותו הפרק (משנה ז) מובא שאם נפלו שלושה לוגים של מי כבשים (מים שכבשו בהם ירקות), מי שלקות, ותמד שלא החמיץ - המקווה פסול. לעומת זאת שאר המשקים (שאינם מים כמו יין ושמן, וכן גם מי פירות, מורייס ותמד שכבר החמיץ) לא פוסלים את המקווה אם נפלו לתוכו, אך גם לא משלימים לארבעים סאה. אם נתן למקווה כשר סאה ונטל סאה אחרת, המקווה כשר³⁵.

הגמרא בעירובין (כט, ב) מביאה שגם שכר פוסל את המקווה, כמו מי כבשים. בעקבות הגמרא הזאת הרמב"ם הזכיר שכר יחד עם הדברים הפוסלים את המקווה.

טור ושו"ע: מי כבשים, מי שלקות, תמד שלא החמיץ (וכן שכר (ב"י בשם הרמב"ם) ומי צבע (ש"ע. וכתב הט"ז שה"ה במי שטיפת כלים)) פוסלים את המקווה. שאר המשקים שאינם מים וכן מי פירות, מורייס ותמד שהחמיץ - לא פוסלים את המקווה אך גם לא משלימים אותו. אם הוסיף סאה מהם למקווה כשר ונטל סאה, המקווה כשר.

³⁴ מאותה הסיבה אם נפלו לשאובים מי גשמים ומתוך המים נפלו שלושה לוגים למקווה, לא נפסל כי אין שיעור שלושה לוגים שאובים.

³⁵ הגמרא ביבמות (פג, ב) אומרת שיכול לעשות כך לא יותר מתשע עשרה פעמים (כך שבוודאות רוב המים במקווה כשרים). במים שאובים יכול לעשות כך בלי הגבלה. אמנם, להבנת הרמב"ם (בהמשך) הגמרא אומרת שבמים שאובים יכול לעשות כך עד תשע עשרה פעמים ובמי פירות ניתן לתת וליטול סאה פעם אחת בלבד.

⊙ נתן סאה ונטל סאה

הגמרא ביבמות (פב, ב) מביאה שאם נתן סאה למקווה שיש בו בדיוק ארבעים סאה ולאחר מכן נטל סאה מתוכו, המקווה כשר. בהמשך יש הסתייגות שניתן לעשות כך לא יותר מתשע עשרה פעמים, כדי שבזמנאות רוב המים יהיו מים כשרים.

הראשונים נחלקו האם מדובר על מי פירות או על מים שאובים:

◀ **ר"ש, רא"ש, ר"ת ורש"י:** במים שאובים יכול לתת סאה וליטול סאה בלי הגבלה והמקווה כשר. במי פירות יכול לתת וליטול כל עוד רוב המים כשרים.

☞ כך פסקו הטור והשו"ע.

◀ **רמב"ם וראב"ד:** במים שאובים יכול לתת וליטול רק כל עוד רוב המים כשרים. במי פירות יכול לתת וליטול סאה פעם אחת בלבד³⁶.

⌋ **דגול מרובה** (בפת"ש): מבואר שטעמו של הרמב"ם מפני מראית עין שיאמרו שכולו שאוב, ולפי זה במעייין גם הרמב"ם יסכים שאין הגבלה כי אין חשש.

☞ כך כתבו הש"ך ובאר היטב.

☞ מכיוון שהאחרונים חששו לדעת הראב"ד, חיפשו כיצד להכשיר מקווה גם לשיטתו. אוצר זריעה לא מועיל לשיטתו כי המים מתחלפים, וגם באוצר השקה יכולה להיות בעיה כזאת. הבעיות ופתרונות אפשריים הובאו בנספחים.

⊙ מקווה שכולו מי פירות (דרכי משה)

◀ **ריב"א:** מקווה שכולו מי פירות פסול מדרבנן.

◀ **ר"י:** פסול מדאורייתא (למרות שסובר שמקווה שכולו מים שאובים פסול מדרבנן (סעיף ג)).

סעיף כה – שינוי מראה המקווה

רבי יוסי במשנה בפרק ז (משנה ג) אומר שמי צבע פוסלים את המקווה בתור מים שאובים אך לא בשינוי מראה, כך הדין גם כשהדיח סלי זיתים וענבים ומי ההדחה נפלו למקווה. לעומת זאת, יין ומוחל פוסלים את המקווה בשינוי מראה.

הלכה כרבי יוסי, ומי צבע לא פוסלים את המקווה מכיוון שבצבע אין ממש (ר"ש). הראב"ד והרשב"א כתבו שכדי לפסול מקווה צריך שנוף הדבר הצובע יפול למקווה.

הראב"ד כתב ששינוי מראה פוסל אפילו אם רק השתנה מראה המים, גם אם אין מראה יין.

טור ושו"ע: מי צבע או מים ששרה בהם סממנים או כלים לא פוסלים בשינוי מראה. אם נפלו יין או מוהל ושינו את מראה המקווה הוא נפסל.

⊙ הבדלים בין פסול שאובים לפסול שינוי מראה:

- (1) מקווה שלם לא נפסל בשאובים אך נפסל בשינוי מראה (ראב"ד).
- (2) מקווה שנפסל בשינוי מראה חוזר להכשרו כשמראה המים חוזר (ראב"ד ורשב"א).
- (3) אין שיעור לשינוי מראה וכל שהמראה השתנה פסול, ובשאובים נפסל דווקא בשלושה לוגים (ראב"ד).
- (4) גם אם המקווה השתנה מיין או שמן שאינם שאובים הוא פסול (ראב"ד).

⊙ הכשרת מקווה שנפסל בשינוי מראה

במשנה שם מוזכר שכדי להכשיר מקווה שנפסל בשינוי מראה צריך להמתין שירדו גשמים ויחזור מראה מים למקווה, ואם כבר יש בו ארבעים סאה יכול להוסיף לו מים שאובים עד שמראה המים יחזור.

טור ושו"ע: יש להמתין שירדו גשמים ויחזור מראה המים, ואם יש במקווה ארבעים סאה יכול להוסיף שאובים עד שיחזור מראה המים.

³⁶ אמנם הרא"ש הקשה על פירוש הרמב"ם, והעמיד בשיטתו שגם במי פירות אם נתן ונטל סאה כשר עד רובו.

ל ט"ז: במקווה שאין בו ארבעים סאה בכל מקרה צריך להמתין כי המקווה חסר, והחידוש כאן שאין להכשיר את המקווה בהמשכה, כי כדי להחזיר מראה מים יש צורך בהמשכה של הרבה מים, וברובו ע"י המשכה פסול (לקמן סעיף מד. ועי' בשערי מקוואות שדעת הט"ז שמים שהשתנה המראה שלהם לא נחשבים מים כשרים המטהרים כשמשקים אליהם).

דווקא שינוי מראה פוסל, אבל שינוי טעם או ריח של המים לא פוסל (רמב"ם, תוס' ורא"ש. הובאו בב"י ובדרכ"מ).

● מים שאובים חמים (פת"ש)

◀ **משכנות יעקב:** אם נותן מים שאובים חמים בכמות גדולה, יש לחוש לשינוי מראה כי לפעמים המים משתנים בעקבות ההרתחה שלהם למראה חלב.

◀ **פת"ש:** זאת חומרה גדולה ולא שמענו מעולם לומר כך, והוא דומה למקווה שהשתנה מחמת עצמו, שכשר (לקמן סעיף כז).

● האם גוש צבע או סיד פוסל את המקווה? (שירת הים)

◀ **משנ"ב, דברי חיים ומהרש"ם:** כל צבע שיש לו ממשות פוסל.

📌 **בשו"ת הר צבי** פסק להחמיר כשיטתם. לכן יש להיזהר שלא יפול סבון למקווה, שמא יימחה ומראה המים ישתנה.

◀ **חזו"א וראש יוסף:** אינם פוסלים, כי הגוף הנימוח הפך למראה בלבד ואין בו ממשות.

סעיף כו – שינוי מראה חצי מקווה

המשנה בפרק ז (משנה ד) אומרת שאם נפל יין או מוהל לתוך מקווה ושינה מראה של חלק מהמקווה, אם נשארו ארבעים סאה שלא השתנו ניתן לטבול בהם.

הב"י העיר שאמנם בחוספתא הוזכר שאם השתנה חצי ממראה המקווה הוא נפסל, אך צריך להעמיד אותה שלא נשארו ארבעים סאה עם מראה מים, וכך פירשו אותה גם הראב"ד ור"ש.

רמב"ם, ראב"ד ור"ש: במקרה שהשתנה המראה של חלק מהמקווה באופן הפוסל, אם נשאר מראה מים לארבעים סאה ניתן לטבול בהם, ואם לא - לא.

📌 כך פסקו הטור והשו"ע.

ל ש"ך: במציאות שנשארו ארבעים סאה ניתן לטבול דווקא בהם ולא בחלק שהשתנה, החיבור לא מכשיר את המים שנצבעו.

סעיף כז – השתנה המראה מחמת עצמו

רמב"ם: מקווה שהשתנה לו המראה מחמת עצמו, ולא נפל לתוכו שום דבר שגרם לשינוי - כשר. (ב"י: נראה שלמד זאת בק"ו ממי צבע).

📌 כך פסק השו"ע.

סעיף כח – שינוי מראה במעיין

ראב"ד ורשב"א: מעיין לא נפסל בשינוי מראה. אם מקווה נפסל בשינוי מראה והמשיך אליו מעיין, נטהר אפילו אם לא חזר למראה מים.

📌 כך פסק השו"ע.

סעיף כט - יין שנפל ולא צבע

התוספתא (פ"ה ה"ח) מביאה שאם נפלו שלושה לוגים של יין (ר"ש: ולא צבעו את המקווה), כאילו לא נפלו (ר"ש: ואפשר לטבול גם במקום שאליהם נפלו). אם המקווה היה שאוב ורוצה להכשיר אותו בהשקה, אם השיק במקום שיש בו מים - המים הוכשרו אך מקום היין לא, ואם השיק במקום היין המקווה כולו עדיין פסול.

שו"ע: אם נפלו שלושה לוגים של יין ולא שינו את מראה המקווה אפשר לטבול אפילו במקום שאילו נפלו. אם המקווה היה שאוב ורוצה להכשיר אותו, אם השיק במקום שיש בו מים המים הוכשרו ומקום היין לא, ואם השיק במקום היין - כולו פסול.

⊙ שינוי מראה במקווה חסר

התוספתא (פ"ה ה"ח) עוסקת במקווה חסר שאין בו ארבעים סאה, שנפל לתוכו יין ושינה את מראהו. הדין הוא שאינו נפסל בשלושה לוגים (מכיוון שהשתנה מראהו למראה יין נחשב ככולו יין ולא נפסל בשלושה לוגים שאובים). אם חזרו מימיו למראה מים, הוא כשר.

בביאור התוספתא נחלקו הראשונים:

◀ **ראב"ד:** אם התווספו לו מים וחזר למקווה מראה מים, המקווה כשר והיין עולה לשיעור ארבעים סאה³⁷.

◀ **ר"ש ורמב"ם:** אם התווספו מים יכול לחזור לכשרותו, אך היין לא עולה לשיעור ארבעים סאה.

☞ **רמ"א:** כשיש למקווה מראה יין מים שאובים לא פוסלים אותו, ואם חזר למראה מים והשלים במים כשרים, המקווה כשר³⁸ (ש"ך: הרמ"א סובר כדעת ר"ש, שהיין לא עולה לחשבון ארבעים סאה).

סעיף ל - השלג והברד

בפרק ז (משנה א) מובאת מחלוקת תנאים. ת"ק סובר שהשלג, הברד, הכפור, הגליד, המלח והמים הנרוק - כל אלה משלימים מקווה לארבעים סאה. רבי ישמעאל חולק וסובר שהשלג אינו משלים מקווה, אך מובא משמו שהתיר למלא מקווה בשלג בלבד. רבי יוחנן בן נורי אומר שברד נחשב מים שאובים ופוסל את המקווה.

הראשונים כתבו שהלכה כתנא קמא. אך בנוגע לפסול שאיבה נחלקו הראשונים:

◀ **רא"ש וראב"ד:** בנוסף להיתר להשלים בהם מקווה, הם גם לא נפסלים בשאובים. פסול שאובים שייך רק במים.

☞ **כך פסק השו"ע** (ש"ך: אמנם, אם השלג נמס לפני שהגיע למקווה, דינו כמים רגילים ונפסל בשאיבה³⁹).

◀ **רז"ה:** אמנם הם משלימים מקווה, אך נפסלים בשאיבה.

☞ **חישוב הנפח בשלג.** הנפח של סאה שלג גדול יותר מהנפח של המים היוצאים ממנה אחרי שהשלג נמס. הראשונים כתבו שצריך לדחוס את השלג כך שגם אחרי שיימס יהיה בו סאה (ראב"ד, רמב"ם ורא"ש). כך פסק **הרמ"א**.

⊙ מקווה שכולו שלג

◀ **רבנו שמריה** (במרדכי): מותר לעשות מקווה שכולו שלג ואפשר לטבול בו אפילו כשהוא עדיין קפוא⁴⁰.

◀ **רבנו שמחה ורבנו אליעזר** (שם): מותר לעשות מקווה שכולו שלג, אך ניתן לטבול בו רק אחרי שהוא יימס.

³⁷ החזו"א ביאר שלדעת הראב"ד כאן לא ניכר שהיין משלים לארבעים סאה, ולכן חכמים הקלו כאן שהרי מדאורייתא אפילו אם ניכר היין כשר, שהרי מהתורה ברוב כשרים לכ"ע כשר (לעיל סעיף ג).

³⁸ כאן ביאר החזו"א שהחידוש הוא שתוספת מים מועילה להכשיר את המקווה למרות שמה שהחזיר לו את מראה המים אלו שלושת הלוגים השאובים.

³⁹ יש להעיר שהב"י הבין בדעת רבנו אליעזר ורבנו שמחה שאפילו אם השלג נמס לפני שהגיע למקווה, הוא לא נפסל בשאובים.
⁴⁰ אמנם נראה שגם לשיטתו אם השלג שאוב אי אפשר לטבול בו בעודו קפוא, כי לשיטתו החידוש בדין שלג הוא שניתן לטבול בו כשהוא קפוא, לעומת רבינו אליעזר שלמד שהחידוש הוא ששלג לא נפסל בשאיבה. אח"כ ראיתי שבפת"ש הביא משו"ת תולדות יצחק שאומר כך.

☞ **ב"ח, ש"ך וחת"ס:** אם השלג לא נמס טבילה בו לא מועילה כלל.

◀ **רמב"ם:** העושה מקווה שלם משלג, כשר (**ב"י וב"ח** בשיטתו: יכול לטבול בו אפילו בעודו שלג. **ש"ך** בשיטתו: רק אם נמס).

⌋ **ב"י:** נראה שלמד זאת מהעדות בשם רבי ישמעאל, ומכיוון שדיבר על שלג רק בזה הרמב"ם מתייר.

◀ **רא"ש וטור:** אם עשה מקווה שלם משלג, ברד או כפור - כשר (ולא התייחסו לשאלה מה הדין כשהשלג עדיין קפוא).

⌋ **ב"י:** לדעת הטור אם המקווה כולו מטיט הנרוק פסול, ונראה שלמד זאת מהגמרא בסוכה (ט, ב) שטיט הנרוק משלים לארבעים סאה אך הטובל בו פסול.

☞ **כך פסק השו"ע** בנוגע לדין שלג שעדיין קפוא - בהערה⁴¹.

◀ **רש"י וראב"ד:** מקווה שכולו משלג פסול, הדברים שהוזכרו במשנה משלימים בלבד⁴². אם השלג נמס ניתן לעשות ממנו מקווה שלם (ראב"ד).

☞ **רמ"א:** מותר לטבול בשלג כמו שהוא, יש המחמירים וטוב להחמיר לכתחילה.

🌀 הפשרת שלג באמצעות מים רותחים. לדעת רבנו שמריה כבר שהשלג קפוא יש עליו דין מקווה, וממילא אם מוסיף מים שאובים רותחים המקווה לא נפסל. לדעות החולקות עליו אין שם מקווה כל עוד השלג לא נמס, וממילא אם ישפוך שלושה לוגים שאובים המקווה נפסל. לכן אם רוצים להפשיר את השלג יניח טס מתכת מלובן עם גחלים, ולא ישתמש במים (תולדות יצחק וחת"ס, בפת"ש).

סעיף לא – מקווה שקפא

התוספתא בטהרות (פ"ב ה"ג) אומרת שמקווה שאוב שהגליד (קפא) פהור משום מים שאובים, ואם נימוח כשר להיקוות עליו.

◀ **רא"ש, רבנו ירוחם וסמ"ג:** 'כשר להיקוות עליו' היינו שאפשר לטבול בו.

☞ כך פסקו **הדרכי משה והש"ך**.

◀ **אפשרות נוספת בסמ"ג:** הכוונה שהשאובים הראשונים לא פוסלים את המקווה, כמו שאובים שהומשכו למקווה, אם יתווספו ארבעים סאה של מי גשמים המקווה כשר⁴³.

סעיף לב – מקווה שטיט משלים אותו

המשנה בפרק ב (משנה י) מביאה מחלוקת תנאים בנוגע למקווה שיש בו ארבעים סאה מים וטיט. רבי אליעזר סובר שמטבילים במים אך לא בטיט, ואילו רבי יהושע סובר שאם המים צפים מעל הטיט ניתן לטבול גם בטיט עצמו. אם המים לא צפים מלמעלה גם לדעת רבי יהושע אפשר לטבול רק במים. ר"ש, חוס' ורא"ש הוסיפו שאמנם כשהמים לא צפים מלמעלה אפשר לטבול רק במים, אך הטיט מצטרף לארבעים סאה.

הרמב"ם והטור פסקו כרבי יהושע, כי כשהוא נחלק עם רבי אליעזר הלכה כמותו.

המשנה שם מביאה שש דעות תנאים כמה הטיט צריך להיות לח כדי שיצטרף למקווה. הגמ' בזבחים (כב, א) דנה איזה טיט כשר למקווה ולנמילת ידיים, ואומרת שאם פרה שותה ממנו הוא כשר אף למקווה. הר"ש ביאר שהתנאים במקוואות נחלקו מה השיעור שבו פרה שותה, כי לכו"ע זו ההגדרה. כדבריו כתבו חוס', רא"ש, רמב"ם וסמ"ג⁴⁴. הסמ"ק חולק ומבין שתנאי המשנה נתנו גדר אחר, וכתב להחמיר כמו כל הדעות.

⁴¹ הש"ע לא התייחס לכך, ובב"י כתב שמעיקר הדין הלכה כרבינו שמריה ואפילו כשהשלג קפוא מותר לטבול בו, אך אין להקל באיסור דאורייתא נגד האוסרים, אלא רק בטבילת ידיים לסעודה שזהו דין דרבנן יש להקל. בדיני נטילת ידיים באו"ח (סי' קס, יב) כתב שרק אם ריסק את השלג ניתן ליטול בו ידיים, ואם כן משמע שחזר בו מדבריו בב"י ובכל מקרה צריך שהשלג יימס, וכ"כ הברכי יוסף. אך המג"א שם כתב שהצורך בריסוק השלג הוא דווקא בנטילת ידיים, כי אם ישפוך על ידיו שלג קפוא אין לדבר שם נטילה, אך לעניין טבילת ידיים אפילו אם השלג קפוא כשר, וכדבריו אצלנו.

⁴² אמנם, הב"י הביא אפשרות לדחות את ההבנה הזאת בשיטת רש"י.

⁴³ החזון אי"ש כתב שלדעות המתירים טבילה בשלג בעודו קפוא נלמד שמחשיבים אותו בתור מים, וממילא כאן הם יסברו שההקפאה לא משנה את מעמד המים.

⁴⁴ הב"ח כתב שהטור לא נקט שיעור כלשהו, מכיוון שהשיעור לא ברור [שישה תנאים נחלקו מהו השיעור שפרה שותה, וא"א לומר ניחוי אגן מכיוון שאין הפרות שוות]. לכן הוא כתב 'טיט שראוי להריקו', כלשון רש"י.

שו"ע: מקווה שיש בו ארבעים סאה מים וטיט, הטיט רך עד שהפרה שותה ממנו והמים צפים מעליו - יכול לטבול אפילו בטיט. אם המים לא צפים מעליו, אפשר לטבול במים גם אם אין ארבעים סאה בלי הטיט.

⊗ טיט עבה. כשהטיט עבה עד שאין פרה שותה ממנו, אין לאשה לטבול שם כדי שהטיט לא יכנס בין אצבעות רגליה ויחצוץ בטבילה (מרדכי ורוקח).

סעיף לג - דבר שנברא מהמים

הגמרא בזבחים (כב, א) אומרת שכל דבר שתחילת ברייתו מהמים - מטבילים בו. לכן מקווה שכולו יבחושים אדומים (שנבראו מהמים) כשר. הגמרא שם אומרת שאפילו בעין של דג ניתן לטבול, וביאר רש"י שאפילו אם המקווה כולו משומן העין של דג גדול, כשר.

שו"ע: כל שתחילת ברייתו מהמים מטבילים בו. לכן מטבילים ביבחושים אדומים או בעין של דג שנימוק שומן עינו.

⌚ **מגן אברהם** (עפ"י הרמ"א, או"ח קסב, סק"ז): הכוונה שריסק אותם, כי טבילה בהם כמו שהם פסולה (כמו בשלג).

סעיף לד - הגדרת כלי הפוסל

1. בב"ב (סה, ב) לעניין צינור נאמר שאם חקקו ולבסוף קבעו הוא פוסל את המקווה, ואם קבע ולבסוף חקק לא.
2. המשנה בפרק ד (משנה א) דנה במציאות של השוכח כלים מתחת הצינור והתמלאו במים. בית שמאי סוברים שהמים בכלים שאובים ואילו בית הלל נוקטים שאין להם שם שאובים. רבי מאיר אומר שנמנו וגמרו כדעת בית שמאי, ואילו בשוכח בחצר לכו"ע מהור. רבי יוסי סובר שמחלוקת ב"ש וב"ה עדיין קיימת (הדיון על המשנה הזאת בסעיף מא).

3. המשנה שם אומרת שאין חילוק בין כלים גדולים לקטנים, ואפילו כלים שאינם מקבלים טומאה כי הם עשויים מגללים, אדמה או אבנים.

טור ושו"ע: כלי לא פוסל מים בשאיבה אלא אם כן יש עליו שם כלי לפני שהוא נקבע בקרקע והוא התמלא לדעת (כלומר, שהתכוון שהכלים יתמלאו מהמים - פרישה, ש"ך וט"ז). אם התנאים האלו התקיימו המים שבו נפסלים בין אם הכלי גדול או קטן, אפילו כלי גללים, אדמה או אבנים.

⊗ גודל הכלי

◀ **תוס':** כלי שאין בו שיעור כדי סיכת קטן לא פוסל מים בשאובים.

◀ **רא"ש:** כלי בכל גודל פוסל בשאובים⁴⁵.

☞ כך פסק השו"ע.

⊗ חרש שוטה וקטן שמילאו מים בכלי (שערי המקוואות, הובא בשירת הים)

◀ **ערך ש"י:** המים נפסלו. מעשיהם מוכיחים שיש להם דעת במילוי המים.

◀ **דברי חיים:** כשנתנו את המים בידיים נפסלו, אך כשהניחו את הכלים במקום שיתמלאו מאליהם, יש להסתפק.

◀ **גידולי טהרה:** אם שמו את הכלים בחוץ בזמן הגשמים נפסלו, כי מוכח ממעשיהם שהייתה להם דעת. אם הוציאו את הכלים כשלא היו עננים מחשבתם אינה ניכרת ולא פסלו את המים.

⁴⁵ אמנם, התוס' יו"ט כתב שנחלקו לעניין קבלת טומאה בכלים גדולים: לרא"ש כלי המחזיק בדיוק ארבעים סאה אינו מקבל טומאה, ולתוס' רק אם מחזיק יותר מארבעים סאה אינו מקבל טומאה. [אין הכוונה שהמחלוקת האם כלי גדול הופך מים לשאובים, כי גם כלי שאינו מקבל טומאה הופך לשאובים].

סעיף לה - העברת מים באמצעות טבלה

המשנה בפרק ד (משנה ב) אומרת שהמניח טבלה תחת צינור (שאינו פוסל מצד עצמו - ר"ש), רק אם יש לה שוליים המים הופכים לשאובים⁴⁶. אם הניח אותה שם זקופה בשביל שתתנקה, אפילו אם יש לה שוליים אינה פוסלת.

לגבי הסיפא כתב הרא"ש שאם הטבלה עם השוליים זקופה באופן שהמים לא היו מגיעים למקווה בלעדיה, למרות שהמים לא נפסלים מדין שאיבה - הם נפסלים מכיוון שהוויית המקווה צריכה להיות בטהרה ולא בכלי המקבל טומאה (כנוכר לקמן סעיף מח).

טור ושו"ע: המניח טבלה ליד המקווה כדי שבאמצעותה המים יגיעו למקווה, אם יש לה שוליים מארבעת הכיוונים היא פוסלת את המקווה. אם הניח אותה על הצד כדי לנקות אותה אפילו אם יש לה שוליים אינה פוסלת, אך אם בלעדיה המים לא היו מגיעים למקווה - אפילו כשאין לה שפה כלל פוסלת, כי היא מקבלת טומאה.

❧ **ב"י:** לכאורה טבלה שאין לה שוליים לא מקבלת טומאה כדן פשוטי כלי עץ, ואם כן לא ברור למה יש כאן בעיה של הווייה בטומאה. יש לבאר את דברי הטור בכמה אפשרויות: (1) מדובר שיש לה שוליים, אלא שאפילו אם הניח בצורה שהמים עוברים במקום שאין שוליים פסול. (2) מדובר שכעת לא היו לה שוליים, אך בעבר היו ושוב לא בטל ממנה שם כלי. (3) כשאין לה שוליים לא מקבלת טומאה מדאורייתא, אך מדרבנן כן (אך הש"ך הביא שמהשר"ע בסעיף מח משמע שרק אם מקבל טומאה מדאורייתא פוסל. כך כתב גם השערי מקוואות).

הב"ח הוסיף שתי אפשרויות נוספות: (4) הטבלה ממתכת ולכן מקבלת טומאה גם ללא שוליים. (5) משתמשים בטבלה הזאת ללישה או למלאכה אחרת, ולכן מקבלת טומאה גם ללא שוליים.

⊙ הווייה בטומאה בצינור (שערי מקוואות, ביאורים לסעיף לה)

הרא"ש כתב שאם מביא מים בסילון למקווה, צריך שהצינור יגמר מחוץ למקווה והמים לא ירדו למקווה ישירות מהצינור. האחרונים נחלקו בטעם הדבר.

◀ **חזו"א:** כשהמים המגיעים דרך צינור, גם אם הם יכלו להגיע בלי הצינור פסול מדין הווייה בטומאה. רק בטבלה שהמים לא ממש בתוכה אלא עוברים עליה, אם המים יכלו להגיע בלעדיה הם לא נפסלים (וכתב שכך סובר הרא"ש).

◀ **ש"ך וחת"ס:** המים יכולים לרדת למקווה ישירות מהצינור.

❧ **שערי מקוואות:** הרא"ש הצריך שהצינור יגמר מחוץ למקווה כי שם בלי הסילון המים בכלל לא היו מגיעים למקווה (ראיה ברורה כנגד החזו"א מסעיף מג לעניין קנקנים שהתמלאו בתוך המקווה, למרות שאין שם המשכה והמים בתוך הקנקנים, לא פוסלים בגלל הווייה בטומאה).

סעיף לו - בית קיבול בצינור

המשנה בפרק ד (משנה ג) אומרת שאם עשה בית קיבול בצינור כדי שצורות ייעצרו שם ולא ימשיכו למקווה - בצינור עץ אפילו בגודל כלשהו המים הופכים לשאובים, ובצינור חרס אם בית הקיבול מחזיק רביעית.

במקומות רבים (ובין השאר בב"ק סז, א) מובאת ברייתא שצינור שחקקו ולבסוף קבעו פסול, ואם קודם קבעו ולאחר מכן חקקו כשר. הראשונים כתבו שלא מדובר על חקיקת צורת צינור, כי אז אפילו אם חקקו קודם כשר, אלא על עשיית בית קיבול לקבל צורות, ופסול דווקא אם עשה אותו לפני שקבעו (כך כתבו הרא"ש, הר"ש, סמ"ג, ר"ן והרמב"ן. אמנם, לדעת ההגהות מרדכי שיובא בהמשך (ואולי גם הראב"ד), צריך לפרש את הברייתא כפשוטה, שמדובר על חקיקת צורת צינור ולא על עשיית בית קיבול⁴⁷).

אמנם הרמב"ם בפירוש המשנה כתב שאפילו אם הצינור כבר קבוע הוא נפסל אם עשה בו בית קיבול, אך בהלכות מקוואות (ג, ו) כתב כדברי שאר הראשונים.

⁴⁶ הראשונים כתבו שרק שוליים מארבעה צדדים פוסלים (ר"ש, רא"ש, סמ"ג, רבינו ירוחם ומרדכי). הרוקח הוא היחיד שסובר שגם שוליים משלושה צדדים פוסלים את המים.

⁴⁷ לשיטת ההגהות מרדכי בהמשך אין להשתמש בצינורות כי יש חשש שהמים יחלחלו וייצרו בית קיבול. לפי ביאור הראשונים חשש כזה לא קיים, כי אחרי שהצינור נקבע שוב חקיקת בית קיבול לא פוסלת בו, ולכן נראה שלשיטתו יש לבאר את הברייתא אחרת.

טור ושו"ע: אם חקק בית קיבול לקבלת צרורות לפני שקבע את הצינור, המים שעוברים בו הם שאובים. בצינור עץ אפילו אם הגומא מחזיקה כלשהו, ובצינור חרס אם מחזיקה רביעית.

☪ כשהגומא נסתמה בצרורות או עפר

במשנה שם מוזכר שאם צרורות נקוו בגומא, היא עדיין פוסלת את המקווה. רק אם עפר נכבש בתוכה והוא מהודק שם התבטל מהצינור שם שאובים.

טור ושו"ע: אם נפל עפר בגומא אינו נחשב סתימה, אלא אם כן הוא התהדק שם.

◎ הגדרת כלי שהופך מים לשאובים

◀ **רמב"ם:** כלי שלא נוצר בשביל להיות כלי קיבול, גם אם יש בו בית קיבול אינו פוסל.

☞ כך כתבו הרא"ש, ר' שמעיה, טור, שו"ע ורמ"א.

◀ **ראב"ד:** כל בית קיבול פוסל, גם אם לא נוצר בשביל לקבל.

☞ כשיטתו החמירו מהרי"ק, שלטי גיבורים, חזו"א ואגרות משה.

☞ למחלוקת הזאת יש שלוש נפק"מ:

1. שימוש בצינורות

◀ **הגהות מרדכי**⁴⁸: אין להשתמש אפילו בצינור חלק, כי חוששים שמים חלחלו לתוכו ויצרו בו בית קיבול כלשהו שפוסל (ונראה שהחשש בצינור עץ דווקא שבית קיבול כלשהו פוסל, ולא בצינור חרס שרק בית קיבול של רביעית פוסל בו, שהרי לא סביר שיווצר מעצמו בית קיבול של רביעית. בצינור מתכת החשש הזה כלל לא שייך).

◀ **ר' שמעיה, ר"ן, רא"ש, רמב"ם וטור:** אפשר להשתמש בצינורות ואין לחשוש, כי בית קיבול פוסל רק אם אדם יצר את בית הקיבול בעצמו וגילה דעתו שנוח לו בגומה הזאת.

☞ כך פסקו הב"י והרמ"א.

2. סילון צר מהצדדים ורחב באמצע

במשנה מוזכר שסילון שצר מהצדדים ורחב באמצע אינו פוסל את המים, מפני שלא נעשה כך כדי להיות כלי קיבול. **רמב"ם ושו"ע:** גם אם בגלל הצורה יש צרורות שמתעכבים בצינור, מכיוון שהוא לא עשוי לקבלת מים המים לא שאובים.

◀ **הגהות מרדכי**⁴⁹: אינו פוסל את המים דווקא כשצרורות לא מתעכבים שם (וזאת הכוונה במשנה, שהצינור לא נעשה באופן שצרורות מתעכבים בתוכו).

3. כלי סילון כפופים

בתוספתא (ה, ד) נאמר שאם הסיילון היה כפוף המים שאובים. מאידך, במשנה (פרק ב, ג) נאמר שמבין כלי החרס הסיילונות כשרים אפילו אם הם כפופים ולמרות שיש בהם כלי קיבול. הראשונים נחלקו ביישוב הסתירה:

◀ **ראב"ד:** אמנם הסיילונות כשרים ולא מקבלים טומאה, אך הם הופכים את המים לשאובים כי כל בית קיבול פוסל.

◀ **רמב"ם:** תלוי אם יצרו את הסיילונות כך כדי שיקבלו. אם כן הם פוסלים, ואם לא - לא.

◎ מים מכלים הקבועים בגלגל

הראשונים דנו על גלגל המוציא מים מנהר אל צינור באמצעות כלים הקבועים בו. במציאות שהדליים נקובים בדרך שאין עליהם שם כלי, המרדכי והרוקח כתבו שמותר למבול בצינור אם יש בו ארבעים סאה.

הם הביאו את שיטת ר' אליעזר מורדינא שאם הגלגל מסתובב חדר, אפילו כשאין בצינור ארבעים סאה הוא נחשב מחובר לנהר ואפשר למבול בו (כי המים מהדליים נשפכים לנהר ולצינור במקביל). אמנם, הב"י מביא שראשונים רבים

⁴⁸ נראה שכך סובר הראב"ד, שהרי לשיטתו א"צ בכוונה ליצור בית קיבול, אלא כל שיש בית קיבול - פוסל את המים.

⁴⁹ כנ"ל בהערה הקודמת.

חולקים וסוברים שבמציאות כזאת אי אפשר לטבול בצינור (רש"י, חוס', רי"ף, רא"ש ועוד. חלקם מתירים טבילת ידיים במצב כזה וחלקם אוסרים אפילו זאת).

רמ"א: אם מקווה התמלא מכלים הקבועים בגלגל שנקובים באופן שאין עליהם שם כלי, מותר לטבול במקווה אם יש בו ארבעים סאה. כשאין ארבעים סאה אין לטבול בו כי אינו נחשב מחובר לנהר.

⚡ **ש"ך:** מדברי הב"י מבואר שאם הכלים מנוקבים כשפורפרת הנוד המקווה נחשב מחובר לנהר⁵⁰. לפי זה קשה על הרמ"א, שהרי לשיטתו כדי לבטל שם כלי צריך נקב כשפה"ג, ואם כן היה עליו להתיר לטבול בצינור גם כשאין בו ארבעים סאה!

⚡ **דגול מרובה:** הרמ"א פסק כך על פי האמור בסעיף ס שמים זוחלים לא מערבים מקוואות, ק"ו כאן שהמים עולים מלמטה למעלה⁵¹.

סעיף לז – הבאת מים ברעפים

שער המים (רשב"א): מים שעברו על רעפים אינם נפסלים למרות שיש בהם גומות וחקיקות, כי הרעפים לא נעשו בשביל לקבל בהם.

☞ כך פסק השו"ע.

סעיף לח – המניח שק מתחת לצינור

המשנה בפרק ו (משנה ה) פוסקת שאם הניח שק או קופה מתחת לצינור, המים שנמשכים מהם לא פוסלים את המקווה.

רמב"ם ושו"ע: מים שעברו בשק וקופה שהונחו מתחת לצינור לא פוסלים את המקווה.

⚡ **ש"ך:** אמנם אין בהם נקב כשה"ג, אך מכיוון שיש בהם הרבה חורים ואינם מחזיקים מים לא נחשבים בית קיבול.

סעיף לט – הויתו בידי אדם

רבי יוסי בתוספתא (ג, ב-ג) אומר שאם זילף בידי או ברגליו שלושה לוגים למקווה חסר הוא נפסל, ואם הולך אותו על גבי קרקע כשר. שיירה שהולכת ממקום למקום וזילפה מים למקווה הוא כשר, אפילו אם מילאו את המקווה כולו.

הראשונים נחלקו כיצד ליישב את שני חלקי התוספתא:

א. הרא"ש והרשב"א ביארו שאם אדם שהעביר את המים המקווה פסול, וזה הרישא. אם רכב על בהמה והיא העבירה המקווה כשר, וזה הסיפא.

☞ כך פסקו הטור והשו"ע.

ב. הרמב"ם והר"ש מבארים שאין הבדל בין אדם לבהמה. אם אדם נתן בכונה מים במקווה פסול, וזה הרישא. אם המים עברו באמצעות הליכה של האדם או הבהמה המקווה כשר, וזה הסיפא.

☞ כך פסק הרמ"א (בסעיף טו)

ג. הראב"ד פירש שבצורה רגילה המקווה פסול ואין הבדל בין אדם לבהמה, אלא שאם המים הגיעו באמצעות המשכה המקווה כשר, ואז אפילו אם מעט ניתזו ישר לתוך המקווה. זו בסיפא.

☞ **הט"ז** האריך לבאר שכך סובר גם הר"ש, וממילא גם הרמ"א.

⁵⁰ ומה שהוא אסר זה דווקא כשהכלים נקובים ככונס משקה בלבד.

⁵¹ תירוח נוסף מובא בפת"ש עפ"י רעק"א: יש לחלק בין טבילה בתוך כלי, שאז צריך נקב כשפה"ג, לבין כשרות המים היוצאים מהכלי ובהם מספיק נקב המטהר. אצלנו מדובר על כשרות המים היוצאים מהכלי, ולכן גם לרמ"א מספיק שהכלים הקבועים בגלגל יהיו נקובים נקב המטהר, ושוב קושיית הש"ך לא מתחילה (רעק"א דיבר בקשר לסעיף מ, ששם הרמ"א לא השיג על השו"ע ומשמע שגם לשיטתו כדי להוציא מים מהמקווה ניתן להשתמש בכלי הנקוב בנקב המטהר. לפי פסיקתו בסעיף ז לכאורה ביטול כלי רק כשנקב כשפה"ג, וביאר רעק"א שלעניין טבילה בתוך הכלי צריך כשפה"ג (סעיף ז), ולעניין כשרות המים היוצאים מהכלי גם לרמ"א מספיק נקב המטהר (סעיף ז).

⊙ פסול 'הוויתו בידי אדם'

◀ **רא"ש ורשב"א:** מקווה נפסל מדין 'הוויתו בידי אדם' בשלושה לוגים כמו בשאובים, וכמו בשאובים בהמשכה כשר כל עוד יש עשרים ואחד כשרים.

☞ כך פסק השו"ע (כך משמע מסעיף טו, ול"כ הש"ך והט"ז).

◀ **ראב"ד:** מדין 'הוויתו בידי אדם' מקווה נפסל רק אם רוב המקווה נעשה כך.

☞ כך כתב החזו"א (יר"ד קל, סק"ז).

⊙ פתיחת שסתום בצינור (היכל שלמה)

בפתיחת שסתום יש חשש שנחשב הוויתו בידי אדם, אך האדם לא דוחף את המים אלא רק מסיר מונע:

◀ **חתם סופר:** הסרת מניעה אינה נחשב הוויתו בידי אדם.

◀ **בן איש חי:** גם הסרת מניעה נחשבת הוויתו בידי אדם.

סעיף מ – מקווה מכלי מנוקב

בסעיף ז הובאה מחלוקת בין הרא"ש לרמב"ם, שלדעת הרא"ש ביטול כלי בנקב כלשהו ולרמב"ם צריך חור גדול יותר בשיעור נקב המטהר או כשפורפרת הנוד, תלוי באיזה כלי מדובר. שם השו"ע פסק כדעת הרמב"ם וכאן כדעת הרא"ש.

רעק"א מבאר שעם הדיון לגבי טבילה בתוך כלי שהיא דאורייתא ולכן השו"ע החמיר כדעת הרמב"ם, וכאן עוסקים במים שיוצאים מהכלי, וסמך על שיטת הרא"ש כי להרבה פוסקים אפילו כולו שאוב פסול רק מדרבנן (כנזכר בסעיף ג).

⊙ האם צריך לנקוב את הכלי שמוציאים איתו את המים מהמקווה?

◀ **רא"ש ומרדכי:** צריך לנקוב, שמא יפלו שלושה לוגים ויפסלו את המקווה.

☞ כך פסק השו"ע, וכתב שיעשו נקב כלשהו בתחתית הכלי⁵².

◀ **רשב"א, תוס', סמ"ק ומהרי"ק:** אין צורך לנקוב את הכלי, כי מסתמא גם אם יפלו שלושה לוגים נחשב שנפלו מארבעה כלים שונים, ואינו פוסל (כנזכר בסעיף טו). בכל זאת טוב לעשות נקב ככונס משקה.

☞ **רמ"א:** אם אין ודאות שיפלו שלושה לוגים ביחד ניתן להקל ולהוציא בכלי שאינו נקוב, שהרי זה דין דרבנן.

☞ **ב"ח ושו"ך:** נוהגים להחמיר ולהצריך שיהיה נקוב ככונס משקה.

⊙ למה הוצאת מים בכלי נקוב לא הופכת את המים לשאובים, הרי הוויתו בידי אדם?

◀ **שו"ך:** אמנם בד"כ בידי אדם פוסל אפילו בלי כוונה, אך כאן מתכוון להוציא את המים ולא נוח לו בהם.

◀ **ט"ז:** המים נשפכים מהנקב כל הזמן ונחשבים מחוברים למקווה בגוד אחית, ומועיל בפסול דרבנן.

☞ הט"ז מחדש לפי דרכו שניתן גם למלא מקווה שלם מהנהר באמצעות כלי נקוב כשה"נ ואין בזה פסול 'בידי אדם' כי המים מחוברים לנהר, אך בתנאי שהמים נכנסים למקווה בהמשכה כי אחרת גם לא נחשב 'בידי שמים'.

☞ **הלחם ושמלה** פסק כדעת הש"ך, שמילוי מקווה בכלי נקוב פסול כי נחשב בידי אדם⁵³.

⁵² ובכל זאת אין להקל לעשות מקווה חדש ולהביא עם כלי שנקוב בכלשהו מים. כך פסק גם הרא"ש עצמו, כי בזה חשש לדעת הרמב"ם שצריך נקב המטהר - בית מאיר.

⁵³ ניתן לדייק כדברי הט"ז בדברי השו"ע, שאם הכלי נקוב כלשהו אי אפשר למלא בו מקווה שלם, משמע שאם נקוב כשה"נ אפשר לשיטת הש"ך את הדיוק יש להעמיד שהמים עוברים בכלי מאליהם.

⊙ מים שאובים במעיין

◀ **רא"ש, מהר"ם מרוטנבורג, רבינו ירוחם ורשב"א:** מעיין לא נפסל בשאובים גם כשאינו בו ארבעים סאה, ולכן בניקוי מעיין לא צריך להקפיד שמא יפלו מים שאובים, כי אינו נפסל בכך.

☞ כך פסק השו"ע.

◀ **מהרי"ק ומרדכי:** מעיין נפסל בשאובים, ולכן גם במעיין צריך להוציא את המים בכלים נקובים כדי שהמים לא יהפכו לשאובים⁵⁴.

☞ כך פסק הרמ"א, אך כתב שבדיעבד או כשיש טורח גדול ניתן לסמוך על המקלים.

⌋ **ב"י:** המהרי"ק כתב כך לחומרא ואפשר שאינו סובר כך בעצמו. המרדכי דייק מדברי השאלות אך נראה שהשאלות עצמו אינו סובר כך אלא התלמיד שכתב את דבריו טעה בהבנת הדברים.

סעיף מא - המניח כלים תחת הצינור

המשנה בפרק ד (משנה א) אומרת שאם הניח כלים מתחת לצינור והתמלאו מים הם פוסלים את המקווה, אפילו אם הם כלים שלא מקבלים טומאה. בית שמאי סוברים שכך הדין אפילו אם שכח את הכלים שם ובית הלל מטהרים בשוכח, ונחלקו התנאים האם למסקנה מחלוקתם קיימת - רבי מאיר סובר שלכו"ע השוכח מתחת לצינור פסול, אך אם שכח בחצר והתמלא מהגשמים טהור, ורבי יוסי סובר שהמחלוקת עדיין קיימת.

בשבת (טז, ב) מובא שאם הניח את הכלי מתחת לצינור כשהיו עננים (ואח"כ ירד גשם והכלים התמלאו) לכו"ע פסול. אם הניח כשלא היו עננים, גם אם לאחר זמן הגיעו וירד גשם לכו"ע המים לא נחשבים שאובים, והמחלוקת היא שהניח כשהיו עננים, הם התפזרו ולאחר זמן הגיעו עננים אחרים שמהם ירד גשם.

◀ **רא"ש, רבינו ירוחם וטור:** להלכה נפסק כבית הלל וכהעמדת רבי יוסי, ולכן המניח בחצר או מתחת לצינור ולא היו עננים (או שהיו עננים והתפזרו) ולאחר זמן ירדו גשמים - המים כשרים⁵⁵.

☞ כך פסק השו"ע.

◀ **רמב"ם** (לפי הבנת הב"י)⁵⁶: מתחת לצינור פוסל את המקווה אפילו בשוכח, כי נפסק כרבי מאיר.

⌋ למה הרמב"ם פסק כר"מ, הרי במחלוקת ר"מ ור"י הלכה כרבי יוסי?

◀ **ב"י:** בגמרא נאמר שרבי טרפון סובר כר"מ, והלכה כרבים.

◀ **ב"ח:** הלכה כרבי יוסי כשחולקים בעצמם, אך פה הדין האם יש מחלוקת בין ב"ה לב"ש, ומסתבר כר"מ שאין מחלוקת.

◀ **ש"ך:** מבואר כר"מ בירושלמי, וכך נראה פשט הגמרא בשבת.

⊙ העברת המים מהכלים למקווה

המשנה בפרק ב (משנה ז) אומרת שאם קנקנים התמלאו מים באופן שלא הפכו לשאובים, יכול לשבור או להטות אותם על הצד ואינם שאובים, אבל אם יגביה אותם המים יהפכו לשאובים.

רא"ש, טור ושו"ע: במציאות שהמים לא שאובים ישבור או יהפוך את הכלים, כי אם יגביה המים יהפכו לשאובים.

⁵⁴ אמנם המשנה בפרק א, ז, אומרת שמעיין קטן שריבה עליו שאובים מטהר באשבורן כמקווה ובכלשהו כמעין, ובפשטות זו הוכחה ברורה לשיטת הרא"ש, אך המהרי"ק מבאר שמדובר על טבילת כלים במעיין, ומתוך שהמעין כשר לטבילה גם כשאינו בו ארבעים סאה, גם מים שאובים לא פוסלים אותו עכשיו.

⁵⁵ אמנם בית הלל סוברים שדווקא אם שכח שם את הכלים, אך הב"י ביאר שלפי העמדת הגמרא בשבת אם הניח בכוונה בזמן שלא היו עננים, נחשב שוכח.

⁵⁶ לדעת הרמב"ם צריך לפרש את הגמרא בשבת באופן אחר: המחלוקת היא בדעת בית שמאי בנוגע לכלי שהניח בחצר, גם רבי יוסי וגם רבי מאיר מודים שאם הניח כשהיו עננים טמא, ונחלקו שהניח כשהיו עננים, הם התפזרו ואח"כ בכל זאת ירד גשם, שלרבי מאיר בטלה מחשבתו והמים טהורים, ולרבי יוסי לא בטלה מחשבתו והמים טמאים. ממילא כשמדובר מתחת לצינור, לדעת רבי מאיר אפילו בשוכח פסול כפשט המשנה במקוואות, שהרי לשיטתו ב"ה מודים לב"ש בזה.

סעיף מב - מג, כלים שהתמלאו ממי גשמים

בתורת כהנים (שמיני, ט) נלמד מהפסוק 'אך מעין ובור מקוה מים יהיה מהור' שמקווה פסול אם אדם ממלא אותו בידיים, אך מצד שני אפשר שיהיה בו תפיסת ידי אדם, ולכן אם הניח קנקנים בראש הגג והתמלאו מים, המים כשרים.

המשנה בפרק ב (משנה ז) מביאה מחלוקת בנוגע לשימוש במים האלה. רבי אליעזר סובר שתפיסת ידי אדם כשרה דווקא כשהם מתערבים במים אחרים, ולכן רק בחורף ורק אם כבר יש קצת מים בבור יכול לשבור את הקנקנים כדי שהמים ירדו למקווה. רבי יהושע סובר שתפיסת ידי אדם כשרה גם בלי תערובת, ויכול למלא את המקווה רק מהקנקנים האלה. לכן גם בקיץ וגם אם אין שום מים במקווה יכול לשבור את הקנקנים או לכפות אותם על הצד, אבל לא ידים אותם ויערה.

במשנה הבאה שם מובאת מחלוקת תנאים נוספת במציאות של סייד ששכח עציץ בתוך מקווה והמקווה התמלא מים. רבי אליעזר סובר שרק אם המים צפים על גבי הכלי יכול לשבור אותו והמים יצטרפו למי המקווה, ורבי יהושע סובר שיכול לשבור את הכלי (ולא יטה), אפילו אם המים לא צפים על גביו.

בשתי המשניות נפסק כרבי יהושע.

במשנה ט מובא שהמסדר קנקנים בתוך הבור ומים נבלעו בהם וגם עברו לתוכם עד שהתמלאו מים, יכול לשבור את הקנקנים (אך לא יטה) ולא נחשבים שאובים, כי לא התכוון שהמים יכנסו אליהם.

רא"ש ורמב"ם: סייד ששכח עציץ או המסדר קנקנים נחשב יותר תפיסת ידי אדם, ולכן יכול רק לשבור ולא לכפות על הצד⁵⁷. בקנקנים שעל הגג גם אם אין שום מים במקווה יכול גם לכפות על הצד.

כך פסק השו"ע.

ל **עיטורי זהב** (הובא בש"ך): למרות שהניח את הכלים בראש הגג כשהיו עננים, מכיוון שהניח אותם לנגבם נחשב שלא לדעת.

סעיף מד - דין המשכה

המשנה בפרק ד (משנה ד) דנה במציאות של מים שאובים שהתערבו במי גשמים ונפלו יחד למקווה. אם עשרים ואחד סאים מתוך הארבעים הם מי גשמים המקווה כשר, ואם לא הוא פסול⁵⁸. אם המים השאובים מגיעים ללא המשכה, שלוש לוגים שיפלו למקווה לפני שהמקווה התמלא פסלו אותו.

בתוספתא (ד, ב) רבי אליעזר בן יעקב אומר שאם יש בראש הגג עשרים ואחד סאה של מי גשמים, יכול להוסיף אליהם תשע עשרה סאה שאובים ולתת להכל לרדת למקווה ביחד.

במסכת תמורה (יב, א) רבי אליעזר בן יעקב אומר שאם יש במקווה עשרים ואחד סאה כשרים, יכול למלא בידיים ולשפוך עוד תשע עשרה סאה בצורה של המשכה, והמקווה כשר. רבי יוחנן אומר שם ששאובה שהמשיכו את כולה, כשרה.

כמות השאובים שנטהרים בהמשכה

◀ **רי"ף** (להבנת הר"ן וראשונים נוספים) **ומקצת חכמי מערב:** אפילו כשכל המים שאובים, נטהרים בהמשכה (כדעת ר"י).

◀ **רא"ש, רבנו ירוחם, רשב"א, רמב"ם ורי"ף** (להבנת הב"י): שאובים נטהרים בהמשכה רק כשרוב המים **כשרים** (כדעת ראב"י, או שר"י לא חולק על הדין הזה אלא הוסיף דין אחר).

כך פסק השו"ע.

◀ **שאלות:** נטהרים כשרוב המים כשרים (כראב"י). אם רוב המים פסולים אינם כשרים ואינם פסולים (וכדי לטהר אותם יוסיף עוד מים כשרים).

⁵⁷ יש הבדל בין סייד ששכח עציץ לבין המסדר קנקנים, כי הסייד מתכוון קצת לשאיבה שהרי דרך העציץ לקבל מים וסיד. לכן המים שבו כשרים רק אם כבר יש מעט מים במקווה. לעומת זאת המסדר קנקנים לא התכוון שיכנסו אליהם מים, ולכן יכול לשבור אותם גם אם אין שום מים נוספים במקווה.

⁵⁸ הרמב"ם ביאר שאם נפלו למקווה עשרים ואחד סאים כשרים, גם אם כעת נופלים שאובים בפני עצמם, אם זה בצורה של המשכה הם נטהרים. אמנם הר"ש פירש את המשנה באופן שונה, אך הוא כותב שרבי אליעזר בן יעקב חולק על המשנה והלכה כמותו (ויבא מיד), כך שלמעשה הוא מסכים לדין הרמב"ם.

◀ **ראב"ד** (עפ"י הב"ח והש"ך): אם המשיך בכוונה רק אם הרוב כשרים, ושלא בכוונה אפילו כשהרוב פסולים.

🌀 מה רמת הפסול שכולו שאוב ובהמשכה:

◀ **תוס', תשב"ץ ומהרי"ט**: מהתורה כשר ופסול רק מדרבנן.

◀ **לחם ושמלה ואמרי אש**: פסול מדאורייתא.

🌀 'רוב כשרים' הנדרש:

◀ רש"י ורשב"ץ: לפחות עשרים ואחד סאים של מים כשרים.

◀ רמב"ם וריב"ש: קצת יותר מעשרים סאה.

👉 כך פסק **השו"ע**.

🕒 כשהמים השאובים הגיעו למקווה לפני מי הגשמים

◀ **ר"ש**: גם במציאות כזאת השאובים נטהרים, לא משנה איזה מים נפלו קודם.

◀ **רמב"ם**: המים השאובים לא נטהרים והמקווה פסול.

👉 כך פסק **הרמ"א**.

👉 מה הדין כשהמשיך אח"כ את כל המים יחד למקום אחר?

◀ **ש"ך**: עדיין הכל פסול.

◀ **גידולי טהרה וחזו"א**: המים נטהרים.

סעיף מה – שיעור המשכה

◀ **ר"ש, רשב"א ורשב"ץ**: להמשכה אין שיעור, ואפילו אם המשיך כלשהו מספיק.

◀ **ר"י, הגהות סמ"ק, ריב"ש ועוד**: שיעור המשכה הוא שלושה טפחים (כי אחרת הוא כמו לבד - ריב"ש).

👉 כך פסק **השו"ע**.

◀ **ספר המנהגות**: כדי שתכלה רגל ההמשכה קודם שהמים יגיעו למקווה.

👉 **לחם ושמלה**: במקום שאפשר יש להחמיר כשיטתו.

סעיף מז – המשכה דרך צינור

◀ **שאלתות ורמב"ם**: המשכה כשרה כשהיא על דבר שלא פוסל את המקווה (ומשמע אפילו אם אינו מחובר לקרקע. היכל שלמה: מים שאובים פוסלים אם הם מגיעים מתוך כלי, והמשכה זו האפשרות למים להגיע בצורה לא פסולה, שלא דרך כלי או דרך אדם).

◀ **ראב"ד**: המשכה כשרה על קרקע או על צינור שחקקו ולבסוף קבעו (היכל שלמה: נדרשת פעולה על מנת להכשיר את המים (שלא כשיטת הרמב"ם), אלא שאין צריך ליצור מציאות חדשה של מים כדעת הרוקח).

◀ **רא"ם, רוקח ותרומת הדשן**: רק אם ממשיך על קרקע הראויה לבלוע את המים נחשב המשכה (היכל שלמה: כי עניין ההמשכה הוא ביטול המים אל הקרקע).

👉 **רמ"א**: טוב לכתחילה להחמיר כשיטתם⁵⁹.

⁵⁹ לדעת החת"ס דווקא כשרובו שאוב יש להמשיך על קרקע הראויה לבלוע, אך ברוב כשרים שמדרבנן כשר מספיקה המשכה בצינור או על רצפה. שבט הלוי חולק וסובר שגם אז צריך המשכה על קרקע הראויה לבלוע (שערי מקוואות).

פסיקת השו"ע: המשכה מועילה על קרקע או על צינור שלא נקרא עליו שם כלי בתלוש.

ל האחרונים נחלקו בהבנת דבריו:

גידולי טהרה ושבט הלוי: המשכה מועילה גם בכלי תלוש, אם אינו כלי קיבול ואינו מקבל טומאה⁶⁰.

ש"ך (להבנת החזו"א), מקווה ישראל ודברי חיים: דווקא בכלי שמחובר בקרקע ומעולם לא היה עליו שם כלי בתלוש.

ש"ך: אם המים לא היו מגיעים למקווה בלי הכלי והוא מקבל טומאה, פסול מדין הוויתו בטומאה.

המשכה על גבי בטון (שירת הים):

מהרש"ג, חלקת יעקב וחזון איש: בטון נחשב כקרקע כי הוא בולע מים (וגם לשיטת הרמ"א זוהי המשכה לכתחילה).

אמרי יושר, העמק שאלה ומנחת יצחק: בטון נחשב כרצפה מרוצפת (ולשיטת הרמ"א יש להחמיר).

שערי מקוואות: למעשה אחרי יציקת הבטון יש למרוח שכבה של מלט קל שסופג יותר, וכך יוצאים גם לשיטות המחמירות (ויש לפתוח את המים לאט שיזרמו בנחת, כדי שיהיו ראויים להיבלע. שם בשם תשובות והנהגות).

סעיף מז - מעיין שהתייבש

בבכורות (נה, ב) שמואל אמר שנהר מתמלא מעצמו. הב"י הסביר שלשיטתו מקורות הנהרות מתמעטים ומצטמקים בימי השרב, אך כשיורדים גשמים והאוויר נעשה רטוב גם מקורות הנהרות גדלים ומוציאים מים בשפע, והמים לא נחשבים מי גשמים אלא מי הנביעה.

רא"ש וטור: מקווה נובע שהתייבש, וכשמילאו במרחק גדול בור במים שאובים המקווה התמלא שוב - כשר למרות שהתייבש קודם לכן לגמרי, כי נחשב שהנביעה חזרה⁶¹.

כך פסק השו"ע.

ב"י: הרא"ש למד שגם במציאות כזאת, המים שחזרו למקווה הם לא המים שאובים, אלא הנביעה התחזקה בזכות המים האלה ואלו מי הנביעה, ובנוסף המים נטהרו ברבייה והמשכה. סיבה נוספת להתיר כי במקורות הנביעה ודאי נשארו מעט מים, וגם אם יש במעין כלשהו ניתן להוסיף אליו מים שאובים.

ל ב"ח וש"ך: במקווה של מי גשמים אין להתיר במציאות כזאת.

שיטת הרמ"א

ב"ח: לשיטת הרמ"א ששלושה לוגים שאובים פוסלים גם במעיין קטן (סעיף טו) יש להחמיר כאן גם במעיין.

ט"ז וש"ך: אמנם הרמ"א אוסר שלושה לוגים אפילו במעיין, אך כאן טעם הרא"ש להתיר הוא שבנביעת המעיין לא פסקו המים והשאובים נטהרים ברבייה והמשכה, ובזה גם הרמ"א מתיר.

⁶⁰ ומה שהשו"ע כתב 'על צינור שלא נקרא עליו שם כלי בתלוש', זה בגלל שיש בצינור כלי קיבול, ולכן רק כשהוא מחובר המשכה מועילה.

⁶¹ אמנם בסעיף ב הרא"ש סובר כדעת ר"ת שאין לטבול בנהרות בימות החורף וא"כ נראה שהוא לא קיבל את דעת שמואל שנהר מכיפיה מיבריק, אך כבר מבואר שם שהסיבה לאסור את הטבילה בחורף היא לא מעיקר הדין ובאמת פסקו כסברת שמואל, אלא שגזרו שמה יטבלו בחדרלית של מי גשמים, וכאן הגזירה לא שייכת.

סעיף מח – המשכה בדבר המקבל טומאה

המשנה בפרה בפרק ו (משנה ד) אומרת שאם הניח עלי ירקות כדי שהמים יעברו עליהם ויגיעו למקווה, המקווה פסול כי הם ראויים לקבל טומאה. אם הניח עלי קנים ועלי אגוזים שאינם ראויים לקבל טומאה, כשור. במסכת זבחים (כה, ב) מובא שהמקור לדין הוא מהפסוק "אך מעין ובור מקווה מים יהיה מהור" - הויתו על ידי מהרה תהיה.

המשנה בפרק ה (משנה ה): לדעת רבי יהודה נופטים שהפכו להיות זוחלים יכול לסמוך מקל או קנה, אפילו זב או זבה, יורד וטובל⁶². רבי יוסי סובר שלא מזחילים בדבר שמקבל טומאה. להלכה נפסק כרבי יוסי, אך הראשונים נחלקו בפירוש המשנה:

הרמב"ם מפרש שדיברו על מעיין המטפטף מהר טיפין טיפין שדינו כמקווה, ורוצה להזחיל אותו כדי שייחשב כמעין.

הר"ש והמרדכי כתבו שמדובר על מקווה שעלה על גדותיו, ורוצה לעצור את הזרם כדי למבול באשבורן. הרא"ש כותב שמדובר על מי גשמים הנמצאים במקום אחד, ורוצה להזחיל אותם למקום אחר בשביל למבול בהם שם⁶³.

◀ **רמב"ם:** מותר להמשיך מי גשמים למקווה גם על דבר המקבל טומאה (הצורך בהמשכה על דבר שאינו מקבל טומאה נכון רק לעניין מים חיים, והמשנה בפרה עוסקת במקום שצריך מים חיים).

◀ **רא"ש ורשב"א:** אין להמשיך על דבר המקבל טומאה.

◀ **טור:** ניתן להמשיך מים למקווה רק בדבר שאינו מקבל טומאה, ובתנאי שיניח אותו לפני שהמים מגיעים ולא יחזיק בו. גם דבר שבעיקרון מקבל טומאה, אם חיבר אותו לקרקע הוא מתבטל כלפיה וניתן להמשיך על גביו (רא"ש ורשב"א⁶⁴).

☞ כך פסק השו"ע⁶⁵.

◀ רמת הפסול במקווה שהמשיכו לו בדבר המקבל טומאה:

◀ **חזו"א:** פסול מדאורייתא, שהרי הגמרא למדה זאת מפסוק.

◀ **מהר"ם שי"ק:** פסול מדרבנן, הפסוק אסמכתא בעלמא.

◎ כשהמים לא נופלים ישירות למקווה

רא"ש, טור ושו"ע: אם המים עוברים דרך צינור עץ קטן או שנמשכים על שפת המקווה ולא נופלים ישר מהדבר שמקבל טומאה, המים כשרים.

◀ **חת"ס** (בפת"ש): בתנאי שהצינור הקטן יכול להזחיל גם בלי הדבר שמקבל טומאה והוא לא מחובר לצינור הגדול. עם זאת, א"צ שיהיו בו שלושה טפחים.

סעיף מט – המשכה ממקווה בדבר המקבל טומאה

המשנה בפרק ו (משנה ח) אומרת שניתן להכשיר מקווה ממקווה, אם אדם מביא צינור ומשיק את המים מהמקווה הכשר למקווה הפסול. בפשט הדברים נראה שמדובר על צינור המקבל טומאה, אך ניתן להעמיד שמחבר את הצינור לקרקע ושוב אינו מקבל טומאה.

◀ **רא"ש וטור:** ניתן להמשיך ממעיין או מקווה גם בדבר המקבל טומאה, כי מחשיבים את המקווה שאליו ממשיך כמחובר למקווה הראשון.

◀ **הגהות פרישה:** דווקא אם החיבור למקור לא נפסק. **ש"ך:** גם כשהחיבור נפסק.

⁶² זוהי לשון המשנה. לא כתבנו אותה בצורה ברורה כי הראשונים נחלקו בביאור הדברים.
⁶³ פירוש הרא"ש נוגע לסעיף שלנו, ואילו ביאור הרמב"ם נוגע לסעיף יד ודברי הר"ש לסעיף נ. יש לציין שהטור והשו"ע פסקו בסעיף יד כביאור הרמב"ם ובסעיף נ כדעת ר"ש. הבי"ב כאן כתב שהטור פסק כמו כולם, כי בכל מקום הוא הלך לחומרה.

⁶⁴ דגול מרובה ובית מאיר: בתשובת הרא"ש מוזכר שכשר דווקא אם מההתחלה היה בדעתו לחבר את הצינור לקרקע.

⁶⁵ אמנם לשיטת הרמב"ם אפילו בדבר המקבל טומאה מדרבנן לא מזחילים (לעניין מים חיים במעיין), אך הרא"ש סובר רק שבדבר המקבל טומאה מדאורייתא לא מזחילים, וכך פוסק השו"ע לענייננו (ש"ך בס"ק עו. אמנם, בסעיף יד לעניין הטיפות שיורדות מההר השו"ע פסק שגם בדבר המקבל טומאה מדרבנן לא מזחילים, והש"ך בס"ק קד הביא שכדי שמים יישארו מים חיים השר"ע מודה לרמב"ם שאין להזחיל על דבר המקבל טומאה מדרבנן).

- ◀ **רשב"א:** אין חילוק וגם בהמשכה ממקווה למקווה אחר אין להמשיך בדבר המקבל טומאה.
- ◀ **יראים:** ניתן להמשיך גם בדבר המקבל טומאה, אך אם ממשיך ממעיין נחשב כמקווה בלבד.
- ☞ **השו"ע** כתב את דברי הרא"ש בסתם, וסיים שיש מי שאינו מחלק וגם כאן מצריך המשכה בדבר שאינו מקבל טומאה. **הב"ח** כתב שדעת השו"ע להחמיר כדברי הרשב"א.

סעיף נ - נא, זחילה במקווה שנסדק

כפי שהוזכר בסעיף מת, הראשונים נחלקו בביאור מחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי במשנה, שרבי יוסי סובר שלא מזחילים בדבר המקבל טומאה. הר"ש מפרש שהכוונה שלא סותמים מקווה שחלקו נפרץ בדבר המקבל טומאה, וצריך לסתום אותו כי אין למבול במקווה זוחל.

הב"י מביא שאמנם בפשטות נראה שהר"ש אוסר מבילה במקווה שנסדק אפילו כשיישארו יותר מארבעים סאה מתחת לסדק, אך נכון יותר לפרש שפסול דווקא במציאות שאם לא יסתום את הזחילה לא יישארו ארבעים סאה. לכן צריך לסתום בדבר שאינו מקבל טומאה כדי שהכשר המקווה יהיה בדבר שאינו מקבל טומאה. הראשונים נחלקו במציאות כזאת:

- ◀ **רא"ש ורבנו ירוחם:** אם יש ארבעים סאה מתחת לגובה החרץ, המקווה כשר למרות הזחילה.

☞ כך פסק **השו"ע** (וכפי שהוזכר, כך הוא כותב גם בדעת ר"ש).

- ◀ **מרדכי:** גם במקרה כזה המקווה פסול.

☞ **הרמ"א** כתב שלכתחילה יש להחמיר כדברי המרדכי.

↓ **ב"ח:** גם בדיעבד יש להקפיד על כך.

☞ **מעיל צדקה** (בפת"ש): לכן לשו"ע אין בעיה שמים יוצאים החוצה כשאדם טובל, כל עוד נשארים ארבעים סאה. לרמ"א יש להחמיר שלא יצאו מים, ולב"ח מעכב אפילו בדיעבד.

⊙ סתימת החרץ

- ◀ **ר"ש ומרדכי:** אין לסתום בדבר המקבל טומאה (כך הוא מפרש את דברי רבי יוסי במשנה).

☞ כך פסק **השו"ע** (סתם ויש אומרים, וכך כתב גם הב"ח).

- ◀ **רא"ש וטור:** ניתן לסתום גם בדבר המקבל טומאה (הבאת המים צריכה להיות בדבר שאינו מקבל טומאה, ואילו סתימה של נזילה לא).

⊙ מקרים שחריץ לא פוסל

☞ **מהרי"ק:** אם המים מגיעים למקווה ממעיין, גם אם נפסקה זרימת המעיין ניתן להכשיר בדיעבד.

☞ **ריב"ש:** כשהמים יוצאים מהמקווה וחוזרים אליו.

☞ **רשב"א:** כשמהחריץ יוצא רק טפטוף קל והזחילה לא ניכרת.

השו"ע הביא את דברי הרשב"א⁶⁶, ו**הרמ"א** הוסיף את דברי **המהרי"ק**⁶⁷ והריב"ש.

⁶⁶ כפי שזכר, השו"ע פסק שזחילה פוסלת רק אם מתחת לגובה החרץ לא יישארו ארבעים סאה. לפי זה הגר"א תמה איך כאן השו"ע מכשיר זחילה שאינה ניכרת, הרי אם חסר אפילו כלשהו מארבעים סאה המקווה פסול! בספר שערי מקוואות הביא שכמה אחרונים קיבלו את דעת הגר"א, ומתחת לארבעים סאה אפילו זחילה כלשהי פוסלת.

⁶⁷ אמנם, האחרונים כתבו שיש להכשיר דווקא במקווה שלא פסקה הזרימה מהמעין אליו (ש"ך וגר"א), והמעיל צדקה כתב שצריכה להיות זרימה ממשית מהמעין למקווה כדי להכשיר את החרץ.

סעיף נב - נג, דין השקה

המשנה בפרק ו (משנה ז) אומרת שעירוב מקוואות כשפורפרת הנוד. מאידך, במשנה ח שם נאמר שניתן לטהר מקווה בהשקה בשיעור שערה בלבד. הראשונים נחלקו מה שיעור הנקב לעניין עירוב מקוואות:

◀ **רשב"א, ר"ש ותרומת הדשן:** במקווה הפסול מדאורייתא צריך כשפורפרת הנוד, אך בהכשרת מקווה שאוב שפסול מדרבנן מספיקה השקה כחוט השערה.

☞ כך פסק השו"ע (עפ"י ביאור הש"ך. ס"ק קט).

◀ **רא"ש:** גם בהשקת מקווה שאוב למקווה כשר צריך כשפורפרת הנוד⁶⁸.

☞ כך פסקו השו"ע (עפ"י ביאור הט"ז) והרמ"א.

ל **ש"ך:** במקווה שרובו כשר ומיעוטו שאוב שפסול מדרבנן, גם הרא"ש והרמ"א מודים שמספיקה השקה כחוט השערה (וכפי שהוזכר בהערה, לשיטת הב"ח גם אז הרמ"א מצריך כשה"נ).

☉ האם המים צריכים למלא את הנקב

◀ **ר"ת:** הנקב צריך להיות כשה"נ, אבל מספיק שהמים יהיו מחוברים בטופח על מנת להטפוח.

◀ **ר"ש ור"י:** המים צריכים למלא את כל הנקב.

☞ כך פסק הרמ"א.

☉ דבר הממעט את הנקב

המשנה שם אומרת שבמקרה של ספק האם יש כשה"נ בנקב, יש להחמיר כי מדובר על איסור תורה. בנוגע לדבר שנמצא במקום הנקב וממעט אותו, ת"ק סובר שכל דבר פוסל את ההשקה ורשב"ג נוקט שדבר מבריית המים לא פוסל.

רמב"ם ורא"ש: אין הלכה כרשב"ג, וכל דבר שנמצא בנקב ההשקה פוסל אותה.

☞ כך פסק השו"ע.

☉ צירוף חורים קטנים

◀ **ראבי"ה ומרדכי:** הרבה חורים קטנים מצטרפים לשיעור כשפורפרת הנוד, אם אחד המקוואות כשר ורוצים להכשיר את השני באמצעותו.

☞ כך פסק השו"ע.

◀ **י"א:** חורים קטנים לא מצטרפים לשיעור שפורפרת הנוד.

☞ **חכם צבי, לבושי שרד, לחם ושמלה וחזו"א:** רוב הפוסקים (רש"י, ר"י, רא"ש ורמב"ם) חלקו על המרדכי והראבי"ה⁶⁹.

☉ כשההשקה נסתמה

◀ **רא"ש ורשב"א:** אם מקווה כשר ופסול הושקו כראוי, גם אם ההשקה נסתמה שניהם כשרים.

☞ כך פסק השו"ע והנוב"י.

ל **רא"ש** (בתשובה) **ואחרונים:** אם אחד המקוואות חסר, פשוט שאינו כשר כשאין השקה ואין בו ארבעים סאה⁷⁰.

⁶⁸ הב"ח כתב שגם הרא"ש מסכים שמעיקר הדין במקווה הפסול מדרבנן מספיקה השקה כחוט השערה, אלא שהחמיר לגזור אטו מקווה הפסול מהתורה. אמנם, הש"ך הבין שהרא"ש חלק רק בגלל שלשיתתו כולו שאוב פסול מדאורייתא, ובמיעוטו שאוב שלכר"ע פסול מדרבנן, גם לרא"ש מספיקה השקה כחוט השערה, וכמו שיובא מיד.

⁶⁹ עפ"י דברי המרדכי והראבי"ה כתב הרמ"א שמתיר לטבול במקווה הנמצא ליד נהר למרות שאין בו ארבעים סאה, כי הוא סמוך לנהר ואנחנו רואים שמים עוברים אליו דרך האדמה מהנהר, אך החכם צבי ולבושי שרד חלקו ואסרו.

⁷⁰ אמנם, מהמשנה שמובאת בסעיף נה נשמע שאפילו אז המקוואות כשרים, והאחרונים שם העמידו באופן אחר לפי שיטתם פה.

◀ **רבנו ירוחם:** המפרשים הסתפקו בכך.

☞ **ש"ך:** טוב להחמיר לכתחילה.

⌋ **נוב"י:** דבריו תמוהים, ומהמשה שמזכרת בסעיף נה נראה מפורש שגם אחרי שכבר אין השקה המקוואות כשרים⁷¹.

סעיף נד – כותל שבין מקוואות

המשנה בפרק ו (משנה ט) אומרת שבמידה וכותל שבין שתי מקוואות נסדק: אם הסדק הוא לשתי מצטרף, ואם הוא לערב אינו מצטרף עד שיהיה במקום אחד כשפורפת הנוד. רבי יהודה חולק וסובר שהדין הפוך בין השתי והערב.

◀ **רא"ש, ר"ש, רבנו ירוחם וטור:** קיר בין המקוואות שנסדק לרוחב הקיר (מאוזן) - אפילו חור כלשהו מערב את המקוואות. אם החור לאורך הקיר (מאונך), המקוואות מצטרפים רק אם יש כשפורפת הנוד.

☞ כך פסק השו"ע.

◀ **רמב"ם וראב"ד:** אם הקיר לאורך הקיר (מאונך) - חור כלשהו מערב את המקוואות, ואם החור לרוחב הקיר (מאוזן) צריך כשפורפת הנוד.

☞ **ב"ח, ש"ך וט"ז:** לחומרא תמיד צריך כשפה"נ, גם כשהסדק לאורך וגם כשהוא לרוחב.

🌀 גודל הסדק בשתי

◀ **רמב"ם וטור:** כשהסדק לשתי, אפילו אם אין בכלו ביחד כשפה"נ המקוואות מחוברים.

◀ **רבנו ירוחם ור"ש:** כשהסדק לשתי, הוא מצרף אם בכל הסדק ביחד יש כשפה"נ (ואילו כשהסדק לערב, צריך שכולו יהיה במקום אחד).

☞ **ש"ך וט"ז:** יש להחמיר ובכל מצב צריך שיהיה כשפה"נ במקום אחד.

🌀 שיעור המים בתוך הנקב

המשנה במהרות (ח, ט) אומרת שמשקה מופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה. רבנו תם דייק מכך שמשקה מופח על מנת להמפיח נחשב חיבור לענייני טומאה וטהרה. בגיטין (טז, א) מפורש שמופח ע"מ להמפיח נחשב חיבור. המשנה אצלנו בפרק ה (משנה ט) אומרת שבמקרה שכותל בין מקוואות נפרץ והמים מחוברים מעליו, מספיק שיהיו נקליפת השום וברוחב כשפורפת הנוד.

מתוך המקורות הללו, הראשונים נחלקו מה צריך להיות שיעור המים בתוך הנקב שבכותל כדי לחבר את המקוואות:

◀ **ר"ת וסמ"ק:** מספיק שיהיה בנקב מים בשיעור טופח על מנת להתפית, אפילו אם הנקב נמצא באמצע הכותל.

◀ **ראב"ד:** ההשקה צריכה להיות ברוחב שפורפת הנוד ובגובה קליפת השום (לכן אם הנקב עגול צריך שההשקה תגיע עד חצי הגובה ובתוספת עובי קליפת השום).

◀ **ר"י, ר"ש ורשב"א:** ההשקה צריכה להיות כגודל שיעור הנקב (כשפה"נ באמצע הכותל, וכקליפת השום מעל הכותל).

☞ מדברי השו"ע והרמ"א משמע שפסקו כדעת ר"י, וכ"כ הש"ך והגר"א בדעת הרמ"א.

🌀 השקה (ולא פרצה) מעל הכותל

⁷¹ אמנם הפוסקים שם ביארו שכל מקוואה לא כשר בפני עצמו, אך לפי ביאור הט"ז שם שכעת אם יתווספו מי גשמים על המקוואה השאוב וישלימו אותו לארבעים סאה הוא יהיה כשר קשה על דברי הש"ך, כי רואים שהמים שאובים נטהרו ונחשבים כשרים.

◀ **ר"ש:** מספיק שהמים יושקו בשיעור טופח על מנת להתפית (בשונה מפרצה שאז צריך כקליפת השום. כך הוא מפרש את דעת רבי יהודה במקוואות [ז, 1] והלכה כמותו).

◀ **רמב"ם, רמ"ה וסמ"ג:** אין חילוק בין פרצה בראש הכותל לבין השקה מעליו בלי פרצה, ובשני המקרים צריך כקליפת השום (את המשנה שם יש לבאר באופן אחר, שהמחלוקת היא לא בדין טופח על מנת להתפית אלא בגוד אחית).

📖 כך כתבו הב"י, ב"ח וש"ך.

סעיף נה - שלושה מקוואות של עשרים סאה

המשנה בפרק ו (משנה ג) אומרת שאם יש שלושה מקוואות שבכל אחד מהם יש עשרים סאה, שניים מתוכם עם מי גשמים ואחד עם מים שאובים: אם המקווה עם המים השאובים נמצא מהצד, שלושה ירדו וטבלו ביחד והמים עלו והתערבבו - שלושת הטובלים טהורים. אם המקווה השאוב נמצא באמצע, שלושת הטובלים לא נטהרו וגם המקוואות כמו שהיו.

טור: שלושה מקוואות שיש בכל אחד עשרים סאה, שניים עם מי גשמים ואחד עם מי שאובים, הם אחד ליד השני וכשטבלו בשלושתם במקביל המים התערבבו: כשהמקווה השאוב מהצד שלושת המקוואות הוכשרו והטובלים טהורים, וכשהוא באמצע המקוואות כמו שהיו והטובלים לא נטהרו.

📖 כך פסק השו"ע.

🌀 גם שהשאוב מהצד, מדוע לא חוששים שהמים מהמקווה השאוב פסלו את המקווה הכשר?

◀ **ר"ש ורא"ש:** מדובר שהמקוואות הכשרים התערבבו לפני שהמים מהשאוב ירדו אל המקווה האמצעי, ולכן כשהשאובים הגיעו הם בטלו ברוב⁷².

📖 כך פסק השו"ע.

◀ **ריב"ש:** ספק מה התערב קודם, ובספק שאובים הולכים לקולא.

🕒 מעמד המקוואות אחרי העירוב

כמו שהוזכר בשם תשובת הרא"ש בסעיף נב, גם לדעות שאחרי שההשקה נסתמה המקוואות כשרים, במציאות שאין בכל אחד ארבעים סאה אי אפשר לטבול בהם. אם כן, מה המשמעות שהמקוואות הוכשרו כשהשאוב מהצד?

◀ **ריב"ש וט"ז:** הכוונה שגם השאוב הוכשר, ואם יתווספו אליו מי גשמים שישלימו לארבעים סאה הוא כשר.

◀ **תירוץ נוסף בריב"ש:** כששלושה בני אדם יכנסו במקביל לשלושת המקוואות שוב, הם ייטהרו.

◀ **ב"ח:** גם אם רק שנים יטבלו במקוואות במקביל, הם ייטהרו באמצעות עירוב המקוואות.

◀ **תירוץ נוסף בב"ח:** אם יהיה נקב בין המקווה השאוב למקווה האמצעי, הם יהיו כשרים.

🌀 **הש"ך** הקשה למה הזחילה של המים לא פוסלת את המקוואות, והביא שלושה תירוצים:

א. המקוואות המדוברים הם מעיינות, וזחילה לא פוסלת בהם.

ב. מכיוון שהמים יוצאים מהמקווה וחוזרים אליו, אין בהם פסול זחלים⁷³ (כמו שסובר הריב"ש בסעיף נא, והרמ"א פסק כמותו שם).

ג. אין כאן פסול זחילה כי המקוואות מתערבבים והופכים למקווה אחד גדול.

⁷² אמנם, בספר פרי דעה תמה על הט"ז שהביא את דברי הרא"ש האלו, שהרי בסוף הסעיף הט"ז כתב שהמקוואות הכשרים לא נפסלו מהשאוב כי המים מהשאוב הגיעו אליהם בצורה של המשכה, וגם אם לא - המים של כל מקווה דחו את המים האחרים מלהגיע אליהם, וכל מים חזרו למקומם. התערובת היא רק במקום שהם נוגעים בה בזה, ושם אומרים שהשאוב בטל ברוב. לפי דברי הט"ז האלו (שנכתבו עפ"י הר"ש), לא צריך את האוקימתא שקודם המים משני המקוואות הכשרים התערבבו.

⁷³ הש"ך הוסיף שלדעתו אם היה במקווה יותר מארבעים סאה, גם אם בעקבות טבילה מים יוצאים החוצה ולא חוזרים - הזחילה הזאת לא פוסלת את המקווה, אלא רק כשהמים זחלים מעצמם. הש"ך כתב שכך סובר הריב"ש, והמהר"ק פוסל.

סעיף נו - שני מקוואות של עשרים סאה

התוספתא (ג, ה) אומרת שאם היו שני מקוואות צמודים, בכל אחד עשרים סאה, אחד עם מי גשמים והשני שאוב ושני אנשים טבלו בהם במקביל, הטבילה לא הועילה והאנשים יחד עם המקוואות נשאר כו שהיו. גם אם המים של אחד היו צבועים ובעקבות הטבילות גם המקוואה שני קיבל את הצבע הזה, עדיין הכל כמו שהיה.

שו"ע: שני מקוואות של עשרים סאה, אחד שאוב ואחד כשר ושנים טבלו בהם במקביל, הטבילות לא הועילו והכל נשאר כמו שהיה (ט"ז: גם אם שאובים עברו למקוואה של מי הגשמים, הם בטלו ברוב).

סעיף נו - טבילה במקומות סמוכים למקוואה

המשנה בפרק ה (משנה ו) אומרת שניתן לטבול בחריצים ונעיצים, וגם בפרסת החמור המעורבת בבקעה. הכוונה שיש בבקעה ארבעים סאה והשקע שנעשתה פרסת החמור מחוברת כשפה"נ למקוואה. הראשונים נחלקו האם הכוונה שטובל בעצמו בפרסת החמור (ר"ש), או שהכוונה להטביל שם כלים (רא"ש ורמב"ם).

שו"ע: המעורב למקוואה הוא כמו המקוואה, ולכן מטבילים (כדעת הרא"ש והרמב"ם) בגומות הסמוכות למקוואה ובשקעים שפרסות הבהמות עשו, כשהם מחוברים כשפה"נ.

⊙ גל מהמקוואה שעובר על כלי

המשנה בפרק ז (משנה ז) אומרת שאם הניח ליד המקוואה מחט והעביר עליה גל מים מתוך המקוואה, טהורה.⁷⁴

רא"ש וטור: המחט טהורה דווקא אם הגל לא התנתק מהמקוואה, כי אחרת צריך שיהיה בו ארבעים סאה.

☞ כך פסק הרמ"א.

⤵ האחרונים נחלקו מתי הגל מטהר אפילו כשהוא נעקר:

⬅ **ט"ז:** כשיש בו ארבעים סאה⁷⁵ (כדברי הרא"ש) אן כשהוא נתלש ממעיין (ובנוגע לטהרת כלים שמספיק כלשהו).

⬅ **ש"ך:** דווקא שיש בו ארבעים סאה ובנוסף הוא בא ממעיין⁷⁶.

⬅ **תוס' יו"ט ופרישה:** כשהגל נעקר פסול מדין הויתו בטומאה.

סעיף נח - נט, חורי, סדקי ועוקת המערה

המשנה בפרק ו (משנה א) אומרת שהמעורב למקוואה הוא כמקוואה, ולכן בתוך חורי המערה וסדקי המערה ניתן להטביל כמו שהם, אך בעוקת המערה אין מטבילים אלא אם כן הייתה נקובה כשפורפרת הנוד. רבי יהודה אומר שצריכה להיות נקובה ככה רק כשהיא מעמידה את עצמה, וכשאינה מעמידה את עצמה מטבילים בה כמו שהיא.

ראב"ד: בחורים ובסדקים אין צורך שיהיה נקב וגם אין צורך שיהיה בהם רביעית כי הם חלק מהמקוואה, אך העוקה מעורבת עם המקוואה ואינה המקוואה ממש, ולכן צריך שיהיה בה רביעית וגם שתהיה נקובה כשפה"נ.

☞ מהי עוקת המקוואה?

⬅ **רא"ש ור"ש:** שוקת שקבועה בצד המקוואה. רבי יהודה סובר שאם יכול להיות שיהיו במקוואה ארבעים סאה והמים לא מגיעים לעוקה היא צריכה להיות נקובה כשפה"נ, ואם לא אין צורך.

⬅ **רמב"ם:** חפירה מתחת לרצפת המקוואה. לדעת רבי יהודה אם רצפת המקוואה חזקה וגם אם יעמדו עליה היא לא תתפורר צריך שיהיה נקב כשפה"נ, ואם היא דקה וכשמישהו יטבול היא תיפול, א"צ שיהיה נקב אל העוקה.

☞ השו"ע כתב כך.

⁷⁴ ש"ך וט"ז: אין כאן בעיה של הויתו בטומאה, כי האדם לא נגע במים המטהרים אלא הם רק באו מכח נענוע הידיים שלו.

⁷⁵ ואין בזה פסול זוחלים, כי כשיש בגל ארבעים סאה במקום שהוא נמצא הוא נחשב אשבורן - מקוואה טהרה בדעת הט"ז.

⁷⁶ לשיטת הש"ך כשהוא לא מגיע ממעיין יש בו פסול זוחלים, וגם כשהוא מגיע ממעיין צריך ארבעים סאה כי אחרת אי אפשר להטביל בו אפילו כלים - הש"ך לשיטתו בסעיף ה'.

ל שיערי מקוואות בשם אחרונים: לדעת הרמב"ם גומות הנמצאות בצידי המקווה צריכות להיות נקובות כשפה"ג גם אם בהכרח הן מלאות כשיש במקווה ארבעים סאה.

סעיף ס – עירוב מקוואות במים זוחלים

המשנה במהרות בפרק ח (משנה ט) אומרת ששטף מי הגשמים (קטפרס) אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה. בתוספתא מוזכר מציאות של שלוש בריכות בנחל, בעליונה ובתחתונה יש עשרים סאה ובאמצעית ארבעים סאה: רבי מאיר סובר שניתן להטביל באמצעית ובעליונה, רבי יהודה סובר שניתן להטביל באמצעית ובתחתונה, וחכמים סוברים שניתן להטביל רק באמצעית. במסכת חגיגה (יט, א) משמע שהדיון בתוספתא נוגע לדין גוד אחית וגוד אסיק, אך הרמב"ם כתב שיסוד המחלוקת הוא האם מים זוחלים מערבים מקוואות, והלכה כחכמים שאינם מערבים. הריב"ש ביאר שכוונת הרמב"ם שמים זוחלים לא מערבים כי קטפרס אינו חיבור, והכסף משנה כתב שלחכמים זוחלים בשום צורה אינם חיבור. נפק"מ ביניהם כששלושת הגומות היו במישור, שלריב"ש במצב כזה הזוחלים מערבים אותם, ולכסף משנה גם אז לא. שו"ע: מים זוחלים לא מערבים מקוואות (כדבריו בכ"מ), וניתן לטבול רק בבריכה האמצעית שיש בה ארבעים סאה.

ל ש"ך: מעיין מערב מקוואות גם כשהוא זוחל, שהרי הוא עצמו מטהר בזחילה⁷⁷.

בסעיף כ הש"ך כתב בשם הרא"ש והר"ש שאם יש באמה ארבעים סאה של מי גשמים והיא עוברת בבור שאוב, היא מטהרת אותו. א"כ לשיטתם מי גשמים זוחלים מטהרים בהשקה כשיש בהם שיעור מקווה, וגם מערבים מקוואות. ל"פ האגרות משה ושבט הלוי, ולא כפסיקת השו"ע כאן (היכל שלמה).

סעיף סא – היושב בתוך אמת מים

תוספתא (ז, א): אם כפת ידיו ורגליו וישב בתוך אמת מים, אם המים עברו דרך כולו טהור.

רמב"ם ושו"ע: אם כפת ידיו ורגליו וישב בתוך אמת מים, אם המים הגיעו לכל הגוף טהור (וצריך לבדוק שאכן הם הגיעו - כ"מ).

סעיף סב – מקווה מצומצם

כפי שהוזכר בסעיף א, הראשונים כתבו שאין לעשות מקווה מצומצם כדי שלא להיכנס למצבים שהמים יכולים להתמעט והמקווה יהפוך לחסר, וכך כתב גם השו"ע. בכל זאת, אם יש מקווה מצומצם, אלו הדינים שלו:

⊙ הקופץ והטובל פעמיים

התוספתא בפרק ה (הלכה יד) שם מובא שהקופץ למקווה הוא מוגונה, ואין לטבול פעמיים במקווה. הראשונים נחלקו בטעם האיסור:

◀ רא"ש וטור: מדובר על מקווה מצומצם, וכשקופץ או טובל פעמיים יש חשש שהמים ייחסרו ונמצא שלא טבל בארבעים סאה (בטובל פעמיים חוששים שבטבילה הראשונה סומך על הטבילה השנייה, ובשנייה המקווה כבר חסר).

☞ כך פסק השו"ע.

◀ רמב"ם (להבנת הריב"ש): הכוונה בכל מקווה, וכשקופץ או טובל פעמיים נראה כרוצה להתקרר ולא לטבול.

⁷⁷ לשיטת ריב"ש שהפסול בעירוב ע"י זחילה הוא מדין קטפרס, אין הבדל בין מי מעיין למי גשמים, אך לכס"מ שהמים לא מערבים כי הם לא מטהרים בעצמם, במי מעיין ניתן לערב. הש"ך בסעיף כ פוסק שאם יש ארבעים סאה באמת המים היא מכשירה את המקווה, כי הוא פוסק כריב"ש ולא כשו"ע. שם הזכרנו שאגרות משה ושבט הלוי פסקו כמותו, שאמת גשמים שיש בה ארבעים סאה מכשירה שאובים.

מדברי הש"ך נראה שחשש לכתחילה להחמיר כהבנת הריב"ש ברמב"ם, אך הנצי"ב כתב שאין למנוע מנשים לטבול כמה פעמים, ויכולות להמשיך כמנהגן.

⊙ טבילה של אחד אחרי השני

המשנה בפרק ז (ו. אותו הדין הובא גם בתוספתא ב, יב) אומרת שבמקווה שיש ארבעים סאה בדיוק אם טבלו שניים, הראשון טהור והשני עדיין טמא, כי כשהראשון יצא יצאו איתו קצת מהמים. רבי יהודה אומר שאם רגליו של הראשון עדיין בתוך המקווה, השני יכול לטבול והוא נטהר (בתוספתא מובא פתרון נוסף, בזמן שהראשון עדיין בפנים, יוסיפו מים למקווה).

בחגיגה (י"א, א) מובא שאדם הטובל לדבר קל נחשב פסול לדבר חמור. אם עדיין הרגל שלו במים יכול להחזיק את עצמו גם לדבר החמור. הגמרא שואלת מי סובר כך, ורבי פדת משיב שזו דעת רבי יהודה. רב נחמן אומר שהמחלוקת של ת"ק ורבי יהודה אצלנו היא בטבילה דרבנן אך בטבילה דאורייתא לכו"ע השני טמא, אך יש אפשרות להסביר שהמחלוקת היא בטבילה דאורייתא ואילו בטבילה דרבנן לכו"ע השני טהור. דברי רבי פדת מסתדרים רק עם האפשרות הראשונה.

◀ **רבנו ירוחם וטור:** כשרגלי הראשון במים השני טהור אפילו בטבילה דאורייתא (כלישנא בתרא וטבילת גידה נחשבת כטבילה דרבנן בטומאה וטהרה. ב"י: כי מצאנו בכמה מקומות שלא מחמירים לטבילה גידה כמו בטהרות, ולכן כאן לא החמירו יותר מטבילה לתרומה דרבנן).

◀ **רמב"ם וראב"ד:** השני טמא אפילו בטבילה דרבנן (כלישנא קמא, והלכה כת"ק).

☞ כך פסקו השו"ע והב"ח.

⊗ מקווה מצומצם המלא עד סופו. הריב"ש כתב שאין לטבול במקווה כזה כי המים יצאו החוצה והוא חסר. אמנם, אם הקרקע מסביב בשיפוע כך שהמים יחזרו לטבול שם. הרמ"א בסעיף גא פסק כמותו.

סעיף סג – בגדים וכלים במקווה מצומצם

⊙ הטבלת בגד במקווה מצומצם

המשנה בפרק ז (משנה ו): כשהטביל את הסגוס (בגד) במקווה מצומצם והעלה אותו, אם הבגד עדיין נוגע במים הטובל נטהר. הראשונים ביארו שאם התנתק פסול, כי מים נשארו בסגוס והמקווה הפך להיות חסר. גם אם המים כעת ייזלו מהסגוס חזרה למקווה, הם שאובים ופוסלים את המקווה (רמב"ם, רא"ש, ר"ש, רי"ו וטור).

בתוספתא מפורש שאם זבו מהסגוס שלושה לוגים חזרה אחרי שכבר אינו נוגע במי המקווה, המקווה פסול (הרוקח מחמיר וסובר שאפילו אם הסגוס עדיין נוגע במים, אם סחט אותו בידיים המקווה נפסל).

טור: אם הטביל בגד עבה, כל עוד הבגד נוגע במים המקווה כשר (אפילו אם סחט את המים מהבגד בידיים), ואם התנתק המקווה נפסל כי המים שחזרו מהבגד למקווה עשו אותו שאובים.

☞ כך פסק השו"ע.

☞ **לבוש וש"ך:** יש לחשוש לדעת הרוקח, ואם סחט בידיים אפילו כשהבגד עדיין נוגע, המקווה פסול.

⊙ הטבלת כלי במקווה מצומצם

התוספתא בפרק ה (הלכה י): הדרך להטביל יורה (סיר) היא להוריד אותה כשהפתח שלה כלפי המים, הופך אותה ומטביל אותה כשהפנים למעלה, וכשרוצה להוציא הופך שוב כך שהפנים למטה ותחתית הכלי למעלה⁷⁸.

◀ **ר"ש:** בהכנסת הכלי הפתח כלפי המים כדי שהמים שבתוך הכלי לא יהפכו להיות שאובים והמקווה יתמעט.

⁷⁸ הב"ח ביאר שהטבילה עצמה בתוך המקווה צריכה להיות כשפי הכלי כלפי מעלה, כי כשהוא הפך המים לא נכנסים לגמרי ולא מגיעים לתחתית הכלי.

◀ **רמב"ם וטור:** בהכנסת הכלי צריך שהפתח יהיה כלפי המים כדי שמים לא ינתזו החוצה והמקווה יחסר.

☞ כך פסק השו"ע.

⤵ **ב"י:** לדברי הרמב"ם נראה שאם מטביל את הכלי על הצד מועיל וכך נראה לפי אפשרות אחת בר"ש, אך לפי אפשרות אחרת אינו מועיל (ש"ך: לכתחילה יש להחמיר, ובדיעבד אין לחשוש).

🌀 הוצאת הכלי מהמים

◀ **רמב"ם:** מוציא כשתחתית הכלי כלפי מעלה כי אחרת המים שבכלי הופכים לשאובים ויפסלו את המקווה.

◀ **טור:** מוציא כשהתחתית כלפי מעלה כדי שהמקווה לא יחסר מארבעים סאה (הב"י תמה מדוע הטור לא כתב כדברי הרמב"ם, והפרישה כתב שצ"ל שהטור קיצר בדבריו וגם הוא סובר כדעת הרמב"ם).

☞ **השו"ע** כתב את טעמו של הטור, אך **הרמ"א** הוסיף את דברי הרמב"ם (נראה שבא לבאר את כוונת השו"ע, ובט"ז כתב שכתב כך כדי לתרץ את תמיהת הב"י על הטור).

סעיף סד – דברים נוספים במקווה מצומצם

המשניות (פרק ז, ו. פרק ו, ה) אומרת שבהטבלת כר וכסת במקווה מצומצם, המים בתוכם נעשים שאובים ולכן מכניס ומוציא אותם למקווה דרך שוליהם. בקופה ושק אין חשש כי המים שבתוכם לא נעשים שאובים (בגלל שהם מנוקבים - ט"ז), ויכול להטביל אותם רגיל.

רמב"ם: במקווה מצומצם צריך לטבול כר וכסת הפוכים, אך שק וקופה ניתן לטבול כרגיל.

☞ כך פסק השו"ע.

סעיף סה – מקווה שמימיו מתמעטים

ר"ן: מקווה שהוחזק להיות חסר לפעמים, גם אם בהתחלה היו בו ארבעים סאה וכשבדקנו אותו אחרי הטבילה הוא שלם, חוששים כל עוד לא ידוע בוודאות שבזמן הטבילה היו בו ארבעים סאה. גם במקווה שהוחזק כמקווה כשר, ראוי לבדוק לפני הטבילה שיש בו ארבעים סאה (כי לא סומכים על החזקות במקום שאפשר לברר).

⤵ הר"ן לומד זאת מדעת רבי יעקב שהובאה בקידושין (ט"ז, א) לעניין קידושי נערה שנמצאה בוגרת, ולפי ביאור האמוראים שם. לפי האמור שם, גם אם יש חזקה ראשונה, לא מסתמכים עליה כשיש חזקה אחרת שסותרת אותה והדבר עלול להשתנות - ולכן אצלנו למרות שיש חזקת כשרות ראשונה, לא מסתמכים עליה כשהמקווה הוחזק להיות חסר לפעמים.

☞ **כך פסק השו"ע.** (הש"ך והבאר היטב כתבו שאם בדקו את המקווה אחרי זמן וגילו שהוא חסר, גם אם המקווה לא הוחזק לכך צריכה לטבול שוב).

סעיף סו – מקווה רדוד

המשנה בפרק ז (משנה ז) אומרת שבמקווה שמימיו רדודים יכול להניח חבילות עצים וזרדים כדי להגביה את גובה המים. ר"ש כתב שהמשנה אמרה חבילות עצים וזרדים כדי לומר שהמים בין החבילות מצטרפים לארבעים סאה, כל עוד החבילות לא מחלקות את המקווה.

רשב"ץ ושו"ע: דווקא כשהניח במקווה אבנים או עצים, אבל אם הניח כלים פסול.

⤵ האחרונים נחלקו מדוע בכלים פסול:

◀ **ט"ז ולבוש:** כי הונית המקווה לא יכולה להיות בדבר המקבל טומאה.

◀ **ש"ך:** אין פסול בכלים מצד עצמם, אלא שבד"כ אין בהם נקבים כשה"נ והם מחלקים את המקווה.

⊙ הוספת מים שאובים למקווה מרודד (שירת הים)

◀ **רא"ה:** אסור להוסיף, כי המקווה פסול מצד עצמו.

☞ כך פסק החת"ס, וכך יסברו הט"ז והלבוש לשיטתם לעיל.

◀ **רשב"א:** מותר להוסיף, כי כבר יש בו ארבעים סאה.

☞ כך סובר הש"ך, לשיטתו.

⊕ טבילה כשהמים נמוכים. אפילו אם האשה יכולה לטבול במים הנמוכים, אם אינם גבוהים מטבורה זרת לא תטבול בהם לכתחילה, שמא לא תטבול יפה. כשאין מקווה אחר ואי אפשר לתקן, אפילו אם צריכה להשתטח בשביל לטבול כולה בבת אחת יכולה לטבול. (רשב"א, רשב"ק, ב"י ורמ"א).

סעיף סז – ספק מים שאובים

המשנה בפרק ב (משנה ג): חכמים טיהרו ספק מים שאובים, ולכן אם יש ספק האם נפלו למקווה או לא נפלו, וכן כשיש ספק האם היה במקווה ארבעים סאה לפני שהשאובים נפלו אליו - המקווה כשר.

רמב"ם ושו"ע: ספק מים שאובים טהור, ולכן כשיש ספק האם נפלו למקווה או ספק האם היו במקווה ארבעים סאה קודם לכן, טהור.

⌋ **ט"ז:** לדעת הרמ"א בסעיף ג כשרובו שאוב פסול מדאורייתא, ולכן כשהספק נוגע לרוב המקווה ספקו להחמיר כדין ספק דאורייתא.

סעיף סח – שאובים שנפלו לאחד משני מקוואות

במשנה שם מובא שאם היו שני מקוואות שבאחד יש ארבעים סאה ובשני אין, נפלו שלושה לוגים שאובים לאחד מהם ולא ידוע למי - ספקו טהור, כי אפשר לתלות שנפל למקווה הכשר. אם שני המקוואות היו חסרים ונפל לאחד מהם, שניהם פסולים כי אין במה לתלות.

רמב"ם ושו"ע: כששאובים נפלו לאחד משני מקוואות ולא ידוע לאיזה, אם אחד מהם כשר ואפשר לתלות שלא פסלו - שני המקוואות כשרים, אך אם שני המקוואות חסרים - שניהם פסולים כי אין במה לתלות.

⌋ **ט"ז וש"ך:** גם כשאחד כשר, מדובר שבשני יש לפחות 21 סאה כשרים והספק הוא מדרבנן בלבד (לשיטת רמ"א בסעיף ג. לשו"ע אפילו כשרובו שאוב הספק מדרבנן).

סעיף סט – מקווה שהיה חסר ונמצא מלא

התוספתא בפרק ב (הלכה א) אומרת שאם הניחו מקווה ריק ולאחר זמן מצאו אותו מלא - כשר, כי ספק מים שאובים טהור וחזקת מקווה שהוא כשר.

רמב"ם ושו"ע: מקווה ריק שלאחר זמן נמצא מלא - כשר, כי ספק שאובים טהור (ט"ז: כי זה ספק דרבנן, ויש למקוואות חזקת כשרות).

⌋ **רמ"א:** כמו שהוזכר בסעיף ד, המקווה כשר רק בתנאי שמעיקרא היה במקווה רוב מים כשרים, או כשודע שישראל מילא את המקווה ולא גוי.

סעיף ע – מכתשת הנתונה בצד הצינור

בתוספתא (ב, ב) מובאת מציאות של צינור המקלח מים למקווה, ולצידו מונחת מכתשת (כלי). יש ספק האם כל המים הגיעו הצינור וכשר או שהשתמשו במכתשת כדי למלא את המקווה. לדינא המקווה פסול (כי זה פסול מוכח, שהשתמשו במכתשת - ש"ך ומ"ז). אם רוב המים כשרים כשר, כי זה ספק שאובים ומקווה כשר קבוע.

רמב"ם ושו"ע: צינור המקלח למקווה ומכתשת נתונה על ידו, יש ספק האם השתמשו במכתשת למילוי המקווה ופסול, כי הפסול מוכיח (ואין חזקת כשרות). כשרוב המקווה כבר היה מים כשרים כשר, כי זה ספק שאובים וכשר קבוע.

ל **ט"ז:** הלבוש כתב שהדין נכון רק לסוברים שגם בכולו שאוב פסול מדרבנן, ולכן הקלו אפילו כאן אם רוב כשר - אך לרמ"א הסובר שרובו שאוב פסול מדאורייתא, פה בכל מקרה פסול. אך שגגה גדולה שגג, ואין חולק על הדין כאן.

סעיף עא - חזקת טמא שטבל בספק

המשניות בפרק ב (א-ב) דנות בספקות: טמא שירד למבול ויש ספק האם הוא טבל, ודאי שהוא טבל אך יש ספק האם במקווה היו ארבעים סאה או שהיו שני מקוואות כשאחד פסול ולא ידוע באיזה הוא טבל. בכל המקרים האלה ספקו טמא, כי האדם נשאר בחזקת טמא עד שיהיה ברור שהחזקה שלו השתנתה. מאותה הסיבה מקווה שנמדד ונמצא חסר - למפרע כל הטהרות שנעשו על גביו טמאות עד זמן שבו המקווה נמדד ונמצא שלם, בין אם המקווה ברה"ר או ברה"י.

רמב"ם ושו"ע: טמא שירד לטבול וספק האם טבל, ספק האם היה במקווה ארבעים סאה, היו שני מקוואות וספק האם טבל במקווה הכשר או במקווה הפסול - בכל המקרים הוא עדיין טמא, כי עדיין יש לו חזקת טומאה עד שיוודע שטבל כראוי. כך גם מקווה שנמדד ונמצא חסר - כל הטהרות שנעשו על גביו טמאות למפרע עד הזמן שהוא נמדד ונמצא שלם.

● ספק בטומאה דרבנן

במשניות שם הובאה מחלוקת בין ת"ק לרבי יוסי האם מחמירים בספק רק בטומאה דאורייתא או גם באדם שנטמא בטומאה דרבנן. לת"ק רק בטומאה דאורייתא ספקו טמא, ולרבי יוסי אפילו בטומאה דרבנן.

◀ **רמב"ם ושו"ע** (להבנת הבי"ו והט"ז): בספק טומאה דרבנן טמא, הלכה כרבי יוסי (הרמב"ם והשו"ע הזכירו שבספק טומאה בעלמא טמא לפי שהטמא בחזקתו. בדין דאורייתא פשוט שטמא שהרי ספק דאורייתא לחומרא, ולכן דבריהם מוסבים על טומאה דרבנן שספק האם נטהר).

◀ **רמב"ם ושו"ע** (להבנת המשנה למלך, גר"א ופמ"ג): בספק טומאה דרבנן טהור, כדעת ת"ק. (הרמב"ם והשו"ע באו להוסיף גם טומאה ברשות הרבים, ולא ספק טומאה דרבנן)

● ספק טמא שהתעורר ספק על כשרות הטבילה. רבי יוסי במשנה אמר בצורה מפורשת שבספק האם האדם בכלל נטמא בטומאה דרבנן, אין להחמיר וגם אם התעורר ספק על כשרות הטבילה יש להקל. זה בנוגע לטומאה דרבנן, אך כשהתעורר ספק האם נטמא בטומאה דאורייתא לא מצאנו התייחסות מפורשת. הט"ז הזכיר שהסיבה בד"כ להצריך טבילה נוספת בספק היא כי יש חזקת טומאה, וכאן לא ברור האם יש חזקה כזאת. אם כן, נראה שבספק דרבנן להקל ובספק דאורייתא להחמיר. אך בלחם ושמלה (שמלה קיי) כתב שגם לדיני דרבנן יש דין דאורייתא מכיוון שהם גזרה אטו דאורייתא, ולכן גם בספק דרבנן נראה להחמיר.

סעיף עב - ספק לאן נפלו המים השאובים

התוספתא בפרק ב (הלכות ג - ד) אומרת שבמציאות של שני מקוואות שאין בהם ארבעים סאה, אם נפלו שלושה לוגים ואנחנו יודעים לאיזה מקווה, ולאחר זמן נפלו עוד שאובים אך לא יודעים לאיזה מהמקוואות נפלו - אפשר לתלות שנפלו לאותו המקווה, והשני לא נפסל. אם לא ידוע לאן שלושת הלוגים הראשונים נפלו, ויודעים היכן נפלו השאובים השניים - אי אפשר לתלות שהראשונים נפלו לאותו המקווה.

במקרה שנפלו שלושה לוגים לאחד משני מקוואות, אחד שלם ואחד חסר או אחד שאוב ואחד חסר - ניתן לתלות שנפל לשלם ולשאוב, כך שהשני לא נפסל.

שו"ע: כשנפלו שלושה לוגים לאחד משני מקוואות חסרים - אם ידוע לאיזה מהם נפל, גם אם אח"כ נפלו עוד שאובים ולא יודעים לאן נפלו, תולים שנפלו לאותו המקווה והשני כשר. כשלא ידוע לאיזה מהמקוואות נפל ולאחר זמן נפלו עוד שאובים, ובפעם השניה יודעים לאיזה מהם נפל - אי אפשר לתלות שנפלו לאותו המקווה, וגם השני פסול (כי ברגע שנפלו בהתחלה ולא ידענו להיכן, שני המקוואות נפסלו מספק כנזכר בסעיף סח, ולא תולים למפרע שנפל דווקא לפסול).

כששלושה לוגים נפלו לאחד משני מקוואות, כשאחד שלם והשני חסר או אחד שאוב והשני חסר - תולים שנפל לשלם או לשאוב, והשני לא נפסל.

ל ש"ך וט"ז: במקרים שניתן לתלות שנפל דווקא לאחד מהמקוואות והשני כשר, מדובר שרוב המקווה כשר כך שהספק מדרבנן בלבד. במקום שהספק מדאורייתא לא אומרים שנפל דווקא לאחד אלא חוששים לשניהם (כאמור, לשר"ע גם כשהרוב שאובים הספק מדרבנן).

סעיף עג - אין ידוע איזה מקווה נפסל

התוספתא שם (הלכה ה) עוסקת בשני מקוואות חסרים, שאחד מהם נפסל בשלושה לוגים שאובים ולאחר זמן שניהם התמלאו ממי גשמים. רבי יוסי פוסק שלכתחילה אסור להטביל שם, אך אם טבל שם ועשה פהרות - פהרות, כי זה ספק שאובים במקווה.

שו"ע: שני מקוואות חסרים שנפלו לאחד מהם שלושה לוגים שאובים ואח"כ התמלאו מהגשמים - לכתחילה אין לטבול באף אחד מהם (ש"ך: בדיעבד הטבילה עלתה).

ל דגול מרבבה (בפת"ש): יש להסתפק כשרק אחד מהם התמלא ממי הגשמים, האם תולים שהשאובים נפלו לחסר או בגלל שבהתחלה שניהם היו בחזקת פסולים שוב לא מכשירים אחד מהם.

מדברי רבי יוסי האלו למד הרמב"ם שבכל ספק מים שאובים שאמרנו שספקו טהור, לכתחילה אין טובלים במקווה כזה ורק בדיעבד הטבילה עלתה. אמנם ר"ש סובר שדברי רבי יוסי לא מוסכמים ורבנן חולקים עליו (חזו"א סבר כדעת ר"ש שבספק שאובים לכתחילה ניתן להקל, אך בשערי מקוואות נקט כדעת הגידולי טהרה שקיבל את דברי הרמב"ם).

סעיף עד - חזקת מקוואות שנמצאו

המשנה בפרק ח (משנה א) אומרת שארץ ישראל פהורה ומקוואותיה פהורים, ובחוץ לארץ המקוואות כשרים רק לבעלי קרי. בארץ ישראל המקוואות שבתוך העיר פהורים כי חוששים שהם שאובים, ואלה שמחוץ לעיר פהורים שחזקתם מהגשמים. רבי אליעזר אומר שגם מחוץ לעיר, הקרובים לדרך פסולים והרחוקים פהורים, אך אין הלכה כמותו.

רמב"ם: בארץ ישראל חזקת המקוואות שבעיר שהם שאובים וכשרים רק לבעלי קרי, ומחוץ לעיר חזקתם פהורים. בחוץ לארץ בין כך ובין כך חזקתם שאובים.

ל ב"י: בזמן הזה שישראל לא שרויים על אדמתם, דין ארץ ישראל שווה לדין חוץ לארץ.

שו"ע: בזמן הזה כל המקוואות הנמצאים חזקתם שאובים.

ל ש"ך: דווקא כשלא ידוע האם נעשו לשם מקווה ואדם חפר אותם, אך אם נראה שנעשו לשם מקווה (כנזכר בסעיף ד), או שנעשה בידי שמים (כגון גומות בשדה שהתמלאו ממי גשמים) - כשר.

סעיף עה - חימום מקוואות

ישנם מקורות רבים הנוגעים לחימום מקוואות, מחלקם משמע לאסור ומחלקם משמע להתיר.

בברכות (כב, ב) רב חסדא אומר שאין טבילה בחמין, וכך מוזכר גם בתענית (יג, א). המתירים מבארים שמדובר דווקא על טבילה לתרומה ודווקא שם נאסרה טבילה במים חמים, אך בשאר הדברים אין לאסור.

ביומא (לא, ב) נאמר שמחממים לכהן הגדול את מי המקווה לטבילה ביו"כ. בתוספתא במקוואות (י, ד) מוזכר שאם טבל בחמין טהור, ובנידה (סח, א) מוזכר שרוב נחמן בר יצחק שאל את אשתו של אבא מרי מדוע אינה רוצה לטבול, הרי יש להם עבדים שיכולים לחמם לה את המקווה (כך ביאר ר"ת את הגמרא שם). האוסרים מבארים שבבית המקדש היו כמה הקלות מיוחדת, ואחת מהן זה חימום המקווה כשהכהן הגדול זקן או חולה, התוספתא במקוואות עוסקת בחמי מבריה שלהם יש דין מיוחד, ואת הגמרא בנידה יש לפרש באופן אחר (רש"י שם פירש שהדיון היה לענין החפיפה לפני הטבילה).

◀ **ר"ת ור"ש:** אסור לטבול במקווה עם מים חמים משום גזרת מרחצאות⁷⁹, חוץ מטבילה בחמי טבריה.
 ☞ כך פסק השו"ע, אך הרב עובדיה (טהרת הבית סימן טו, א) כתב שר' אליעזר בן ארחא העיד שהב"י חזר בו בסוף ימיו והתיר.

◀ **ראב"ה, סמ"ג, ריב"א והגהות מרדכי:** מותר לטבול במקווה עם מים חמים.

☞ כך פסקו הגר"א, ערוך השולחן ורוב האחרונים.

◀ **בנימין זאב בשם האגור:** טוב להחמיר, אך המקלים לא הפסידו ואין למחות במקום שנהגו להתיר.

☞ כך פסק הרמ"א.

☞ **המהרש"ם** כתב שבעקבות כך שהתפרסם בעולם שיש מקוואות חמים התבטלה הגזירה, **והמנחת יצחק** כתב שהיום החימום לא נעשה באמצעות הוספת מים חמים אלא רדיאטור מחמם את מי המקווה עצמו, ולכן ודאי מותר.

◎ טבילה במים חמים בשבת (היכל שלמה ושירת הים)

הגמרא בשבת (מ, א) אומרת שחכמים אסרו בשבת לרחוץ במים חמים (כי הבלנים היו מחממים את המים בשבת עצמה) והתירו את הרחיצה בחמי טבריה.

שו"ע (או"ח שכו, א): אסור בשבת לרחוץ את כל הגוף במים חמים, אפילו אם המים התחממו בערב שבת.

ל האם טבילה במים חמים מותרת?

◀ **חיי אדם, נוב"י, חכם צבי וערוך השולחן:** אסור, מותר רק במים פושרים.

◀ **קרבן נתנאל וחסד לאברהם:** מותר, לא גזרו על טבילה במים חמים אלא רק על רחיצה במים חמים⁸⁰.

◀ **סדרי טהרה, דברי יוסף ודברי חיים:** מותר, לא גזרו על המצטער וסתם אשה נחשבת מצטערת.

☞ **המשנה ברורה** אסר לטבול בחמים והתיר רק בפושרים, אך בשער הציון כתב שבשעת הדחק ניתן להתיר.

☞ **בדי השולחן:** הנשים נהגו לטבול בחמים ואין למחות בידם כי יש על מי לסמוך, ובפרט שירדה חולשה לעולם ויש ביטול מצוות עונה. בכל זאת, לא תשהה במים יותר מהנצרך אלא תטבול ותצא מיד.

☞ **טהרת הבית:** לכתחילה אין לטבול בחמים בשבת אלא תטבול בבין השמשות. אם אי אפשר, יכולה לטבול בחמים גם אחרי צאת הכוכבים.

☞ **בפסקי תשובות** (או"ח שכו, הערה 54) האריך להביא פוסקים רבים המתירים טבילה במים חמים, גם לגברים.

◎ רחיצה אחרי הטבילה

הגמרא בשבת (יד, א) אומרת שגזרו טומאה על הבא ראשו ורובו במים שאובים, כי אנשים חשבו שהמים השאובים הם אלה שמטהרים ולא מי המקווה.

◀ **ר' שמואל בן נטרונאי ואגור:** נהגו לאסור לרחוץ אחרי הטבילה, על פי דברי הגמרא.

☞ **הרמ"א** כתב שנהגו לאסור, אך יכולה להיכנס למרחץ להתחמם בלי לרחוץ.

◀ **ראב"ה, רי"ד, שערים מדורא וסמ"ג:** מותר, הגמרא עסקה דווקא בטובלים לאכילת תרומה.

☞ כך פסק הגר"א.

☞ **ערוך השולחן** כתב שהסברא נוטה להתיר, אך נהגו שלא לרחוץ. בטבילת גברים ודאי שמותר.

⁷⁹ בנידה (טו, ב) מוזכר שאשה לא תעמוד על כלי חרס ותטבול, ורב הונא אומר שסיבת האיסור היא גזרת מרחצאות, כי בבתי מרחץ רגילים לשבת על מושבים הדומים לחרס, ויבואו לומר שאפשר לטבול גם במרחץ. לפי זה כתב ר"ש שיש לאסור טבילה במים חמים, כי מקווה חם נראה לאנשים כמרחץ ויבואו להתיר טבילה במרחץ.

⁸⁰ האגרות משה כתב שהטעם להתיר כי אסרו רק רחיצה של הנאה ותענוג במים חמים, וטבילה אינה נחשבת הנאה - 'מצוות לאו ליהנות ניתנו'.

נספחים

אוצר זריעה ואוצר השקה

במציאות היום עושים במקווה אוצר השקה ואוצר זריעה. אוצר זריעה הוא בור מי גשמים שמוסיפים לתוכו מים שאובים עד שמים יוצאים מתוכו ועוברים לבור הטבילה. אוצר השקה הוא בור מי גשמים שמשיקים לבור הטבילה. בכל אחד מהשיטות יש יתרונות וחסרונות, ולכן עושים את שניהם (שירת הים והיכל שלמה).

⊙ יתרונות באוצר זריעה על אוצר השקה:

1. המים מתחלפים ולכן נשארים נקיים, בניגוד להשקה שאותם המים נשארים.
2. כשרות המקווה לא תלויה בפתיחת ההשקה, וגם אם שוכחים המקווה כשר. בהשקה שכחה פוסלת את הטבילה לכתחילה (ש"ך בסעיף נב. אמנם הנוב"י והחת"ס כתבו שאין לחשוש וא"צ השקה תמידית).
3. לפעמים חור ההשקה נסתם קצת, ובאוצר הזריעה אין את החשש הזה.
4. זחילה באוצר זריעה לא פוסלת את המקווה, ואילו באוצר השקה כן.
5. לפעמים אוצר ההשקה קר ובור הטבילה חם, ויש אומרים שהשקה כזאת לא מועילה (כמו שרז"ה וריטב"א כתבו לעניין השקה בין מים מלוחים למים מתוקים).

⊙ יתרונות באוצר השקה על אוצר זריעה:

- א. דעת הרמב"ם והראב"ד לאסור בנתן סאה ונטל סאה, שהמקווה נאסר כשרוב המים מתחלפים⁸¹. הש"ך חשש לשיטתם למרות שרוב הראשונים חלקו עליהם והשו"ע לא פסק כמותם (סעיף כד. אמנם החזו"א האריך שבמציאות של אוצר זריעה גם הרמב"ם והראב"ד מסכימים שאין לאסור, אלא רק אם נוטל ביד).
- ב. הש"ך בס"ק מא כותב בצורה מפורשת שטוב להחמיר שמי הזריעה לא יעברו לבור ריק, כלומר לשיטתו אין לעשות אוצר זריעה כלל.
- ג. לשיטת הרשב"ם מקווה נפסל כשמוסיפים לו רוב מים שאובים, אפילו כשיש בו ארבעים סאה (סעיף טו, למרות שדעתו נדחתה).
- ד. אם נותרו בבור הטבילה שלושה לוגים שאובים, אוצר זריעה לא מכשיר אותו ורק אוצר השקה מועיל.
- ה. אין צורך לייבש את המקווה לפני שממלאים אותו (מאותה הסיבה של הסעיף הקודם).

⌚ החזו"א פקפק בתועלת של היתרון הראשון (א), משום שבעקבות ההשקה גם המים באוצר מתחלפים עם הזמן (ועשה חישוב שאחרי 24 החלפות מים אוצר ההשקה מתמלא כולו ממי המקווה), אמנם, הוא עצמו סובר שגם הראב"ד לא אוסר כשהמים מתחלפים מאליהם אלא רק אם נתן ונטל בידיים. אך אחרונים אחרים (דברי חיים ועוד) חששו לכך, ולכן היו שהציעו לתקן אוצר השקה מתחת לאוצר ההשקה (וכן מובא מיד בשם המנחת יצחק. מבנה המקוואות והכשרם, עמוד מד).

⊕ כדי להתמודד עם הבעיה של המים שאובים שנכנסים לאוצר ההשקה, הציעו שני פתרונות (שירת הים):

◀ האדמו"ר מסאטמר הציע לעשות שתי השקות בין בור הטבילה לאוצר הזריעה - אחד כשפה"ג והוא יישאר סגור בדרך כלל, והשני יהיה נקוב כחוט השערה ויהיה פתוח כל הזמן. רק כשיחששו שבאוצר הזריעה רבו שאובים יפתחו את הנקב הראשון לרגע אחד ומיד ייסתמו. (ככה מרוויחים את דעת הש"ך שחשש לשיטת הראב"ד בנתן סאה ונטל סאה (לעיל ג), ומאיך הצריך השקה גם בזמן הטבילה (סעיף נב), שהרי לשיטתו כדי להכשיר מים שאובים מספיק חור כלשהו (שם) לדעת השו"ע. וכתב שגם לדעת הרמ"א רק ברובו שאוב צריך נקב כשפה"ג, וכאן ספק האם הוא שאוב).

אמנם, המנחת יצחק העיר על ההצעה הזאת שהדבר יכול לגרום לפסול זוחלים (עי"ש).

⁸¹ אמנם, בדעת הרמב"ם נאמר שאם המים מתחלפים מעצמם אין לאסור, ולכן מקובל להתייחס לשיטה הזאת כדעת הראב"ד בלבד.

◀ המנחת יצחק הציע לעשות אוצר השקה על גבי אוצר השקה, כשהעליון מחובר לבור הטבילה בנקב כשפה"נ. בין שני האוצרות יעשו נקב כלשהו, וכך באוצר התחתון ודאי ישארו ארבעים סאה מי גשמים (כדי לצאת גם לדעת הרמ"א המצריך נקב כשפה"נ כדי להכשיר שאובים, יעשו עוד נקב כשפה"נ בין האוצרות, שכשיהיה חשש שיש רוב שאובים בעליון יפתחו אותו לרגע ומיד יסתמו).

⊙ אין לחבר אוצר השקה לשני מקוואות. יש חשש שמקווה אחד יהיה ריק והשני מלא, וכשיטבלו במקווה המלא מים מתוך האוצר יזלו לתוך המקווה הריק, האוצר ייפסל מדין זוחלים ויפסול גם את המקווה המלא - ולא ידעו מכך (מבנה המקוואות והכשרם בשם החזו"א).

מקווה חב"ד

חסידי חב"ד נהגו לבנות מקווה עם המאפיינים הבאים (שירת הים והיכל שלמה, בשם ספר טהרת המים):

- ◀ האוצר נמצא מתחת לבור הטבילה. לחוש גם לדעת הראב"ד האוסר בנתן סאה ונטל סאה (לעיל א), משום שערבוב המים מתמעט מאוד כשהחיבור באופן הזה. זה עיקר החידוש של השיטה.
- ◀ ההשקה באמצעות שני נקבים כשכל אחד מהם טפח על טפח. כך נמנעים מחשש שחור ההשקה ייסתם (לעיל ג).
- ◀ המים נכנסים לבור הטבילה בחור שנמצא מעל גובה המים, כדי שלא יהיה חשש זחילה. גם המים הכשרים למילוי האוצר בהתחלה מגיעים מאותו החור, ויורדים מבור הטבילה לאוצר.
- ◀ שיעור המים באוצר כפול מהנצרך. מחשש שמא המים יחסרו פעם.
- ◀ אורך המקווה לפחות 1.4 מטר, כדי לאפשר טבילה במתיחת כל הגוף (ראה סעיף טו בנוגע לגובה המים המאפשר טבילה בלי כפלים).
- ◀ מי האוצר ומי בור הטבילה מגיעים למקומם בהמשכה על גבי דבר הראוי לבלוע (ראה סעיף מו).
- ◀ הברז להכנסת המים לבור הטבילה יהיה במרחק מהבור, כדי שהמים לא יגיעו בכח אדם (ראה סעיף מה).
- ◀ ניקוי המקווה באמצעות משאבה וצינור גומי.
- ◀ אין להשתמש בפקק גומי לצינור, כי הוא מקבל טומאה (אולי להחמיר כדעת ר"א ב"ר צדוק עפ"י ביאור הר"ש והרא"ש, בסעיף יז).
- ◀ להשתמש בברז עץ חלק העשוי בצורה מיוחדת.
- ◀ חוץ מבור הזריעה וההשקה, יהיה עוד מחסן של מי גשמים, כדי לאגור בו מים בימות הגשמים (וממנו להעביר לאוצרות). הברז מהמחסן לאוצרות יהיה מעל הקרקעית כדי שהעפר ישקע, ובמחסן תהיה גם יציאה לחור הביוב.
- ◀ בגג שממנו נקווים המים לא יהיו מקומות המעכבים את זרימת המים, הצינור היורד למחסן ישר בלי פיתולים, והצינור יהיה ממלט חלש שראוי לבלוע מים.
- ◀ שיעור ארבעים סאה הוא 726 ליטר בערך (ראה סעיף א שנהגו להחמיר ולהחשיב ארבעים סאה בתור 1000 ליטר, כדי לצאת ידי כל הדעות ברווח).

בליטות ברצפת המקווה

- מצד עצמם, שקעים ובליטות ברצפת המקווה לא פוסלים אותו, כמו חורי המערה (ראה סעיף נח), אך בכל זאת יש שלושה כיוונים שצריך לדון בהם: א. חשש החלקה, ב. קטפרס, ג. קושי בניקוי המקווה (היכל שלמה).
- א. הפחד מחשש החלקה תלוי בסוג השיפוע ובמציאות הספציפית, וכמובן שאין לבנות מקווה שיהיה בו חשש כזה.
- ב. הדברי חיים כתב שמים המונחים על המדרגות אינם מתחברים למקווה, כדין קטפרס שאינו חיבור (סעיף טו). אמנם החזו"א השיג על דבריו שקטפרס אינו חיבור כשהמים זוחלים בשיפוע ולא כשהם עומדים באופן הזה, ובכל זאת נהגו להחמיר לעשות את רצפת המקווה ישרה, וגם את הצינורות מאוזנים.
- ג. שקעים ברצפה יכולים ליצור קושי בניקוי וייבוש המקווה כשרוצים להחליף את המים.

הגדרת כלי הפוסל שאובים

כדי שנכלי יפסול את המים שבתוכו בדין שאובים, צריך שיתקיימו כל התנאים הבאים (סיכום של שירת הים):

1. לכלי יש בית קיבול (סעיף לד).
2. היה עליו שם כלי בתלוש (סעיף לד).
3. הכלי התמלא לדעת (סעיף לד).
4. יש לכלי ארבע דפנות (סעיף לה. ולדעת הרוקח, מספיק שיהיו שלוש דפנות).
5. הכלי מקבל מים כדרך קבלתו (סעיף לה).
6. הכלי נוצר כדי לקבל בו (סעיפים לו-לז. אך לדעת הראב"ד כל בית קיבול פוסל, והאחרונים החמירו כשיטתו).
7. הכלי שלם ולא נקוב (סעיפים ז, לח, מ).

לעומת זאת, לתנאים הבאים אין משמעות:

- א. גודל הכלי (סעיף לד. אך לדעת תוס' רק אם יש בו כדי סיכת קטן).
- ב. כלי המקבל טומאה (סעיף לד).

דין קטפרס

מצינו מקורות שנראים סותרים לעניין חיבור מקוואות באמצעות קטפרס. מצד אחד המשנה במסכת טהרות (ח, מ. הובא בסעיף ט) אומרת שהניצוק (מים שיורדים מלמעלה למטה בצורה ישרה) והקטפרס (מים שיורדים במדרון) אינם חיבור לא לטומאה ולא לטהרה.

מצד שני, התוספתא במקוואות (ה, ה. הובא בסעיף מט) אומרת שניתן לטהר מקווה עליון ממקווה תחתון (כלומר, להניח צינור ממקווה נמוך למקווה גבוה יותר, ובאמצעות חוק כלים שלזבים לגרום למים מהתחתון לעלות למקווה העליון), וגם שם מדובר על חיבור בצורת קטפרס.

אם כן, נראה שיש סתירה בין המשנה לתוספתא, ובראשונים יש שלוש שיטות בביאור דין קטפרס (ר"ש בב"י בסעיף מט ושאר הדעות בגיטין טז, א):

◀ **רש"י, ראב"ד ור"ש:** בדיני דאורייתא קטפרס הוא לא חיבור. מקווה שפסול מדרבנן בלבד מוכשר בהשקה גם בקטפרס (לשו"ע אפילו כשכולו שאוב, לרמ"א רק אם מיעוטו שאוב).

◀ **ר"ת:** בהשקה בין שני מקוואות חסרים קטפרס אינו חיבור, אך בהשקה בין מקווה שלם למקווה חסר הוא חיבור (בסעיף נב כבר ראינו חילוק בין השקת שני מקוואות חסרים לבין חיבור מקווה שלם למקווה חסר, בדעת ראב"ה).

◀ **ר"י:** קטפרס אינו חיבור לדיני טהרות, אך לדיני מקוואות קטפרס חיבור.

☞ **הט"ז פסק כרש"י וסיעתו,** ולשיטתו קטפרס הוא חיבור בדיני דרבנן (ס"ק מז. כך פסק גם השערי מקוואות).

☞ ההבדל בין סגוס לאדם

בסעיף סג הובא דין סגוס מהמשנה בפרק ז (משנה ו), ושם נפסק שאם הסגוס עדיין נוגע במי המקווה המים שבו מצטרפים לארבעים סאה. מאידך, ברישא של אותה המשנה מובאת מחלוקת במציאות שעניים טבלו במקווה מצומצם אחד אחרי השני, לת"ק הראשון מהור והשני טמא ואילו לרבי יהודה כל עוד רגלי הראשון עדיין נוגעות במקווה גם השני מהור.

הב"י ביאר שבאדם קטפרס אינו חיבור כי יש חלקים נגובים שבהם אין מים המחברים, ואילו בסגוס יש מים ללא הפסק.

☞ ההבדל בין סגוס לכלי נקוב

המשנה בפרק ג (משנה ג) אומרת שהמטביל את כסותו במקווה ואחר כך סוחט את המים שבה חזרה - המקווה נפסל. השו"ע פסק כך בסעיף טו. מאידך, בסעיף ז הובא דין ביטול כלי, ושם נאמר שאם הכלי נקוב כראוי המים שבו לא פוסלים מקווה מדין שאובים. הראשונים נחלקו מה סיבת הפסול בסוחט כסותו, ומה החילוק בינו ובין כלי נקוב.

◀ **רמב"ם, רא"ש ור"ש:** הסוחט כסותו פסול מדין שאובים (בסעיף לט הרא"ש סובר שפסול הוויתו בידי אדם שווה בדיניו לדין שאובים, ואולי כוונתו כאן שהפסול מדין הוויתו בידי אדם, אלא שדיניו הם כמו דין שאובים).

◀ **מיוחסות לרמב"ן:** הסוחט כסותו לא פסול מדין שאוב אלא מדין הוויתו בידי אדם (שדיניו שונים).

למה כלי נקוב כראוי לא נפסל ואילו סגוס כן?

◀ **מיוחסות לרמב"ן:** אין חילוק עקרוני בין כלי נקוב לסגוס, בשניהם אם כוונתו לשפוך את המים למקווה פסול.

לפי דבריו, למה מותר להוציא מים ממקווה בכלי מנוקב למרות שהמים נופלים פנימה חזרה (סעיף מ)?

◀ **ב"ח:** כשמוציא מים מהמקווה הם נשפכים חזרה ללא כוונה.

◀ **ש"ך:** לא נוח לו במים שחוזרים למקווה.

◀ **ט"ז:** יש הבדל מהותי בין סגוס לכלי נקוב. בכלי נקוב גם ללא התערבות אדם כל המים יזובו החוצה ולכן הם לא נפסלים בשאובים כלל. בסגוס תמיד ישארו מים בלועים אלא אם כן יסחט בידיים, ולכן כל המים נחשבים שאובים.

סיכום משנת נדל

(כהמשך לסעיף טו)

המשנה אומרת:

[א] מעין שהוא משוך כנדל ריבה עליו והמשיכו הרי הוא כמו שהיה. [ב] היה עומד וריבה עליו והמשיכו שווה למקווה למה באשבורן ולמעין להטביל בו כל שהוא.

הבית יוסף מביא כמה דעות בראשונים בפירוש המשנה:

◀ **רא"ש ורמב"ם:** [א] מהמעין נמשכים נחלים דקים מרובים, ואם הוסיף מים שאובים וכעת יש יותר מים בכל הנחלים, עדיין מטהרים בזוחלים כבתחילה. [ב] אם המים לא היו נמשכים לנחלים ובגלל שהוסיף הם נמשכים, אינו מטהר במקום זחילתם כי מטהר רק באשבורן.

ל **ב"י:** אם שפך מים שאובים ליד זרימת המעיין, גם אם המים נגעו זה בזה, אי אפשר לטבול בשאובים.

◀ **ר"ש:** [א] מעיין שחפר בו בריכות כדי שהמים יקונו, עדיין נחשב מעיין. [ב] אם המעיין לא זחל ובעקבות החפירה התחיל לזחול, אינו מטהר במקום שהוא זוחל כי עיקר מקום המעיין במקום הראשון.

◀ **ר"ן וראב"ד:** [א] מעיין זוחל שריבה עליו מים שאובים עדיין נחשב מעיין. [ב] אם המעיין עמד ובעקבות התוספת התחיל לזחול, במקומות שהמעין זחל אליהם צריך אשבורן וגם ארבעים סאה, ובמקומות שהוא היה מהתחלה מטהר בכלשהו ובזוחלים.

ל **ב"י:** יש תוספתא שבמקום המקורי המעיין מטהר בכלשהו ובזוחלים, ובמקום החדש מטהר באשבורן ובארבעים סאה. לר"ן התוספתא מתאימה למשנה אך לשיטת הרא"ש והרמב"ם צריך לומר שהמשנה והתוספתא חולקות, וק"ל כמשנה. הר"ן כתב שהרמב"ם מסכים לתוספתא, אך לא ברור כיצד דברי התוספתא מתיישבים עם דבריו.